

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

A TARTALOMBÓL

A társaság első küldöttgyűlése
A biztonság és a biztonságpolitika
A háború szerepének változása
Ukrajna biztonság- és katonapolitikája
A katonai doktrínákról
A stratégiaalkotás
Területvédelem és honvédelem
A hadtudomány tárgya, struktúrája
(fogalomköre)
Az MN—MH története 1957—90 között
A közrend, a közbiztonság és a migráció
Pályázati felhívás, rendezvények,
levelek.

II. évfolyam
2. szám
1992

A tanulmányok szerzői

Dr. Balogh Gyula ny. alezredes

Bíró Béla vezérőrnagy, HVK hadműveleti
főcsoportfőnöke

Bognár Károly ny. ezredes, a hadtudomány
doktora

Dr. Czégény Julianna r. ezredes, az ORFK
igazgatásrendészeti főosztá-
lyának vezetője

Csabai György alezredes, a hadtudomány
kandidátusa, a Védelmi Kuta-
tóintézet főmunkatársa

Csabai Károly ny. ezredes, a hadtudomány
doktora

Császár József ezredes, a HVK Hadműveleti
Főcsoportfőnökségének osz-
tályvezetője

Fülöp Imre alezredes, a hadtudomány kan-
didátusa, a Védelmi Kutatóin-
tézet főmunkatársa

Iván Dezső ny. ezredes, a hadtudomány
kandidátusa, az MHTT titkár-
ságvezetője

Kovács Attila ny. alezredes, a hadtudomány
kandidátusa, az MHTT főtit-
kára

Kovács Jenő ny. altábornagy, a hadtudo-
mány kandidátusa, a hadmű-
vészeti szakosztály elnöke

Móricz Lajos ny. ezredes, a hadtudomány
doktora, az MHTT elnöke

Dr. Pintér Sándor r. vezérőrnagy, országos
rendőrfőkapitány

Simon Sándor ny. altábornagy a hadtudo-
mány doktora, egyetemi tanár,
az MHTT elnökségének tagja

A Magyar Hadtudományi Társaság folyóirata

Felelős kiadó:
DR.MÓRICZ LAJOS,
a társaság elnöke

A folyóirat
szerkesztőbizottsága

Elnök:
MOLNÁR ISTVÁN
(főszerkesztő)

Elnökhelyettes:
HORVÁTH ISTVÁN
(szerkesztő)

Tagjai:

Dr. Barna Géza,
Balta Ferenc,
Béres Endre,
Dr. Bokor Imre,
Dr. Fülöp Imre,
Gáspár Tibor,
Dr. Turák János,
Dr. Opál Sándor,
Orodán Sándor,
Dr. Pataky Iván,
Dr. Pekó József,
Dr. Szenes Zoltán,
Zimits Rezső.

Szerkesztőbizottság és kiadó:

1581 Budapest,
Hungária krt. 9—11.
I. ép. I. em. 53. sz.
Tel.: 134-07-40/1359 mellék

Levélcím:
1581 Budapest, Pf. 15.

Szedte:
OrszágHatár Magazin

Nyomtatta:
Borsodi Nyomda, Miskolc

Felelős vezető:
Ducsai György igazgató
ISSN 1215—4121

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

II. évfolyam

2. szám

1992. június

Tartalomjegyzék

Iván Dezső:	A Magyar Hadtudományi Társaság 1992. évi küldöttgyűlése	3
-------------	--	---

BIZTONSÁGPOLITIKA

Csabai György:	A biztonság dimenziói és a biztonságpolitika új eszközei	9
Bognár Károly:	A háború szerepének változása (szerkesztőségi megjegyzéssel)	15
Fülöp Imre:	A független Ukrajna biztonság- és katonapolitikájáról	31
	A katonai doktrínákkal kapcsolatos második bécsi szeminárium (II. rész)	41

HADTUDOMÁNY—HADÜGY

Simon Sándor:	A hadtudomány értelmezéséről	49
Kovács Jenő:	A stratégiaalkotás	56
Kovács Attila:	A hadtudomány rendszerelméleti értelmezéséről	64
Bíró—Császár:	Területvédelmi csapatok és a honvédelem	76
Csabai—Móricz:	Tények és adatok az 1945—1990 közötti magyar hadtörténetéhez (III. rész)	84

RENDVÉDELEM

Pintér Sándor:	Rendőrség, rendészet, közbiztonság	99
Czégény Julianna:	A migráció hatása a közrendre és a közbiztonságra	105

FÓRUM—TÁRSASÁGI ÉLET

Hadtudományi pályázati kiírások (a szakosztályok pályázati témái a 75., 83., 110. és 129. oldalakon)		111
Olvasói levelek		112
Rendezvények		113
Hozzászólások		119
— Simon Sándor: A hadművészet, hadvezetés fogalmáról		
— Balogh Gyula: Tények és adatok... sorozat I-II. részéhez		
Híreink		127
Angol, német és orosz nyelvű rezümé		131

*A folyóiratunkban megjelenő cikkeket szakmailag nem bírálthatjuk,
azok tartalmáért a szerző felel!*

Hirdessen ön is a Hadtudományban!

Hirdetésfelvétel az MHTT titkárságán

1581 Budapest, Hungária krt. 9—11.
I. ép. I. emelet 53. sz.

Levélcím: 1581 Budapest, Pf.: 15.
Telefon: 134-07-40/1359 mellék

A Magyar Hadtudományi Társaság 1992. évi küldöttgyűlése

A Magyar Hadtudományi Társaság — az alapszabályzatban előírtaknak megfelelően — 1992. február 29-én rendezte meg első küldöttgyűlését. A szakosztályok és a székesfehérvári tagozat 1991. november és január hónapokban tartották meg az év végi értékelő gyűléseiket, amelyeken áttekintették az 1991-ben végzett munkát; meghatározták az 1992-es év főbb feladatait; megválasztották azokat a küldötteket — minden 10 fő után egyet —, akiket a társaság küldöttgyűlésére delegáltak. A 897 fős taglétszám után a tagság képviselőjére 90 küldött, az elnökség tagjaival 107-en kaptak mandátumot. (Megjelent 82 fő). A meghívott vendégek között helyet foglaltak a HM, a HVK, a ZMKA és a katonai sajtó képviselői.

A küldöttgyűlés előkészítése

A Magyar Hadtudományi Társaság elnöksége a küldöttgyűlés előkészítésének részeként 1992. január 30-án kibővített ülésen megvitatta az elnökségi beszámoló- és az 1992. évi munkaterv(költségvetés)-tervezetet.

A titkárság a vita alapján módosított beszámolót, valamint a munkaterv- és a költségvetés-tervezetet eljuttatta a küldötteknek. A küldöttgyűlés elé terjesztett írásos dokumentumok a következő főbb kérdéseket érintették.

1) A társaság szervezeti kereteinek alakulását. Bemutatta a szakosztályok (16) és a tagozat szerveződésének folyamatát. Értékelte munkájukat és az elnökség tevékenységét.

2) A hadtudomány aktuális kérdéseinek feldolgozásában elért eredményeket. Részletesen szólt: az egyes szakterületeken rendezett konferenciákról; a HM vezetése által felkért véleményezésekről; a kutatóintézetekkel kialakult munkakapcsolatokról; a pályázatok eredményéről; az első országos tudományos konferencia megrendezéséről; a társaság folyóirata, a Hadtudomány megjelenéséről.

3) A társaság működéséhez szükséges anyagi alapok helyzetét. A társaság anyagi alapjait a HVK Hadtudományi Alapítványa teremtette meg. Működését az alapítvány hozadéka, a tagdíjak, a HM-től és a BM-től évközben kapott támogatás biztosította. Szponzorai jelenleg csak a belügyi szakosztálynak vannak.

4) *A nemzetközi kapcsolatok alakulását.* A társaság nemzetközi kapcsolatainak kiépítése elkezdődött. Rendszeres a kapcsolat az Osztrák Hadtörténeti Társasággal. A társaságnak — a HVK útján — élő kapcsolata van a Budapestre akkreditált katonai és légügyi attasékkal.

A beszámoló összefoglaló része megállapította, hogy a társaság az elmúlt évben, az érvényben lévő állami szabályozók, az alapszabály és az elnökség döntései szerint tevékenykedett. Szerény eredményeivel hozzájárult a hadtudomány tudományágazatkénti elismertetéséhez. A szakosztályok — bár jelentős eltéréssel — önállóan végeztek munkájukat, eredményesen működtek. A rendkívüli közgyűlésen (1991. március) elfogadott munkatervben meghatározott feladatok teljesültek.

Az elnökség a beszámolóhoz öt mellékletet csatolt, amelyek részletes tájékoztatást adtak: (1) a taglétszámról és a tagdíjbefizetésekről; (2) az 1991-ben megtartott jelentősebb konferenciákról és rendezvényekről; (3) a beérkezett pályamunkákról, kiemelten a pályázaton díjat nyert dolgozatokról; (4) a társaság első országos tudományos konferenciájáról; (5) a társaság 1991. 12. 31-i pénzügyi helyzetéről.

A Magyar Hadtudományi Társaság 1992. évi munkatervének tervezete négy fejezetben határozta meg az 1992. évi tennivalókat.

Az első fejezet jelzésszerűen áttekintette a társaság 1992. évi feladatait meghatározó, a tervezésnél felhasznált alapidokumentumokat és igényeket.

A második fejezetben a társaság 1992. évben elérendő fő céljai fogalmazódtak meg.

A harmadik fejezet a munkaterv végrehajtásának módszereit taglalta.

A negyedik fejezet, a célokkal összhangban, a társaság 1992. évi fő feladatait részletezte, meghatározva a végrehajtási határidőket és a végrehajtásért felelős tisztségviselőket.

Az elnökség a munkaterv tervezethez három mellékletet csatolt: (1) a szakosztályok 1992. évi rendezvényeinek tervét; (2) az MHTT 1992. évi költségvetés-tervezetét; (3) javaslatot az 1992. évi pályázatokra.

Ilyen előkészítés után a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián 1992. február 29-én 09.30-kor kezdődött el a Magyar Hadtudományi Társaság 1992. évi küldöttgyűlése.

A küldöttgyűlés lefolyása

(a napirendek tartalmi és esemény szerinti összefoglalása)

Dr. Móricz Lajos, a társaság elnöke nyitotta meg a küldöttek tanácskozását. Köszöntötte a küldötteket és a meghívott vendégeket. Elismerően szólt a szakosztályokban folyó munkáról, a társaság tagjainak a hadtudomány hazai művelésében elért eredményeiről.

A küldöttgyűlés elérendő céljaiként jelölte meg: (1) a társaság 1991. évben végzett munkájának értékelését, a tapasztalatok megvitatását és a költségvetési év lezárását; (2) a társaság 1992. évi munkatervének és költségvetésének elfogadását.

I. Az elnöki megnyitó és a küldöttgyűlés napirendjének elfogadása után, dr. Kovács Attila főtítkárral, az elnökség nevében szóbeli kiegészítést fűzött az írásban kiadott beszámolóhoz.

A főtítkárral kiemelten szólt arról, hogy a vonatkozó törvények alapján alakult nyílt tár-

saság vagyunk. A szakosztályokban folyó munka bizonyította, hogy társaságunk (tag-ságunk) élni tudott a tudományos alkotó szabadság jogával és lehetőségeivel. A katonai vezetés számára alternatívákat kínált a gyakorlati problémák megoldásához. Az év folyamán a szakosztályokban folyó munka szervezetté vált. A „katonai” szakosztályok mellett a belügyi, a határrendészeti és a nemzetbiztonsági szakosztályok társaságunk szerves részeivé váltak, jelentős eredményeket értek el, amelyeket szakterületeik vezetése is elismert. Az elnökség 1991-ben kiírt pályázata — bizonyos hiányosságai ellenére — megpezsdítette a tudományos életet. Az előadó felhívta a küldöttek figyelmét, hogy a társaság jövőbeni működésének anyagi feltételei a gazdasági szemlélet javításával bővíthetők. A főtktár komoly hiányosságként említette a fiatalabb korosztályok nem kellő részarányát a tagság soraiban. A szóbeli kiegészítés végén az elnökség nevében köszönetét fejezte ki mindazoknak, akik a társaság munkáját segítették, anyagilag támogatták. Ezek között kiemelten szólt a HVK Alapítvány kuratóriumáról és a ZMKA parancsnokságról, mint házigazdáról.

A főtktár szóbeli kiegészítése után dr. Gyaraki Károly, a felügyelőbizottság elnöke tartotta meg beszámolóját.

A felügyelőbizottság (FB) elkészítette működésének alapelveit, elosztotta tagjai között a feladatokat. Felügyeleti tevékenységét ellenőrzések formájában valósította meg. Az FB negyedévenként ülésezett. Részt vett az elnökségi üléseken és az MHTT rendezvényein. Kapcsolata az elnökséggel és a tagsággal — az ellenőrzéseket is beleértve — korrekt volt. Az ellenőrzések alkalmával nyílt, egyenes válaszokat kaptak, tanácsaikat megfogadták. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy — az FB tudomása szerint — törvénytelenység nem történt.

Az FB az MHTT egész tevékenységét, de különösen az elnökség munkáját kísérte figyelemmel. A szakosztályok életéről a tagjain keresztül tájékozódott. Aktívan segítette az alapszabály szerinti élet és vezetési stílus kialakulását. Megállapította, hogy 1991 harmadik negyedévétől a szervezeti élet a kívánt keretekbe került, ami alatt azt kell érteni, hogy az MHTT kialakította gazdálkodási szabályzatát, létrehozta a működő titkárságot, kimunkálta a Hadtudomány című folyóirattal kapcsolatos végleges elképzelését, kirajzolódott az életképes szakosztályok köre, a társasági élet rendszeressé, a rendezvények színvonalasabbá váltak.

Az FB elnöke az alábbi javaslatot terjesztette a küldöttgyűlés elé.

1) Kötelezze az elnökséget, hogy készítsen olyan részletes szervezeti és működési szabályzatot saját munkája szervezettebbé tétele érdekében, amelyben az intézőbizottság feladata és működése is rendezésre kerül.

2) Foglaljon állást a szakosztályok kérdésében úgy, hogy a 20 főnél kisebbek ne önállóan, hanem egy másik szakosztály tagozataként (csoportjaként) végezzék munkájukat.

3) A küldöttgyűlés határozatban ismerje el a tisztségviselők munkáját és állapítson meg az elnök és a főtktár részére tiszteletdíjat. A többi tisztségviselőt — az elnökség javaslata alapján — esetenként a küldöttgyűlés (közgyűlés) jutalmazza.

4) Küldöttgyűlés összehívására a jövőben csak minden, az alapszabályban rögzített feltétel megléte esetén kerüljön sor.

A főtktár és a felügyelőbizottság elnökének beszámolóját követően a megjelentek közül heten szóltak hozzá az elhangzottakhoz, helyenként vitatkozva, illetve kiegészítve a két beszámolót. A hozzászólásokra dr. Kovács Attila válaszolt.

A küldöttgyűlés az elnökség és az FB beszámolóját egyhangúlag elfogadta. Az FB elnöke által előterjesztett határozati javaslatot az alábbi módosításokkal fogadta el.

* 3. pont: Az elnökség — a szakosztályok létszámának most folyó ellenőrzése után — állapítsa meg a szakosztályok pontos létszámát és az alapszabályban meghatározottak szerint járjon el.

* 4. pont: A felügyelőbizottság tanulmányozza a tisztségviselők tiszteletdíjának lehetőségeit, és javaslatát a jövő évben terjessze a küldöttgyűlés elé.

A küldöttgyűlés első részének lezárása után dr. Móricz Lajos, a társaság elnöke, az 1991. évben végzett munkájuk elismeréseként okleveleket adott át:

— a szakosztályok tisztségviselői közül: Budainé Hamar Gizella és Dénné Kiss Katalin úrnőknek, dr. Fülöp Imre, dr. Hajdú István, dr. Ravasz István, dr. Kormos László, dr. Németh Miklós, dr. Nagy Pál, Amaczi Viktor, dr. Prókai Béla, Macsári István, dr. Szabó Márton, dr. Bodrogi László, dr. Munk Sándor, Kocsák Imre és Lantos Béla uraknak;

— az elnökség tagjai közül: dr. Harcz Tibor, Lajtos Béla, dr. Nagy István, dr. Pirityi Sándor, dr. Simon Sándor, dr. Várhegyi István és dr. Opál Sándor uraknak.

II. A Magyar Hadtudományi Társaság 1992. évi munkatervéhez és költségvetés tervezetéhez dr. Kovács Attila ugyancsak szóbeli kiegészítést fűzött.

Áttekintette a társaság 1992. évi főbb céljait és fő feladatait. Hangsúlyozta, hogy az elnökség a munkaterv kidolgozásánál figyelembe vette a tagság és a szakosztályok kezdeményezéseit. Az elnökség és az intézőbizottság arra fog törekedni, hogy a hadtudomány egyes részterületeivel foglalkozó szakosztályok munkáját összehangolja. Rámutatott, hogy a társaság pénzügyi lehetőségei korlátozottak, ami az elméleti kutatómunkára is hatással van. Ebből következik, hogy a munkatervben előírt célok szerények. Úgy ítélte meg, hogy a költségvetésben az alapfeladatok megvalósításának anyagi feltételei 1992-ben is megvannak.

A főtítkár a társaság legnagyobb költségkihatású munkáját a katonai lexikon elkészítésében jelölte meg. Bejelentette, hogy az ezzel kapcsolatban szervező és előkészítő munkák beindultak, a költségeket három szponzor vállalta. Kérte a küldöttgyűlést, hogy a beterjesztett munkatervet és költségvetést fogadja el.

Dr. Gyarakai Károly, a felügyelőbizottság elnöke felszólalásában megállapította, hogy a beterjesztett munkaterv lényegében az elnökség munkaterve és egyfajta tájékoztatás a szakosztályok főbb feladatairól. Az előterjesztésből egyértelműen látszik, hogy a társaság mit akar tenni. Véleménye szerint a tervezet jó alap arra, hogy a kellő pontosításokkal formailag és tartalmilag megfeleljen a kívánt követelményeknek.

A társaság 1992. évi munkaterv- és költségvetés-tervezetéhez 12 küldött szolt hozzá. A hozzászólásokban elhangzó kérdések, bíráló vélemények és javaslatok kiegészítették az írásban kiadott tervezeteket.

A küldöttek hozzászólásaira a főtítkár válaszolt.

- A késve benyújtott pályázatokkal kapcsolatban javasolta, hogy a küldöttgyűlés a lehetőségek megvizsgálását bízza az intézőbizottságra.
- A Hírlevél negyedévenkénti kiadását szükségesnek ítélte. Kérte a szakosztályokat, hogy a következő negyedévre vonatkozó közleményeiket március, június, szeptember és december 10-ig a titkárságra adják le.
- A Tanárky Sándor Díj alapításával kapcsolatos javaslatot az elnökség a második negyedévi ülésén (május) fogja megtárgyalni.

- A társaság a tudományos képzésben három módon segíthet: (1) megvitatja és véleményezi a tudományos képzéssel kapcsolatos koncepciót; (2) megfelelő fórumot biztosít az aspiránsok számára, témájuk megvitatásához; (3) a Hadtudomány című folyóiratban publikációs lehetőséget biztosít.
- A katonai lexikkal kapcsolatos szerződéseket a társaság érdekeinek figyelembevételével kötik. A szerkesztőbizottság gondoskodik arról, hogy minden részterületnek legyen szakmai gazdája.
- Kérte a küldötteket, hogy a szakosztályokban és környezetükben fejtsenek ki nagyobb propagandát a Hadtudomány című folyóirat megrendelése érdekében. A főtktár, a jövőbeni jó együttműködés reményében megköszönte a katonai sajtó közreműködését, a társaság programjai és munkája megismertetésében.

Az elnök, a főtktár válasza után szavazásra bocsátotta a küldöttek javaslatait.

1) A Tanárky Sándor Díj követelményei kidolgozására; a pártoló és tiszteletbeli tagok felkérésére; a szakosztályok létszáma pontos nyilvántartására vonatkozó javaslatokat egyhangúlag elfogadta.

2) A hat szakosztály időben benyújtott pályázati kiírását, illetve a későn jelentkezők intézőbizottság általi megvizsgálását 7 ellenvéleménnyel; a Hírlevél negyedévenkénti kiadását 2 ellenvéleménnyel; a katonai lexikkal kapcsolatos munkák beindítását 2 ellenvéleménnyel fogadta el.

A küldöttgyűlés a Magyar Hadtudományi Társaság 1992. évi munkatervét és költségvetését az elhangzott módosításokkal és a javaslatokkal egyhangúlag elfogadta.

*

A tanácskozás zárórészében a küldöttgyűlés dr. Szabó József alelnök előterjesztésében állásfoglalást fogadott el, amelyet kivonatossan közlünk.

A küldöttgyűlés megállapította, hogy a Magyar Hadtudományi Társaság megalakulása óta az alapszabályban lefektetett elveknek megfelelően eredményesen tevékenykedett. Eredményeket ért el a hadtudomány elismertetésében, művelésében, eredményeinek publikálásában, a hadtudománnyal foglalkozni kívánók összefogásában, a szervezeti élet kiépítésében, a társaság működéséhez szükséges anyagi alapok megteremtésében. Megtette az első lépéseket a hazai és a nemzetközi kapcsolatok kiépítéséhez.

A társaság 1992. évi tevékenységének hatékonyabbá tétele érdekében:

1) Az elnökség 1992. július 1-jéig dolgozza ki a szervezeti és működési szabályzatát, amelyben az intézőbizottság funkcióját, jogait és kötelességeit is határozza meg. A titkárság tartson szorosabb kapcsolatot a szakosztályok vezetőivel, javítsa a kölcsönös információáramlást, a taglétszám-nyilvántartást, valamint a gazdálkodási fegyelmet.

2) A küldöttgyűlés a hadtudomány, a közrendvédelem és a határrendészet elmélete fejlődésének elősegítése érdekében — az illetékes felső szervek (HM, BM, MH parancsnoksága, a BM Határőrség országos parancsnoksága) igényének megfelelően — szorgalmazza a Hadtudományi Lexikon társaság által történő előkészítését. Felszólítja az elnökséget, a szakosztályokat és a társaság tagjait e munkában való aktív részvételre. Az elnökség a munkához szükséges megfelelő anyagi alapot szponzorokon keresztül biztosítsa. A lexikont olyan ütemezéssel kell elkészíteni, hogy az 1993 végén megjelenjen.

3) A hadtudomány elméletének fejlesztése érdekében — az 1991. évi pályázat tapasztalatai alapján — a küldöttgyűlés a tagság szélesebb köreinek aktivizálása érde-

kében szakosztályi pályázatok kiírását tartja szükségesnek. Egyetért az 1992. évi munkaterv 3. számú mellékletében kiírásra javasolt szakosztályi pályázatokkal. Megbízta az elnökséget (IB-t), hogy 1992. március 15-ig vizsgálja meg az elektronikai-informatikai és az erre igényt tartó más szakosztályok pályázati kiírásának lehetőségét.

4) A Hadtudomány című folyóirat mind a hazai, mind a külföldi szakemberek, kutatók körében pozitív visszhangra talált. Tartalma és formája, szerkezete és szerkesztési felfogása megfelel az igényeknek, reprezentálja a társaságot. A jövőben — az eddigi eredményekre alapozva és az elnökség által meghatározott céloknak megfelelően — növelni kell a folyóirat sokoldalúságát, aktualitását és színvonalát; a szakosztályokat jobban be kell vonni a szerkesztésbe, részükre képviselőt kell biztosítani a szerkesztőbizottságban. A főszerkesztő ezt az igényt szem előtt tartva mielőbb hívja össze (alkítsa meg) az új összetételű szerkesztőbizottságot és közösen dolgozzák ki a testület működési szabályzatát.

5) A küldöttgyűlés megköszöni és elfogadja a felügyelőbizottság vezetője által tett jelentést, javaslataival egyetért. Kéri, hogy az állami szabályozók, az alapszabály és a gazdálkodási szabályzat szellemében őrökjön továbbra is a társaság jogszerű tevékenysége fölött.

6) A küldöttgyűlés megköszöni az alapítvány kuratóriuma elnökének, titkárának és tagjainak a társaság munkája iránti figyelmét és segítőkészségét. Ugyancsak köszönetét fejezi ki a ZMKA parancsnokságának a társaság munkája feltételeinek biztosításában nyújtott segítségéért.

7) A küldöttgyűlés felhatalmazza az elnökséget a társaság jelvényének kialakítására, valamint emléklapok létrehozására. A titkárság — a szakosztályok véleményével egyeztetve — 1992. július 1-éig terjessze az elnökség elé jóváhagyásra az ezzel kapcsolatos elgondolást.

A küldöttgyűlés végezetül köszönetet mond a társaság minden tagjának — és mindazoknak, akik a magyar hadtudomány érdekében kifejtett tevékenységükkel támogatták és segítették a társaságot. Felkéri a társaság tagjait az 1992. évi munkatervben foglaltak minél eredményesebb végrehajtására.

*

Dr. Móricz Lajos a társaság elnöke zárszavában megállapította, hogy a *küldöttgyűlés — befejezve munkáját — célját elérte*. Felmérte az elmúlt év eredményeit, feltárta azokat a hiányosságokat, amelyek akadályozták az MHTT munkáját. A küldöttek megvitaták, majd elfogadták az 1992. évről szóló munkatervet és a költségvetést. Ezáltal megteremtődtek azok a feltételek, amelyek alapján képezhetik az elmélyült, tervszerű és eredményes munkának.

Az elnök kérte a küldötteket, hogy a tagságot tájékoztassák a küldöttgyűlés munkájáról, a munkaterről és az állásfoglalásokról.

A tájékoztatót összeállította:

Dr. Iván Dezső ny. ezredes,
az MHTT titkárságának vezetője

Csabai György

A biztonság dimenziói és a biztonságpolitika új eszközei

A kétpólusú világ többé nem létezik. Az EBEE-folyamatból és a NATO-stratégia koncepcióváltozásából kitűnik az euro-atlanti szemlélet erősödése. A NATO új stratégiájában alapvető szerepet kaptak: a háború megakadályozásának, a konfliktus- és a válsághelyzetek megelőzésének, kezelésének, illetve a fegyverzetcsökkentésnek és a leszerelésnek a kérdései. A szerző egy kiterjedt és hosszabb ideje folyó, ma még nem lezárt vizsgálódásra alapozva vázlatosan áttekinti a NATO biztonsággal kapcsolatos nézeteit. Bemutatja: a NATO-biztonság megváltozott politikai, társadalmi, környezeti és védelmi dimenzióit; a biztonságpolitika egymást erősítő és kiegészítő eszközeit, amelyben az újonnan jelentkező kihívások a válság megelőzésében és kezelésében egyaránt helyet kap a párbeszéd, a kooperáció és a kollektív védelem.

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (a továbbiakban szövetség) állam- és kormányfői, összhangban a washingtoni szerződéssel és az 1990. júliusi londoni találkozójukon elfogadott megállapodással, az 1991. november 7—8-án megtartott római tanácskozásukon nyilatkozatot írtak alá a békéről és az együttműködésről, elfogadták a NATO-stratégia új koncepcióját.

A már említett és az azóta megjelent NATO-dokumentumokban a szakértők és az olvasók számára egyaránt felsejlik a szövetség új szempontú, euro-atlanti érdekű biztonságfogalmának elméleti felfogása. Egyúttal megkezdődött — ma már folytatódik — a szövetség új biztonságpolitikai eszközeinek gyakorlatba történő átültetése, azaz alkalmazása.

A két alapdokumentum elfogadásának fundamentumát a Kelet-Közép- és Nyugat-Európában, valamint a volt Szovjetunióban az 1989 óta végbement forradalmi változások képezik. A Kelet-Közép-Európában végbement átalakulásokat jól ismerjük, ezért most ezekre nem térek ki. A nyugat-európai változások kapcsán azonban három tényezőt fontosnak tartok kiemelni és megemlíteni. Az első az, hogy a két Németország egyesült, és az egyesült Németország továbbra is tagja maradt a NATO-nak. A második, hogy az Európai Közösség országai a maastrichti találkozó eredményei alapján folytatják az európai politikai unió megalakítására irányuló erőfeszítéseiket. A harmadik tényező, hogy a Nyugat-európai Unió (WEU) katonai szerepének növekedésével számolhatunk. Ezek a tényezők az európai biztonságra jó irányú és je-

lenteke ny befolyást gyakorolnak. A magyar és a nemzetközi kapcsolatok szempontjából ezek a sajátos tényezők kiemelt jelentőségűek.

Az európai biztonsági helyzetkép jelenlegi stádiumában a szövetségben azt a következtetést vonták le, hogy a biztonságnak és a stabilitásnak a jövőben a politikai, a társadalmi, a környezeti és a védelmi dimenziói fognak funkcionálni. Ezek a dimenziók önmagukban és összességükben is kicsúcsosodnak a béke megőrzésében és a kapcsolatépítő folyamatokban,

A szövetség a realitásból kiindulva — amely szerint a szövetség biztonságával kapcsolatosan új, a biztonságot közvetlenül és közvetve befolyásoló, de nem minden esetben kiszámítható tényezők, azaz új karakterű kockázati faktorok jelentek meg — elhatározta a biztonság fogalmának szélesebb értelmű megközelítését. Majd azt el is fogadta.

A biztonság fogalmának széles értelemben vett deklarálása a szövetség biztonságpolitikai eszközeiben tükröződik. Megítélésem szerint a szövetség érdekeiből indítva a sorrendben első a kollektív védelmi képesség fenntartása. Ebből kiindulva és ennek fenntartásával a második a párbeszéd elkezdése és folytatása. A harmadik biztonságpolitikai eszköz lehet az együttműködésre való áttérés és annak folyamatos kibővítése, kiszélesítése.

A NATO-stratégia új koncepciója alapján természetes, hogy a szövetség fennállásának történetében, a jelen és a jövőbeni biztonságpolitika primer eleme a párbeszéd, sekunder eleme pedig az együttműködés. Ezeket a tercier elem, a kollektív védelmi képesség megeremtése, fenntartása — mint fegyveres, azaz harci instrumentum — és alkalmazásra való készenléte támasztja alá. Ez a gyökeresen új biztonságpolitikai eszköztriád egymástól elválaszthatatlan. Ennek a három biztonságpolitikai eszköznek az óriási jelentőségét tehát az fémjelzi, vagyis az adja meg, hogy egyidejű funkcionálásuk során a viszonyosság alapján egymást támogatják (kiegészítik). Ezáltal egyedi és összhatásukat kölcsönösen fel-, illetve megerősítik, és azokat megszilárdítják.

Amennyiben a szövetség és a Magyar Köztársaság közötti kapcsolatépítő folyamatban és a dialógusban a felsorolt elemeket aktualizálni akarjuk, akkor az alábbi megállapításokra juthatunk.

A szövetség és a Magyar Köztársaság már túl van a párbeszéd lehetőségeinek keresésén és elindításán. Ez a fázis tavaly lezárult. Az 1991-es esztendő őszétől az együttműködés új korszaka kezdődött. Ezen együttműködés felöleli a politikai és a katonai területeket. A párbeszédet és az együttműködést — annak kivirágzását — jól szolgálják a magas szintű látogatások, megállapodások és az Észak-atlanti Együttműködési Tanács munkájában való honi részvétel. Az Észak-atlanti Együttműködési Tanácsban a visegrádi hármak aktívan képviselhetik érdekeinket.

A továbbiakban ez a két- és többoldalú együttműködés kiterjedhet a kutatók közötti szélesebb körű kapcsolatok felvételére. Elképzelhető a közös projektek kidolgozása is.

A szövetség számunkra is felajánlotta az együttműködés lehetőségét tudományos és környezeti programjaiban — az ún. harmadik dimenzióban: a védelmi tervezés, a légi forgalom irányítása, a védelmi ipar konverziója és más témakörökben. Mindezek, a kölcsönös kapcsolatépítésen és az együttműködési szándékon túl, a szövetség határozott akaratát és intézményesítését is tükrözik. A felkínált lehetőséggel a magyar félnek élni kell tudni.

A szövetség hivatalos nézete szerint a tagállamok nemzeti hadseregeit az ENSZ a közeljövőben is felkérheti a világ globális biztonságához való katonai hozzájárulásra. Így az ENSZ-kontingensek biztosítására, kiállítására és az ún. kék sisakos feladatainak ellátására.

A szövetség stratégiája az új koncepcióval kapcsolatosan módosítja katonai (hadászati) elgondolását is. A módosítás alapján az *előretolt védelemről áttér az elégséges és csökkentett előretolt jelenlétre. Egyúttal erősen csökkentik az atomfegyverekre támaszkodás lehetőségét.* Az atomfegyverekre támaszkodás a jövőben csak a béke megőrzésének, a háború megakadályozásának és a politikai nyomás gyakorlásának az eszköze lehet.

Véleményem szerint a szövetség védelmi politikájának gyakorlati alakításában a jövőben azokat a tényeket is számításba kell venni, amelyek szerint az Amerikai Egyesült Államok 1995-re 150 ezer főre csökkenti az Európában állomásozó csapatainak létszámát. Egyúttal a haderőnemekben átszervezéseket hajt végre. A Bundeswehrben is folynak az át-, illetve a leszervezések, és a brit szárazföldi csapatok csökkentése is napirendre került.

A szövetségnek a világ drámai megváltozása után az új biztonságpolitikai miliőben számolni kell azzal a világtörténelmi ténnyel is, miszerint az Amerikai Egyesült Államok — fennállásának történelmében először — a világ globális ügyeinek intézésében új és kizárólagosan egyedülálló főszerephez jutott.

A szövetségnek számba kell vennie továbbá azt a realitást is, hogy Európában az amerikaiak politikai, gazdasági és katonai jelenléte mellett megjelent Japán. A távol-keleti ország — Európa gazdaságában betöltött szerepe mellett — megkezdte a behatolást az európai politikai intézményrendszerbe. Az már szinte európai történelmi hagyomány, hogy Németország, Franciaország és Nagy-Britannia őrzi Európában elért pozícióit. A három nagy európai állam a pozíciók megtartása mellett azok keleti irányú bővítésére is törekszik.

Amikor a volt Szovjetunió utódállamairól esik szó e dolgozatban, megállok, el-tűnődöm, aztán Márai Sándort hívom segítségül: *„...a bolsevizmus igazi tartalmában nem más, mint a szláv imperializmus feltétlen megnyilatkozása: de ez csak előgyűjtása egy szerepnek, amely most már végzetesen alakot kapott — a kommunizmus lassan vagy gyorsan túléli szemléletét és gyakorlatát, de itt marad egy korszerűen felkészült nagyhatalom, a szlávok, és ezekkel az elkövetkező században számolni kell akkor is, ha egy napon nem lesznek többé kommunisták.”*

Az idézett záró gondolattal kapcsolatos eset megtörtént a közelmúltban. Hiszen Mihail Gorbacsov az 1992-es müncheni látogatásán azt állította magáról: hogy *„meggyőződéses demokrata”*. Az utódállamok vagy bármilyen formációk évszázadunkban és a jövő évszázadban is még jó néhány kiszámíthatatlan nehézséget fognak okozni a biztonság szerteágazó és komplex területein.

A szövetségnek számolni kell azzal, hogy Keleten a volt Szovjetunió utódállamai — köztük elsősorban Oroszország és Ukrajna — jelentékeny számú fegyveres erőt kívánnak megtartani, illetve a jövőben fenntartani. A Baltikumban is új status quo állt elő.

Nem elhanyagolható a volt szovjet fegyveres erők állomásozásának ténye Németországban, Lengyelországban és a Baltikumban. A csapatkivonás csak elkezdődött ezekből az államokból, a vége messze van!

A szövetség biztonságával és a biztonságpolitikájával kapcsolatos főbb elméleti kontúrokat és a kihívásokat (benne a globálisakat is) az ábrán szemléltetem. Többek között részletezem a kollektív védelmi képesség alapvető összetevőit, a kollektív megállapodás tartalmát és főbb, meghatározó elemeit.

A témában lefolytatott eddigi vizsgálódásomat ezúttal a következő tanulságok levonásával fejezem be.

(1) A szövetségnek az új világban betöltendő szerepe és a biztonság összefonódik az USA, Kanada és Európa valamennyi államának biztonságával, az új világ- és európai biztonsági renddel. Egyúttal meghatározó részét képezi a világ globális biztonságának.

(2) A szövetség új politikai és katonai elképzelései és gyakorlati lépései az egyetemes biztonságra, a stabilitásra, a béke megőrzésére, a háború elkerülésére, az eltérő arculatú és hatású kihívások kivédésére irányul.

(3) A szövetségnek az új biztonsági miliő, az állandó társadalmi fejlődés, az etnikai viszályok, a határproblémák, a vallási fanatizmus, a migráció, a környezetvédelem, az új típusú konfliktusok és mások állandó és folyamatos kihívást jelentenek. De az általános „nagy” háború veszélyének elmúlása a haderők átalakítását, alacsonyabb szinten tartását, a védelmi kiadások csökkentését és a konverzió kérdéskörét helyezik előtérbe.

(4) Az euro-atlanti biztonság és stabilitás megőrzéséhez lehetővé és szükségesé válik a fegyveres erők legalacsonyabb szinten tartása.

(5) A szövetségnek a békéről és az együttműködésről, valamint az új stratégiai koncepcióról közzétett nyilatkozatai és más dokumentumok alapján a Magyar Köztársaság és a Magyar Honvédség számára új, ún. „kitárult” alkalmakat villantanak fel a biztonság valamennyi dimenziójában, így a honvédelem területén is.

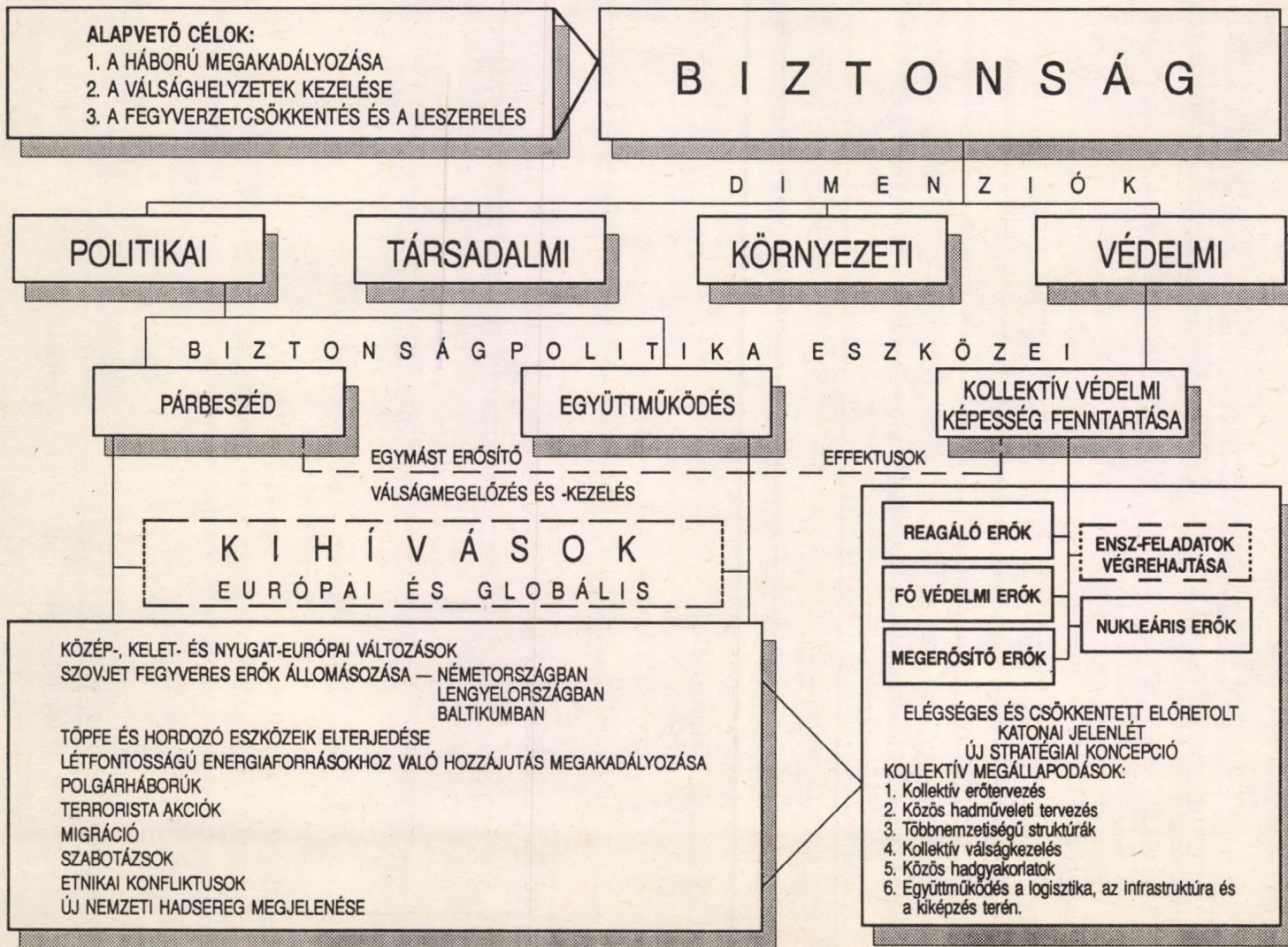
(6) A jövőbeni lehetséges feladatok közé soroljuk az új típusú kihívások, válságok — konfliktusok — megelőzésére, kezelésére irányuló elméleti munkákat. Továbbá a „levezérlést” irányító intézményeket, (vezető és végrehajtó) szervezeteket. Ez a feladat a kockázat, a felelősség ésszerű elosztását kívánja meg.

(7) Az 1992-es helsinki utótárgyaló új és változatos lehetőségeket fog biztosítani a további leszerelések végrehajtására és a fegyverzetcsökkentés ellenőrzésére. Vagyis e téren új együttműködési rend kialakítására és megvalósítására nyílik lehetőség.

(8) Nem szabad szem elől téveszteni azt a tényt sem, hogy az Amerikai Egyesült Államok vezetői mindig „jelen időben gondolkodnak”. Vagyis a hosszú távú megfontolásokat általában a közeli politikai céloknak rendelik alá.

*

A szövetségnek a biztonsággal kapcsolatos céljait, dimenzióit és a biztonságpolitikai eszközeinek vizsgálatát nem tekintem befejezettnek. A változásokra, a gyakorlati lépések megvalósítására, azaz a jövőbeni vizsgálataim eredményeire visszatérek.

Felhasznált irodalom

1. Római nyilatkozat a békéről és az együttműködésről, (közzétéve az Észak-atlanti Szövetség állam- és kormányfőinek részvételével Rómában 1991. november 7—8. között megtartott találkozó alkalmából)
2. A NATO új stratégiai koncepciója (a koncepciót a szövetség állam- és kormányfőinek 1991. november 7—8-ai római csúcstalálkozóján hagyták jóvá)
3. Dr. Manfred Wörner: The Atlantic Alliance in the new era, NATO Review, 1991. N 1.
4. Dr. Manfred Wörner: NATO's changing role in a new world, International Defense Review — Defense — '92
5. John R. Galvin: NATO's new multi -faceted mission, International Defense Review — Defense '92
6. Kozma Tóth István: Egységes Európáért! Vendégünk volt: John R. Galvin tábornok, a NATO európai szövetséges haderőinek főparancsnoka, Új Honvédségi Szemle 1992/1.
7. Pírityi Sándor: Hadtudomány és biztonságpolitika, Hadtudomány I. évfolyam 1991/2.
8. Gál Csaba mk. őrnagy: Válogatás a külföldi katonai sajtóból, Új Honvédségi Szemle 1992/2.
9. Dr. Csabai György: Biztonság — Stabilitás — Változás, Új Honvédségi Szemle 1992/6.
10. Dr. Csabai György: A biztonság fogalmáról, Hadtudomány I. évfolyam 1991/2.
11. Márai Sándor: Föld, Föld ... Emlékezések, Akadémia és Helikon Kiadó, 1991.

LÉPJEN BE ÖN IS
A Magyar Hadtudományi Társaság tagjai közé!

17 szakosztályunk és 2 vidéki tagozatunk
VÁRJA ÖNT IS!

Tagsági díj (évi) a munkaviszonyban levőknek 500 Ft,
diákoknak és nyugdíjasoknak 250 Ft.

VÁRJUK TAGJAINK KÖZÉ
a hadtudomány iránt érdeklődő,
fejlődéséért tenni akaró állampolgárokat, dolgozókat,
nyugdíjasokat, tanulmányaikat folytató diákokat!

Bognár Károly

A háború szerepének változása

A háborúkkal kapcsolatos elméletek nagyobb része anakronisztikussá vált. A hidegháborús szembenállás nem is olyan távoli időszakában mind Keleten, mind Nyugaton az egyik vagy a másik fél érdekeihez (szemléletéhez, ideológiájához) igazodó elméletek születtek. Az atom- és más tömegpusztító fegyverek, fegyverrendszerek tömeges alkalmazásával lefolytatott haditevékenység ma már világosan látott, felismert képtelenség. Ilyen eszközökkel a háborúval megoldandó politikai célok soha nem lettek volna elérhetők. Vitatható, hogy a háború szerepe változott-e meg vagy a háborúval kapcsolatos elméletek módosultak. A szerző tanulmányában a háborúval kapcsolatosan megfogalmazott nézetei további elemzéseket igényelnek. Véleményét vitaalpnak tekintjük. Szeretnénk, ha olvasóink véleményt nyilvánítanának a szerző által megfogalmazott kérdésekről.

Földrészünk népei 1945 óta szerencsére elszoktak a háborúktól. A közel fél évszázad Európa viszonylag leghosszabb békés időszaka. Ezek az évtizedek sem voltak azonban teljesen mentesek a háborútól, a fegyveres erőszak alkalmazásától. *Kontinensünkön pl.* 1946-tól 1949-ig: polgárháború folyt Görögországban; 1956-ban a szovjet hadsereg leverte a magyar forradalmat; 1968-ban a Varsói Szerződés katonai ereje vetett véget Csehszlovákia reformtörekvéseinek; 1989-ben fegyveres harc buktatta meg a Ceausescu-rezsimet Romániában, s számos országban nemzeti, vallási, etnikai okok miatt fegyveres konfliktusok voltak és vannak napjainkban is (Észak-Írországban harc folyik az angolok ellen, Spanyolországban a baszkok küzdenek a függetlenségért, szovjet fegyveres erő került alkalmazásra Litvániában 1990–1991-ben stb.).

1991-ben mégis a döbbenet erejével hatott a világra az utóbbi 40 év legnagyobb európai konfliktusa, a jugoszláviai háború. (Ez a fegyveres küzdelem mindaddig polgárháborúnak tekintendő, amíg a volt tagköztársaságok nem deklarálják önállóságukat és az államok széles köre, jelentős csoportja nem ismeri el függetlenségüket). Különösen érzékenyen érintette ez hazánkat. Határaink közelében harci cselekmények folytak, s közvetlenül érintették a Vajdaságban élő 300–400 ezres magyar kisebbséget. A jugoszláviai háború hazánkra nézve számos negatív következménnyel járt.

A világ közvéleménye nem fogadta el a jugoszláviai háborút, mint az ottani problémák megoldásának módszerét és eszközét. Jól tükrözik ezt az Európai Közösség és az ENSZ azon lépései, kezdeményezései, erőfeszítései, amelyek a békés rendezés feltételeinek megteremtésére irányultak. A békekezdeményezések sajnos hosszú ideig tény-

leges eredmény nélkül maradtak, miközben újabb ezrek haltak meg, tíz- és százezrek kényszerültek menekülésre, s a pusztítás óriási méreteket öltött.

A háborúnak, mint a politika erőszakos eszközzel folytatásának, mint társadalmi-politikai jelenségnek, a társadalom különleges állapotának jogi és nemzetközi megítélése, történelmi szerepének módosulása az elmúlt időszakokban jelentős átalakuláson ment keresztül. Ezek áttekintése hozzásegíthet a problémakör jobb megértéséhez. Ez azért is fontos, mert a változás kihat a világhelyzet alakulására, a béke és a háború viszonyára, a nemzetközi légkörre és kapcsolatokra, a biztonságra és a biztonságpolitikára, de a fegyveres erők szerepére, nagyságrendjére, felszerelésére, harckészültségére stb. is.

A háború okának és szerepének magyarázata a múltban

Az emberiség eddigi útja egyben a háborúk történelme is. A nagyobb emberi csoportok közötti első fegyveres összeütközésekre utaló legrégibb adatok a kőkorszak középső szakaszából, az i. e. 12–6 ezer év körüli időszakból származnak. Történet-szek számításai szerint csak az utóbbi 6 ezer évben mintegy 14 és fél ezer háború zajlott le, amelyek kb. 3,5 milliárd ember életét követelték közvetlenül a harcokban, vagy az azokkal járó éhínség, járványok stb. következtében. Az írott történelmünkben mintegy 300 év volt az az időszak, amikor a krónikák szerint — természetesen megskatálásokkal — nem folyt háború földünkön. Ez az utolsó hatezer évnek csupán ele nyésző része, néhány százaléka.

Ha csak a második világháborút követő időszakot szemléljük, akkor mintegy 200 kisebb-nagyobb háborúról adhatunk számot, amelyekben kb. 10–20 millió közöttire tehető az elpusztultak száma. Az elmúlt évben (1991-ben) mintegy 40 országban dörögtek a fegyverek, azaz folyt háború, polgárháború, alakult ki katonai konfliktus, fegyveres összeütközés.

A háborúkat a kitűzött célok, az alkalmazott fegyverfajták, a kiterjedés és méret, az időtartam, a haditevékenység jellege stb. szerint sokféleképpen lehet csoportosítani, osztályozni. Közös jellemzőként azonban megállapítható, hogy azok mindig a társadalmi, a politikai, a gazdasági ellentmondások, ellentétek, viszályok megoldására irányuló törekvések kegyetlen formái és eszközei voltak az osztályok, a népek, a nemzetiségek, a vallási és az ideológiai nézetek, az államok és a koalíciók között. A háborút nagyon hosszú ideig az emberi élet végzettszerű és elkerülhetetlen velejárójának, úgyszólván normális állapotának, s a győztes ország számára hasznosnak, a kitűzött célok elérése, érdekeik beteljesülése eszközének tekintették.

A békét a nukleáris korszak kezdetéig a háború előtti, illetve utáni, a következő háborúra való felkészülés időszakának tekintették, ideiglenes állapotnak tartották, amelyben nagyszabású fegyverkezési programokat valósítottak meg. Ennek tudható be, hogy a béke feltételeinek kidolgozására, elméleti megalapozására sokkal kisebb erőt és energiát fordítottak, mint a háborúéra. A békeutatásnak és a béke tartós megőrzésének közel sincs akkora irodalma, mint a háborúnak.

Szun Ce, az i. e. 6—5. században élt kínai hadvezér és teoretikus fogalmazta meg a háború sorsdöntő jelentőségét, amikor az alábbiakat mondta: „A háborút,

mely az ország legnagyobb vállalkozása, az élet vagy a halál alapja, a megmaradás vagy pusztulás útja, mindenképpen tanulmányozni kell."¹

A háborúk valóban a világtörténelem formálói, a népek létének vagy nemlétének meghatározói, az ellentétes érdekek ütközésének végső eszközei, a gazdagság vagy szegénység kovácsolói, népek, birodalmak sorsformálói (felemelői vagy elsüllyesztői), a jog és az igazság eldöntői voltak hosszú időn keresztül. A háborúk győztesei mindent megnyerhettek, elérhettek, a vesztesek pedig mindenüket elveszíthették, még létüket is. A győzteseket még egyetlen hódító háborúért, a felesleges áldozatokért és kegyetlenkedésekért, az okozott károkért, pusztításokért sem vonták felelősségre. Sőt a győztes uralkodókat és hadvezéreket tisztelet és dicsfény koronázta, s a nyert csatákat, ütközeteket, háborúkat méltó emlékművek örökítették meg az utókor számára. A jog és igazság is mindig a győző privilégiuma volt, aki diktálhatta még a szembeszökően igazságtalan feltételeket is. Az így született békeszerződéseket, bekebelezéseket, gyarmatosításokat a leggyőzöttekre rákényszerítették, s azt a többi, kívülálló népek is elfogadták, nemzetközi jogi érvényűnek tekintették.

Nem véletlen, hogy az újkor hajnalának egyik jeles firenzei államférfia, Niccolò Machiavelli (1469—1527), *A fejedelem* című fő művében — amely a politika tudománya kezdetének tekinthető — így vélekedett: „A fejedelemnek elsősorban is ne legyen más gondja, feladata, mint a hadsereget rendben tartani és engedelmességre szoktatni, mert annak, aki parancsol, kell hogy jártassága legyen a hadakozás mesterségében... azok az uralkodók, akik a gyönyörök élvezetével többet törődnek, mint a fegyverek forgatásával, országukat elvesztették... de ha gyakorolja magát benne, ugyanezen okból meg is tudja szerezni.”² Ezek a gondolatok mérvadónak bizonyultak a későbbi évszázadokban is.

A háborúk elmélete

A háború fetisizmusát különféle elméletek igyekeztek igazolni. Ezek rengetegéből csak néhányat ragadunk ki. Bismarck, az egyesített Németország megteremtője és kancellárja szerint: „A háborúk maguktól keletkeznek, a kormányok és népek akarata nélkül, mint a kráternek a kitörése, lassan készülődnek, míg végre a levegőben vannak és akár akarjuk, akár nem, megindulnak”.³

Az erőszakelmélet ideológusai úgy vélték, hogy a háború a történelem egész menetét meghatározó, ha éppenséggel nem az egyetlen mozgató erő. W. Picht német szakíró erről 1952-ben így írt „A háború minden nép és övezet történelmének szerves eleme... Minden kultúra, az emberi együttélés minden rendezett formája, a háború alapzatán nyugszik... Minden magasabb rendű kultúra a háborúból nőtt ki.”⁴ Fuller angol katonai teoretikus 1954-ben kiadott könyvében arról ír, hogy „a háború uralja az emberi tevékenység valamennyi fajtáját.”

Ezek a nézetek azonban csak részigazságot tartalmaznak, mert csak azokra a forradalmi és felszabadító háborúkra vonatkoztathatóak, amelyek előbbre vitték az általános emberi haladást és a népek ügyét, a felemelkedését. A háborúk zöme azonban nem ilyen jellegű volt. A XX. század világháborúi pedig lényegesen átalakították a világrendet és a hatalmi viszonyokat is.

A pszichológiai elméletek a háború okát és elkerülhetetlenségét azzal indokolták, hogy az az emberi lélek szinte vele született vonása. Szerintük a háború az emberi

lélek „titokzatos mélységeiben”, tudat alatti szférájában gyökereznek, amelyek távol esnek az értelem körétől, ellenőrizhetetlenek és tudományosan nem elemezhetők. Az egyik német szakíró ezt így fejtette ki: *„A háború eredete az emberi lét olyan mélységeiben gyökerezik, amelyet sem jellembeli tulajdonságok, sem pedig az emberek és embercsoportok közötti objektíve, megoldhatatlan konfliktusok révén nem tudunk eléggé megragadni.”*⁵

A sovíniszta és faji nézetek szerint a „felsőbbrendű” fajoknak joguk volt az „alsóbbrendű” népek feletti uralomra, azok elnyomására. Ez legmarkánsabban a fasiszta ideológiában nyilvánult meg.

A geopolitikai elméletek a háború elsődleges okát a földrajzi, gazdasági feltételekben, a vezető hatalmak működéséhez szükséges „élettér” és energia-, nyersanyagforrások megszerzésében keresték. Létfontosságúnak nyilvánították a Föld különböző térségeit, s azokért készek voltak háborút is viselni.

Politikai-ideológiai nézetek, társadalmi és osztályellentétek határozták meg zömével a második világháború utáni hidegháborús időszakban folyt háborúkat, katonai konfliktusokat. Ezek feltételezték még a rakéta-nukleáris világháborút is a két szembenálló szuperhatalom, illetve katonapolitikai szövetség között. La Rocque nyugállományú tengernagy, az USA védelmi tájékoztató központjának akkori igazgatója 1981-ben az alábbiakat mondotta: *„Az USA katonai stratégiái meg vannak győződve arról, hogy előbb vagy utóbb háborúra kerül sor az Egyesült Államok és a Szovjetunió között, s az atomháború lesz.”* Hasonló nézetek voltak a meghatározóak a szovjet és a Varsói Szerződés vezető szerveiben is. Jó példája ennek Szokolovszkij marsall Hadászat című könyvének tartalma. E teóriáknak megfelelően folyt a haderők fejlesztése és felkészítése mindkét oldalon.

A háborúk okairól

A háborúknak természetesen mindig voltak közvetlen kiváltó okai is. Ilyennek tekinthetők: idegen területek, energia- és nyersanyagforrások stb. megszerzése; más népek feletti uralom kivívása; forradalmi és nemzeti felszabadító mozgalmak győzelmének elérése erőszak útján vagy annak elfojtása; az egyes nemzetiségek, népcsoportok közötti viszálykodás; különböző vallású csoportok ellentétei; határviták stb. Ha ezeket politikai, diplomáciai, gazdasági és más hasonló eszközök alkalmazásával nem sikerült megoldani, akkor végső érvként (ultima ratio) maradt a fegyveres küzdelem valamilyen formája, amelyek hosszú időn át az emberi élet kísérői voltak. (A szerző megfogalmazásában, de gyakran a háborúk valóságában is, a háború okai és céljai összemosódnak — a szerk.)

Ez az út azonban a jelenleg fennálló körülmények, fegyverzeti feltételek, a háborúk pusztító hatása és következményei miatt egyre kevésbé járható, azaz betöltötte történelmi szerepét és egyre érzékelhetőbben abszurdá és anakronisztikussá vált.

Az emberiség egyetemes érdekei korunkban más utak és megoldási lehetőségek alkalmazását követelik, ha nem akarjuk a földi élet pusztítását, a civilizáció eddigi eredményeinek lerombolását.

A háború fogalmával, eszközjellegével kapcsolatos nézetek

A háború lényegének tisztázása, a politikával való kapcsolatának valódi feltárása csak a 19. század elején következett be. Ezt Carl von Clausewitz (1780–1831) porosz vezérőrnagy, a polgári hadtudomány legismertebb tekintélye, korának legnagyobb katonai teoretikusa végezte el *A háborúról* című művében. Clausewitz ezzel a művével jelentősen és hosszú időre hozzájárult a háborúról szóló elmélet fejlesztéséhez. Kimutatta a háború és az állam politikája közötti kapcsolat lényegét. Tőle származik az a formula, hogy: „*A háború nem egyéb, mint a politika folytatása más eszközökkel.*”⁶ Más helyen pedig azt írja: „*A háború tehát erőszak alkalmazása, hogy ellenfelelünket saját akaratumk teljesítésére kényszerítsük.*”⁷

Clausewitz azonban a politikát akkor úgy értelmezte, mint a társadalom egésze érdekeinek kifejeződését, nem ismerte fel, hogy egy adott társadalomban azonos időben több, eltérő célú és irányultságú politika van jelen egyszerre, amelyek közül a hatalmon levő kormány politikájáé a vezető szerep. Későbbi bírálói azt is kifogásolták, hogy Clausewitz a politikán csupán a külpolitikát értette, figyelmen kívül hagyva, hogy az a belpolitika folytatása.

A Clausewitz háború-definiálása annyira megalapozott és tudományos értékű lett, hogy azt a későbbi nagy gondolkodók és teoretikusok is alapvetően elfogadták és alkalmazták. Lenin volt az, aki ebben némi módosítást eszközölt azáltal, hogy beiktatta a fogalomba — zárójelbe téve — az erőszakos jelzőt. Így a lenini megfogalmazás az alábbi volt: „*A dialektika alaptétele... a háborúkra alkalmazva az, hogy a háború a politika folytatása más (mégpedig erőszakos) eszközökkel.*”⁸

Ezt követően hosszú ideig Nyugaton a clausewitz-i formula a Szovjetunióban és a vele szövetséges országokban pedig a lenini meghatározás volt érvényben.

A nukleáris korszak beköszöntésével a tömegpusztító fegyverek, valamint a csaknem azonos hatékonysággal rendelkező hagyományos fegyverek tömeges megjelenésével újszerűen merült fel a háború fogalma, lényege és a politikához való kapcsolata. Különösen Nyugaton, a nem hivatalos nézeteket képviselő teoretikusok kérdőjelezték meg, hogy a nukleáris háború továbbra is a politika folytatásának tekinthető-e. Ezzel kapcsolatban az alábbi — összesített és általánosított — ellenvetéseket tették:

- amíg előzőleg az osztályok, államok háború útján elérhették politikai, gazdasági, katonai stb. céljaikat, az a nukleáris háború útján már nem lenne lehetséges;
- a nukleáris háború túlnőne a politikán, kikerülne annak irányítása alól, s csupán a saját öntörvényei szerint zajlana le;
- ha a politikának van is szerepe a nukleáris háború előkészítésében, annak megkezdésekor az irányíthatóság teljesen megszűnne;
- a korszerű hadviselési eszközök a háborút megfosztanák annak politikai tartalmától;
- a nukleáris háború teljesen eltörölné az „igazságos” háború elméletét, mert világkatasztrófához vezetne.

Ezeket a tételeket támasztják alá a következő idézetek is. Craig, amerikai szociológus a *Háború, politika és diplomácia* című, 1968-ban megjelent könyvében azt írja, hogy „a nukleáris korban a háború abszolút formát ölt, és nem lehet többé a politika más

eszközökkel való folytatásának tekinteni".⁹ Hasonló gondolatok vannak Miksche francia katonai teoretikus a *Háború képéről* című, 1976-ban megjelent könyvében: "...ma a háború többé már nem a politika folytatása más eszközökkel, amennyiben a háború minden politika végét jelentené."¹⁰ Lange német szociológus pedig úgy vélte, hogy: "...ma a háború a politika tagadásaként értelmeződik".¹¹ Walzer amerikai szociológus pedig könyvében azt állapítja meg, hogy: "...Az atomfegyver aláásta az igazságos háború elméletét".¹² Schmähling német flottaadmirális 1990-ben megjelent könyvében pedig az alábbiak szerint vélekedik: „Kétségtelen, hogy ma Clausewitz visszavonná azt a tételt, hogy a háború a politika folytatása más eszközök alkalmazásával. Nemcsak egyedül a háború, hanem már a hadviseléshez való képesség állami tervezése és előkészítése is a politika vége.”¹³

Gorbacsov főtítokár hatalomra kerüléséig, az új politikai gondolkodás kezdetéig a Szovjetunióban és a vele szövetséges országokban a politikai és a katonai teoretikusok fejében szintén érlelődtek hasonló gondolatok, a hivatalos nézetek merevsége miatt azonban nem kerülhettek publikálásra. Így például D. Projektor neves szovjet szakíró 1985-ben ezt írta: "...Így a politika és a katonai erő kapcsolatának ez az általánosan elismert formulája lényegében korunkban sem változik... egyrésről igaz az az állítás, miszerint a nukleáris háború nem lehet a reális politikai célok elérésének eszköze, és ebben az értelemben a nukleáris erő a politikának csupán irracionális eszköze, amely önmagának a tagadásába csap át. Másrésről viszont ha valamilyen őrült valamikor arra szánja rá magát, hogy kirobbantson egy nukleáris háborút, akkor az a háború változatlanul mégiscsak a politika folytatása lesz, mégpedig azé a politikáé, amelyet ez az őrült és a vele egy sorban állók folytatnak. Ebben az értelemben tehát a háború és a politika, a katonai erő és a politika kapcsolatára vonatkozó régi tétel abszolút igaz.”¹⁴

A. Bovin neves külpolitikai újságíró (a cikk írásakor izraeli orosz nagykövet) 1986-ban írott egyik cikkében a fenti témával kapcsolatban megállapította: „Így tehát a háború a politika eszköze, a politika folytatása. Clausewitz itt sarkigazságot mond ki, amely nem függ a kortól. Bármilyen háború — nagy vagy kicsi, atom- vagy hagyományos — a következményektől, a pusztítás mértékétől és az áldozatok számától függetlenül, a politika folytatása volt s ma is az és a jövőben is az lesz.”¹⁵

Mihail Gorbacsov 1987-ben kiadott *Átalakítás és új gondolkodás* című könyvében már félreérthetetlenül és újszerűen fogalmazott, az addigig eltérő felismerésre jutott: „Az új politikai gondolkodás alapelve, kiinduló elve egyszerű: a nukleáris háború nem lehet a politikai, gazdasági, ideológiai, bármilyen más célok elérésének eszköze. Ez a következtetés a szó legigazibb értelmében forradalmi jellegű, mert gyökeres szakítást jelent a háborúról és a békéről alkotott hagyományos elképzelésekkel. Hiszen éppen a háború politikai funkciója szolgált mindig a háború igazolásául, minősült a háború racionális értelmének. A nukleáris háború viszont értelmetlen, irracionális. Egy globális nukleáris konfliktusban nem lennének sem győztesek, sem legyőzöttek, de elkerülhetetlenül elpusztulna a világcivilizáció. Ez tulajdonképpen nem is háború a megszokott értelemben, hanem öngyilkosság.”¹⁶ Hasonló következtetésre jutott a szerző a nagyhatalmak közti nem nukleáris háború kérdésében is, amely végzetes következményeit tekintve felérne egy nukleáris háborúval, majd kijelenti: „Clausewitznek a maga korában klasszikus tétele, hogy a háború a politika folytatása, csak más eszközökkel, mérhetetlenül elavult. A könyvtárakban van a helye.”¹⁷ Ezek a nézetek tükröződtek a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testületének a tagállamok katonai doktrínájáról kiadott, 1987. májusi dokumentumában is.

Bár a NATO-országokban hivatalos dokumentumokban nem értékelték át ennyire egyértelműen a politika és a háború viszonyát, az utóbbi eszközjellegét, a közeli években kiadott nyilatkozatok, közlemények áttételesen utalnak erre. Ezt sugallják az állam- és kormányfők által tett olyan megnyilatkozások pl. „...a katonai haderők csupán a háború megelőzése és az önvédelem biztosítása céljából léteznek...”, vagy pedig: „A szövetség legfőbb célja a béke, a szabadság megőrzése, a háború megelőzése, valamint igazságos és tartós békés rend megvalósítása Európában.”¹⁸ Ezek azt bizonyítják, hogy a NATO-országok a háborút nem akarják alkalmazni a politika folytatásaként és eszközeként.

Ezek után aligha szorulnak további bizonyításra az alábbi következtetések

- * A nukleáris háború már nem tekinthető a politika értelmes és célszerű folytatásának, eszközének, mivel általa nem lehet többé a kitűzött politikai célokat elérni, sőt megsemmisülne az élővilág, az emberi civilizáció öröksége, a Föld pedig hosszú időre lakhatatlanná válna.
- * A hagyományos háború is csak kivételesen és lokálisan, kisebb országok vagy nemzetiségek között s Európán kívüli és nem ipari térségekben igazolható a politika folytatásaként és eszközeként, s elsősorban ott is az ENSZ határozatai alapján (nagyobb háborút megelőző vagy az eredeti helyzetet visszaállító céllal).
- * Ma már megvannak a különféle jellegű érdekellentétek, feszültségek, válságok, viszályok megoldásának az ENSZ alapokmányán, a nemzetközi jogon, a Párizsi Chartán nyugvó és intézményesített politikai, gazdasági módszerei és eszközei, s kialakulóban vannak a békés megoldás megteremtésének katonai feltételei. Ezért az országok, népek, nemzetiségek között minden szintű és méretű fegyveres összeütközés, konfliktus vagy háború a politika csődjét, megbénulását, működőképtelenségét jelenti.

Miért lenne abszurd és anakronisztikus ma a háború Európában?

Az atomfegyverek megjelenése után hosszú ideig — a 80-as évek második feléig — érvényes volt *Albert Einstein* híres mondása, miszerint: „A nukleáris fegyverek mindent megváltoztattak — csak az emberek gondolkodását nem!” A két akkori szuperhatalom viharos gyorsasággal — energiát, pénzt, időt nem kímélve — halmozta fel a nukleáris fegyvereket és azok hordozóeszközeinek újabb és újabb generációit. Majd társultak hozzájuk az atomklub többi országai (Nagy-Britannia, Franciaország, Kína) is. Így a 80-as évek első felére 50–60 ezer nukleáris robbanófej halmozódott fel, amelyek troilegyenértéke — mértékadó számítások szerint — 13–15 milliárd tonna, belőle a föld minden lakójára 3 tonna hagyományos robbanóanyag-nak megfelelő pusztítóerő jut. Egy amerikai szakértő már 1971-ben úgy értékelte: egyedül az USA nukleáris készletének rombolóereje elvileg elegendő ahhoz, hogy a föld lakosságát 12-szer elpusztítsa.¹⁹ Egyre-másra születtek meg a nukleáris háborúra vonatkozó katonai doktrínák és forgatókönyvek. Az emberiség négy évtizeden át a lehetséges nukleáris háború rémületében élt, s ez teljesen még ma sem szűnt meg.

Különösen így volt ez Európában, ahol 15—20 ezer volt az itt tárolt nukleáris robbanófejek száma. Ez szerencsére időközben jelentősen csökkent. Az *atomfegyvermentes Európa körvonalai még ma sem láthatóak*. Amerikai szakértők már 1975-ben kiszámították, milyen hatása lenne annak, ha a szemben álló felek 1000 db egy megatonnás robbanófejet juttatnának célba, 500-at légi, 500-at pedig földi robbantással²⁰ az Atlanti-óceántól az Urálig terjedő térségben. A számvetés szerint a halotak száma 167 millió, a sebesülteké pedig 146 millió fő lett volna. Ez az akkori 671 milliós népességnek csaknem fele. Az emberi veszteségnél figyelembe veendő, hogy megsemmisülne és hosszú időre működésképtelenné válna az ipari, a mezőgazdasági kapacitás kétharmada-háromnegyede, a közlekedési, az ellátási, az egészségügyi stb. infrastruktúra pedig teljesen használhatatlan lenne. A megmaradó lakosság tehát olyan körülmények között lenne kénytelen élni Európában, ami lehetetlenné tenné részére a hosszabb idejű létezését. A csernobili atomerőműben keletkezett baleset még hosszú ideig fennmaradó következményei erről meggyőzően tanúskodnak.

Mindezek figyelembevételével Európában nukleáris háború szándékos, tervszerű kirobbanásával felelős politikai és katonai tényezők és teoretikusok az utóbbi években már nem számolnak. Amíg azonban léteznek nukleáris fegyverek, számolni kell ezek meghibásodásából, emberi tévedésből eredő, esetleges véletlen indításból származó hatásokkal. De az is előfordulhat, hogy ezek a fegyverek illetéktelen kezekbe (terroristák, megalomániás és kiszámíthatatlan politikai, katonai vezetők stb.) kerülnek, akik nem riadnak vissza azok tudatos alkalmazásától sem.

A nukleáris fegyver alkalmazása tehát semmiféle politikai, gazdasági, katonai cél elérését sem segítené elő, áldozatul esne maga az alkalmazó is, s nem lenne olyan, aki az akaratát rá tudná kényszeríteni a másik félre, tekintve, hogy a másik fél is megsemmisülne. Nem lenne tehát győztes. Az emberiség önpusztítása következne be.

Hasonló következtetésre jutunk akkor is, ha egy hagyományos háború következményeit vizsgáljuk Európában. Ez a kontinens olyan népsűrűséggel, termelési, közlekedési, szolgáltatási stb. struktúrával rendelkezik, amely rendkívül érzékennyé, sérülékennyé teszi minden erőszakos tevékenységgel, még terrorista cselekményekkel szemben is. Márpedig földrészünk ilyen veszélyek áthidalására, a túlélés feltételeinek biztosítására — a 40 éves hidegháború és a két szövetségi rendszer éles szembenállása ellenére — nincs kellően felkészülve. Ez példaképpen főleg az alábbiakban nyilvánul meg.

- * *A polgári lakosság védelme a háború behatásai ellen alacsony fokú.* Csak a népesség kisebb hányada részére áll rendelkezésre elegendő és korszerű egyéni védőeszköz. A kollektív védelmet biztosító óvóhelyek száma a kívánatosnál jóval alacsonyabb. A kitelepítés — a kis távolságok miatt — számos országban nem reális alternatíva. A polgári védelemre fordított kiadások aránya még a Német Szövetségi Köztársaságban is 1:59 a katonai költségek javára.²¹ Ezt egy régebbi NATO-irányelv 1:20 viszonyban tartotta kívánatosnak, de ezt az arányt sehol sem tartják meg.
- * *A nagy találati pontosságú — de hagyományosnak számító — fegyverek ellen teljesen védtelenek a békés célú atomerőművek, amelyeknek száma Európában 200 felett van.* Ezek szándékos vagy véletlen megsérülése csak egy-két tucat esetben is, a nukleáris háború viszonyait és körülményeit hozná

létre a kontinens nagy részében. De üzemi katasztrófa következne be azáltal is, hogy a szakképzett és pótolhatatlan személyzet nem tudna bemenni a munkahelyére az atomerőművekhez, vagy félelmében elmenekülne onnan, otthagyná a munkahelyét.

- * Hasonló a helyzet a vegyianyag-gyárak, raktárak esetében is, amelyek nagy számban találhatók az egyes európai országokban. Ha ezek egy része megsérülne, annyi mérgező anyag kerülne a légtérbe, amennyi tömeges emberirtást, tíz- és százazrek halálát okozná. De a modern építkezés és lakáskultúra is oly sok műanyagot használ fel, hogy égésük esetén annyi mérgező anyag keletkezne, amennyit az élő szervezet nem tudna elviselni. Ezt bizonyítja egy szállodai tűz a 70-es évek második felében Bécsben, amikor az áldozatok zöme alvás közben, az ágyában halt meg, a műanyag bútorok és a padlószőnyeg égésekor keletkezett gázok miatt.
- * A városok víz-, gáz- és áramellátása annyira központosított, hogy sérülésük, rongálódásuk esetén egész városok vagy körzetek esnének ki a szolgáltatásból, az életkörülmények emiatti nagyfokú rosszabbodása megfosztaná a lakosságot és a termelőüzemeket is a létfeltételektől.

A sort még tovább lehetne folytatni, de a fenti példák is meggyőzően bizonyítják milyen lenne egy-egy ország bénultsága, vesztesége háború esetén. *Carl Friedrich von Weizsäcker* német fizikus és filozófus országa életképességét így definiálta: „A Szövetségi Köztársaság megszűnik független, életképes ipari társadalom lenni, ha a lakosságnak több mint 20–25 százalékát, ipari kapacitásának pedig 50 százalékát elveszti.”²² *Weizsäcker* ezt az állapotot „politikai megsemmisülésnek” minősíti. A fenti mutatók mérvadónak tekinthetők más országok számára is.

A civilizáció mai fokán, a termelési és ellátási ágak igen nagyfokú egymástól való függősége mellett, párosulva a népesség tömegeinek védtelenségével, a technikailag magasan fejlett országok saját sebezhetőségük foglyaivá váltak. Ezért ezekben az országokban a háború elvesztette minden régebbi célját és értelmét, s ezért annak teljes és végérvényes, minél előbbi kiküszöbölésére kell törekedni, megszüntetve annak korábbi fétisjellegét. Miután azonban a katonai konfliktusok, a háborúk lehetősége továbbra is megmaradt, ezzel a politikai és katonai vezetésnek, a hadtudománynak számolnia kell.

A hadsereg jövőbeni szerepéről

A háború mint *ultima ratio* sok évezreden át betöltötte történelmi sorsdöntő és meghatározó szerepét. Jelentősége azonban az utóbbi években lényegesen csökkent, kirobbanásának és a különböző katonai konfliktusok kialakulásának a veszélye azonban még nem teljesen szűnt meg. Ezért amíg a körülöttünk lévő világ tele van és lesz különféle problémákkal, ellentmondásokkal és érdekellentétekkel, szükség lesz hadseregre is. Ez azonban méretét, szerkezetét, fegyverzetét tekintve jóval kisebb, ugyanakkor minőségileg jobb lehet és kell is hogy legyen a megelőző évekénél, amikor a háború valószínűsége nagyobb volt, s az a politika folytatásának számított más, erőszakos eszközökkel.

A katonai erő minden álamban meghatározott külső és belső funkciókat tölt be. A külső

funkció ellen ellenvetés sohasem volt. Az ország biztonságának szavatolását, katonai védelmét mindenki a hadsereg elengedhetetlen feladatának tekintette és tekinti. A megfelelő katonai erő nemcsak tekintélyt, biztonságérzetet ad egy ország kormánynak és konkrét formában támasztja alá annak külpolitikáját, hanem hitelességével, elszántságával visszatartó hatást is gyakorol az ellenük irányuló esetleges erőszakos kísérletekkel szemben. *A nemzetközi kapcsolatokban a katonai erő négy alapformában érvényesül.*

(1) *Létezésének tényével,* amely befolyásolja a szomszédos országok fenyegetettségi vagy biztonsági érzetét. Éppen ezért fontos, hogy a hadsereg ereje, felszereltsége, hadrafoghatósága ne hasson másokra bátorítóan, de a veszély látszatát se keltse senkivel szemben. Ez a szerep egyben a háború megelőzését, elhárításának lehetőségét is szolgálja, s erősíti a békét és biztonságot az adott térségben.

(2) *A katonai erő demonstrációjával,* amely az alkalmazás, a hadrafoghatóság lehetőségét van hivatva bizonyítani. Ilyen szerep betöltésére akkor van szükség, ha a szomszédságban olyan események mennek végbe, amelyek veszélyesen hathatnak az adott országra. Ennek formái lehetnek: a kormány és a katonai vezetés nyilatkozatai, a kisebb-nagyobb gyakorlatok, manőverek, átcsoportosítások stb. Ez azonban nem mindig fejt ki kellő hatást.

(3) *A katonai erő alkalmazásával való fenyegetés* általában az erőpolitikát folytató országokra, szövetségekre jellemző, de szolgálhatja a feszültség, a válság visszafejlesztését is. Ennek formái lehetnek a harcászati állapot növelése, részleges vagy teljes mozgósítás, határ menti csapatösszevonás, hadihajók csoportosítása a környező tengereken stb. Ez sem mindig kellően hatásos (pl. az Irak elleni csapatösszevonás 1990 végén, 1991 elején, amely végül is háborúhoz vezetett).

(4) *A katonai erő alkalmazása* a legvégső eszköz. Szokásos formája a közlekedési útvonalak elvágása, kikötők, partvidékek blokádja, más államok területének lövése vagy bombázása, más államok területének megszállása, nyílt támadás, invázió végrehajtása. Ezek közül az előbbieket a fegyveres konfliktusok, az utóbbiak pedig a háború kategóriájába tartoznak.

A fentiek azt bizonyítják, hogy a fegyveres erők külső felhasználásának ma is meglehetősen széles skálája van. Az állami vezetés bölcsességén, hozzáértésén múlik, hogy ezekből mindig a legmegfelelőbbet válassza ki és alkalmazza. Előfordul olyan helyzet is, amikor az országot felkérlik az ENSZ békefenntartó erőiben való részvételre.

Nem ennyire egyértelmű a helyzet a belső funkció kérdésében. Számos olyan vélemény van, hogy a hadsereget nem célszerű az országon belüli feladatokra felhasználni. Ez ugyanis demoralizálja a hadsereget, ellentéteket szül a nép és a fegyveres erő között, s ugyanakkor nem éri el a kívánt célt, esetleg bizonyos időre elodázza a megoldást. Ezt bizonyítják a Szovjetunióban és Jugoszláviában végbement tragikus események is.

A fenti érvek igazak. Ennek ellenére azt kell mondani, hogy lehetnek olyan országban belüli szélsőséges helyzetek, amikor az alkotmányban rögzített társadalmi forma, az állami rend veszélybe kerül, s szükségessé válik a hadsereg belső alkalmazása. Erre az alkotmány is lehetőséget ad, az alábbiak szerint: „*A fegyveres erőket az alkotmányos rend megdöntésére, vagy a hatalom kizárólagos megszerzésére irányuló*

fegyveres cselekmények, továbbá az állampolgárok életét és vagyonbiztonságát veszélyeztető, fegyveresen vagy felfegyverkezve elkövetett súlyos, erőszakos cselekmények esetén, az alkotmány rendelkezéseinek megfelelően kihirdetett szükségállapot idején lehet felhasználni akkor, ha a rendőrség alkalmazása nem elegendő."²³

A belső funkció más hadseregekre is jellemző, bár csak végső esetben kerül alkalmazásra. Így például az USA hadseregében a katonák, tisztek és polgári alkalmazottak esküje is tartalmazza: „Én... ünnepélyesen esküszöm, hogy az Egyesült Államok alkotmányát támogatom és megvédem minden belső és külső ellenség ellen...”²⁴

A fentiek azt igazolják, hogy a hadsereg nélküli világ még messze van. A nemzeti hadseregekre mindaddig szükség lesz, ameddig az ENSZ vagy a helsinki folyamat keretében nem jön létre olyan integrált nemzetközi fegyveres erő, amely képes lesz nemcsak a béke fenntartására, szavatolására, hanem előzőleg a fegyveres konfliktusok és háborúk megakadályozására is. Annak sikertelensége esetén pedig a béke megteremtésére, azaz nemzetközi rendfenntartó szerep betöltésére a konszenzussal elfogadott nemzetközi egyezmények alapján, a kooperatív nemzetközi biztonsági rendszer keretében. Ehhez azonban nincsenek meg még a szükséges erők és mechanizmusok.

A háború történelmi szerepének változását — a tanulmányban rögzítetteken kívül — az is elősegítette, hogy ma már más, szalonképesebb és finomabb módszerekkel is teljesíthetők azok a célok és megoldhatók azok a feladatok, amelyekhez a múltban fegyveres erőszakot kellett alkalmazni. A fejlettebb, nagyobb és gazdagabb hatalmak ma már rá tudják akaratukat kényszeríteni a kisebb, fejletlenebb és gyengébb országokra olyan módszerek és eszközök alkalmazásával is, mint például:

- politikai és diplomáciai bojkott alkalmazása;
- gazdasági embargó bevezetése;
- tőke kivitel vagy tőke kivonás szabályozása;
- fejlett technológiák átadásának eltiltása;
- a kivitel és a behozatal mennyiségi korlátozása, magas védővámok bevezetése;
- a segélyekből, kölcsönökből való kizárás, vagy azok elfogadhatatlan feltételekhez való kötése stb.

Mindezek egyenkénti vagy együttes alkalmazásával a kisebb, fejletlenebb vagy gyengébb országok függő helyzetbe hozhatóak, s végső soron bizonyos idő múltán térdre is kényszeríthetők, ha az alkalmazónak ilyen szándéka van.

A katonai és nem katonai tényezők tehát együttesen és kölcsönhatásban formálták és formálják ma is annak eldöntését, hogy az egyes hatalmak érdekeit hogyan, milyen módszerek és eszközök alkalmazásával érvényesítik. Ennek során a fegyveres erőszak kezd kikopni az eszköztárból, s helyébe finomabb, az emberiség sorsára kevésbé veszélyes megoldások lépnek. A jelenlegi trend folytatódása esetén a XXI. században az államok, szövetségek hatalmi pozícióját és a világban elfoglalt helyét már nem annyira a katonai tényezők, mint inkább a gazdasági, tudományos-technikai potenciálok nagysága és korszerűsége, élenjárása határozzák majd meg.

JEGYZETEK

- 1.) A hadművészet újkori klasszikusai; ZKK. Bp., 1963. 205. old.
- 2.) Niccolo Machiavelli: A fejedelem; Európa Könyvkiadó, Bp. 1987., 79—80 old.
- 3.) Háborús előadások a kolozsvári m. kir. Ferenc József Tudomány Egyetemen, Kolozsvár. 1915. Egyesült Könyvnyomda Részvénytársaság Könyvsajtója (Dr. Korutany Ignác előadása szerint) 116. old.
- 4.) W. Picht: Vom Wesen des Krieges und vom Kriegswesen der Deutschen; Stuttgart, 1952. 32—33., 97. és 115. old.
- 5.) Jespers: Rechenschaft und Ausblick; München, 1951, 300.o.
- 6.) Clausewitz: A háborúról; ZKK Bp., 1961., 56. old.
- 7.) Uo. 37.old.
- 8.) Lenin: Összes Művei; Kossuth Kiadó, 2. kiad., Bp., 26. kötet 298. old.
- 9.) Craig, G.: Krieg, Politik und Diplomatie; Wien, 1968. 16. és 83. old.
- 10.) Miksche, F. O.: Vom Kriegsbild; Stuttgart, 1976., 11. old.
- 11.) Lange, P.: Zur politischen Nutzung militärischer Macht; Köln, 1978., 5. old.
- 12.) Walzer, M.: Just and Unjust; New York, 1980., 14. és 282. old.
- 13.) Schmähling, E.: Der unmögliche Krieg; Econ Verlag, Düsseldorf—Wien—New York, 1990. 202. old.
- 14.) Projektor, D. M.: A katonai erő a nukleáris korban; ZKK Bp., 1986. 5—6 old.
- 15.) Bovin, A.: Az új gondolkodás a nukleáris évszázad követelménye; Kommuniziszt, Moszkva, 1986., 10. szám 113—134. old.
- 16.) Gorbacsov, Mihail: Átalakítás és új gondolkodás, Kossuth Könyvkiadó, Pallas Lap- és Könyvkiadó, Bp. 1987, 132—133. old.
- 17.) Ugyanott
- 18.) Az Észak-atlanti Tanács 1989. május 29—30-ig brüsszeli ülésén részt vett állam- és kormányfők nyilatkozata
- 19.) Ruth Leger Sivarol; Stern 1981. 42. és 51. sz.
- 20.) Az atomháborút meg kell előzni; Moszkva, 1982., APN Kiadó, 13.old.
- 21.) Schmähling, E.: Der unmögliche Krieg; Econ Verlag, Düsseldorf—Wien—New York. 1990, 209. old.
- 22.) Ugyanott 220. old.
- 23.) Magyar Közlöny; 1989. évi 74. sz., 1251. old.
- 24.) Zarubezsnoje Vojennoje Obozrenyje; 1990. 12. sz. 87. old.

A szerkesztőség megjegyzései A háború szerepének változása című cikkhez

A szerző „A háború történelmi szerepének (?) változását” abban látja, hogy ma már nem igaz az a clausewitzi tétel, miszerint a *„háború nem egyéb, mint a politika folytatása más eszközökkel”*. Cikkében tulajdonképpen e tétellel kapcsolatos megállapításokat interpretálja. Értelmezése azonban nem elég mély és nem elég tudományos, nem hatol a politika és a háború kapcsolatának mélyére, holott a clausewitzi tétel lényege éppen ebben a kapcsolatban rejlik, nevezetesen abban, hogy a háború a politikából ered, annak „folytatása”.

A szerző által felsorolt idézetek nem mondanak ellent ennek a tételnek. Az említett és a Gorbacsovtól vett idézetek is „csak” azt állítják, hogy a háború a nukleáris korban „nem lehet” a politika folytatása, vagyis nem folytatható — nem ésszerű, nem célravezető — olyan politika, amely háborúhoz vezetne, háborúban folytatódna, mert ez önpusztító, világhatasztrófához vezető politika lenne. Ezért a szerző által is idézett D. Projektornak kell igazat adnunk:

a clausewitzi tétel napjainkban is igaz, a háború a nukleáris korban is a politika folytatása (lenne, ha kiobbantanák).

Ha háborút a politikától elválasztjuk — ahogy a szerző (talán akaratlanul) is teszi, akkor nem tudjuk megmondani, hogy honnan ered, mitől lesz a háború, és — ami a legszörnyűbb lenne — nem is tudnánk, hogy mit kell ellene tenni, hol és hogyan kell megállítani. Az ugyanis tévedés, amit a szerző — bárkire hivatkozva is — állít, hogy a háború „sikeresen kiiktatható”, és az sem igaz, hogy a nukleáris fegyverek ezt máris megtették. A rossz politika manapság is háborúba torkollik, annak a „folytatása” manapság is a háború lehet. A lényeg éppen az, hogy a háború (manapság: öngyilkos) jellege miatt nem szabad olyan politikát folytatni, amely háborúban folytatódna. A korszerű háború korszerűtlen, „nem éri meg”, de a háborút nem ez, hanem az ennek belátásán alapuló politika — a jó politika! — tudja „kiiktatni”!

Épp ezért, nem szabad „megtagadni” a háborút és a politika kapcsolatát.

Milyen a háborúhoz vezető rossz politika, amely háborúban folytatódik?

Ilyen mindenekelőtt a kifejezetten és nyíltan háborús politika (pl. a hitleri Németország). De ilyen a nem kifejezetten háborús politika is, ha olyan külpolitikai célokat tűz maga elé, amely szükségszerűen háborúhoz vezet (pl. Ausztria—Magyarország az első világháborúban), vagy elkerülhetetlenné teszi a háborúba sodródást. Ilyen volt például a Horthy-Magyarország politikája, amely nem az ország geostratégiai helyzete miatt sodorta háborúba az országot, hanem annak következtében, hogy célul tűzte ki a revíziót, s az „ezeréves határok” — ha kell, fegyverrel történő — visszaszerzését. E célok kitűzése után már csak idő kérdése volt, hogy mikor következik be ennek a politikának „folytatása más eszközökkel”.

Mindebből az következik, hogy nemcsak nem szabad megtagadni a politika és a háború kapcsolatát, hanem nagy figyelemmel kell elemezni, hogy a jelenlegi politikába ne keveredjenek olyan elemek, amelyek a háború lehetőségét hordják magukban, amelyek „folytatása” szükségszerűen csak háború lehet.

Ennek az elemzésnek a folyamatos elvégzéséhez ma már megvannak a szükséges felismerések, amelyek középpontjában a biztonság, a biztonságpolitika és abban a katonai tényező szerepének megítélése áll.

Korábban az országok biztonságának alapvető és elsőrendű eleme általában a katonai tényező — az adott ország megvédésére, az esetleges támadás vagy más fenyegetés elhárítására alkalmas fegyveres erő — volt, s az államok a minél nagyobb katonai erő fenntartásában látták biztonságuk legfőbb garanciáját. Ma már azonban pusztán a katonai erővel egyetlen ország sem képes elérni biztonságát. Történelmi tapasztalatok mutatják, hogy a katonai erőre épített biztonsági felfogás csak óriási katonai erőfeszítésre sarkall, de nem vezet eredményre.

A NATO és a VSZ biztonsági koncepciója szintén a katonai erőt, az elrettentést célzó fenyegetettséget, az erőpolitikát állította biztonságpolitikája középpontjába. Ezzel a koncepcióval elkerülhetetlenül (az eredeti szándékoktól függetlenül is!) együtt jár a fegyverkezés permanens, mértéktelen, minden politikai tényezőt eluraló folyamata, s olyan tömegpusztító arzenál létrehozása, amely nemcsak a két szövetség számára nem növelte, hanem csökkentette a biztonságot, de a világ egésze számára is állandó fenyegetést, háborús veszélyt jelentett.

Tulajdonképpen ez ösztönözte a politika új ágazatának, a biztonságpolitikának a kialakulását. A politika eme új ágazata ugyanis nem egyszerűen névváltoztatásból született, mint azt sokan állítják, hogy a korábban használt katonapolitika, védelmi politika stb. elnevezések átkereszteléséről van csupán szó.

A biztonságpolitikát, mint önálló ágazatot a XX. század szörnyű háborús pusztításaiból — köztük az első és a második világháború kataklizmájából — levont tanulságok, de külö-

nösen a tömegpusztító fegyverek felhalmozódása és óriási, a földi létet is kockáztató pusztító képessége, illetve az a felismerés alakította ki, hogy a katonai erő a biztonság megvalósításában történelmileg nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket, s az erőszakra és az erőszak alkalmazásának képességére alapuló biztonságpolitikai rendszerek csődöt mondtak.

A mai biztonságpolitika tulajdonképpen a társadalomnak az a tudatos tevékenysége, hogy elkerülje, megelőzze a háború kirobbanását, sőt másokat is megakadályozzon ebben. A fegyveres eszközök alkalmazása, a háború korábban se volt éppen népszerű a tömegek számára, de — az adottan felmutatott célokhoz kapcsolva — többé-kevésbé elfogadták, mint a célok elérését biztosító, „elkerülhetetlenül” szükséges rosszat. Az első világháború előtt a szemben álló koalíciók mindegyikében óriási tömegek tüntettek a háború mellett, követelve a háború mielőbbi megindítását. A második világháború előtt az — ellentétes előjelű — ideológiai előkészítések is nagyrészt elfogadtatták a háborút. Az azt követő évtizedek — miközben minőségileg új, a földi élet megsemmisítéséhez többszörösen elegendő fegyverekészletek halmozódtak fel — ráébresztették az emberiséget, hogy fegyverkezés és háború útján sem céljait nem érheti el, sem biztonságát nem garantálhatja.

Ebben a folyamatban történt meg a fordulat a biztonságpolitika kialakulásának irányába. A fordulat lényege, hogy amíg a katonapolitika (védelmi politika) arra koncentrált, hogy a hadsereget készen tartsa arra az esetre, ha megtámadják az országot (vagy — rosszabb változatban — ha az állam támadó háború útján szándékozott érvényt szerezni akaratának), a biztonságpolitika felkészül arra az esetre, ha megtámadják az országot, és nem is csak a spontán kínálkozó lehetőségeket használja fel az ilyen szituációk elkerülésére, hanem tudatosan a biztonságot állítja a középpontba és tevékenysége céltudatosan arra irányul, hogy ne kerülhessen sor fegyveres szituációkra. Ez válik a politika legfőbb céljává úgyannyira, hogy ennek még az ország más céljait is hajlandó alárendelni. A katonapolitika tehát a biztonság szempontjából defenzív magatartás, míg a biztonságpolitika határozottan az ellenkezője, vagyis offenzív politizálást igényel.

A biztonság előtérbe kerülését, az ennek megfelelő új politikai magatartás kialakulását a „korszerű háború” korszerűtlenségének — céltalanságának, „használható eszköz”-jellege megszűnésének — felismerése mellett nagymértékben segítette azoknak a súlyos problémáknak a felismerése és felvállalása a nagyhatalmak s más államok részéről, amelyek a világ ökológiai állapotából, a gazdasági egyenlőtlenségből, az etnikai, a nemzetiségi ellentétekből és a kulturális elmaradottságból adódnak. Lehet ugyan, hogy a „katonai egyensúly” megakadályozza a háborút (amelyet amúgy sem lenne érdemes megvívni), de ezek a problémák — amelyeket az arzenálok eszközeivel, bármilyen hatásosak is legyenek azok, megoldani nem lehet — nem kevésbé veszélyeztetik a biztonságot, mint a háború.

A biztonságpolitika tehát komplex módon, a politikai-diplomáciai, katonai, gazdasági, ökológiai tényezők összessége útján törekszik a biztonság elérésére, garantálására. Ezért a katonai erőnek ma már nincs meg a korábbi prioritása, pontosabban a biztonság fenntartásában más tényezők kerülnek előtérbe.

Elméletileg tehát már régen belátták (még hozzá az abban döntő szerepet játszó politikai tényezők!), hogy a háború (főként az atomháború és az akkor még kettéosztott Európa országai közötti háború) nem lehet a politika célravezető (ésszerű) eszköze. Ezen alapult a „kiegyezés” az USA és a Szovjetunió között (a többi ország csak „asszisztált”).

A háború a politika folytatása lenne (ha sor került volna, vagy ha sor kerülne rá), ezt éppen a fenti kiegyezés igazolja. Nevezetesen: a „kiegyezés” annak belátásán alapult, hogy az addig folytatott politika — a szembenállás, a fegyverkezés — feltétlenül „háborúban fog folytatódni” — vagyis „annak a politikának a folytatása háború lesz”. S azért egyeztek ki —

vagyis változtatták meg politikájukat —, hogy egy más politikával elkerüljék a háborút. *Ebben a felismerésben játszott szerepet Gorbacsov gondolkodása.*

Az a kifejezés, hogy „a háború ma már nem lehet a politika folytatása”, egy másfajta (rossz) kifejezése annak, hogy „a háború ma már nem lehet a politika célravezető eszköze” (ezért a háborút el kell kerülni, s ezért adták fel a szembenállás politikáját).

Hogy a háború mennyire a politika folytatása — mutatja az Öböl-háború (még az is, hogy a nagy felvonulás ellenére csak korlátozott háború maradt, a politika ugyanis ezzel a korlátozott háborúval is elérte célját — az olajat). Huszein már nem kellett, a kurdok sem, ezért a politika úgy döntött, hogy nem folytatja tovább! Ugyanezt ki lehet mutatni a jugoszláv helyzetnél — a belső erők politikájánál és a külső erők politikájánál is.

A háború céltalanságáról, ésszerűtlenségéről, lehetetlenségéről szóló felismeréseket az államoknak a gyakorlatban kell megvalósítaniuk. Ha olyan politikát folytat egy állam, amely nem a háború elkerülését, hanem a háború lehetőségét hordja magában, akkor annak a „politikának folytatása” háború lesz, akárhányszor elmondjuk is, hogy a háború ma már nem lehet a politika folytatása (vagy célravezető eszköze).

És erre az útra bizony könnyen rá lehet tévedni például azzal, hogy az elméleti felismerések ellenére ismét túlhangsúlyozzuk a katonai erő szerepét. (Ez a szerzőt is megkísérti, amikor is tanulmányának második felében — az eddig követett és a cikk kétharmadában vallott háborúellenesség után — úgy ír a katonai erőről, mintha minden korábbi mondatát elfelejtette volna.)

A háborúval kapcsolatos felismerések gyakorlati megvalósításának első feltétele az, hogy a biztonság megteremtésében és fenntartásában ne a katonai tényező kapjon prioritást, hanem az együttműködés, főként a gazdasági kapcsolatok erősítése és a nemzetközi munkamegosztásban való széles körű részvétel.

A második — de az elsővel azonos fontosságú — feltétel: a haderő létszámának és fegyverzetének csökkentése, korlátozása. A fegyverkezésre ugyanis ugyanúgy vonatkozik a végletekre, a totalitásra való törekvés törvénye, mint magára a háborúra. „A kíméletlenebb fél parancsoló törvényt szab a másik számára, és így egymással versengve erőfeszítéseiket a végletekig fokozzák. Versengésüknek csak a lehetőségeik szabnak határt” — írja Clausewitz. Ennek a törvénynek az igazságát az azóta lezajlott háborúk (az ún. „korlátozott háborúk” is!) igazolják, de ugyanez érvényesült a „hidegháború” időszakában a fegyverkezési hajszá spiráljában is. És annak a politikának, amelyik mind több és több fegyvert halmoz fel, mind nagyobb és nagyobb hadsereget hoz létre, törvényszerűen a háború lesz a „folytatása”, hacsak nem változtatják meg azt a politikát. Szerencsére a világ két vezető nagyhatalma képes volt erre a változtatásra, így megállt az a folyamat, amely a '80-as évek végéig nyílegyenesen rohant a háború felé.

Most egy új szakasz kezdetén vagyunk. Kérdés, hogy az államok képesek lesznek-e folytatni a „nagy háborútól” való félelem inspirálta „tudományos” felismerések gyakorlatban történő realizálását (amely a fegyverzet és haderőcsökkentésre vonatkozó egyezményekkel erőteljesen megindult), vagy visszatérnek a korábbi, sok évezredes recepthez, és biztonságuk legfőbb garanciáját újra a katonai erőben látják megtestesülni. Úgy látszik, hogy erre az Öböl-háború óta ismét van — igaz, a nukleáris korhoz képest más dimenziókban — hajlandóság. Ennek a hajlandóságnak — az államok közötti együttműködés kibontakoztatása mellett — csak a fegyverzet és a haderő kiegyensúlyozott csökkentésével, az e téren eddig megkezdett folyamatok erőteljes kiszélesítésével és elmélyítésével lehet útját állni.

A fegyverzet és a haderő kiegyensúlyozott csökkentésének tehát határozottan a teljes le-

szerelés irányába kell haladnia. Teljes leszerelés nélkül — figyelembe véve a háborúnak, a hadseregnek és a fegyverkezésnek a totalitás irányába való fejlődését — nem lehet kiküszöbölni a háború veszélyének újból és újból történő feléledését.

A háborút csak a politika — amelynek folytatása és eszköze — tudja kiküszöbölni, az államok közötti együttműködés kiszélesítése és a fegyverzet, valamint a haderők csökkentése, a teljes leszerelés elérése útján. Clausewitz azt mondta: „a háború a politika folytatása más eszközökkel.” Igaza volt. Seecht vezéreztetése — egy másik katonai gondolkodó — ehhez hozzá tette: „a háború a politika csődje”. Neki is igaza volt. *Háború ott volt és ott lesz, ahol a politika csődöt mond.*

Egységes a felismerése és felfogása tehát annak, hogy a katonai tényező a biztonság megvalósításában nem lehet az elsődrendű elem, mert:

- történelmileg beigazolódtott, hogy a katonai erő egyedül egyetlen ország biztonságát sem képes garantálni;
- együtt jár a szűnni nem akaró fegyverkezéssel, az arzenál szüntelen növelési kényszerével;
- maga után vonja a katonai szembenállás folytonos erősödését;
- elvezethet az egyensúly felborulásához, s ezzel a biztonság megszűnéséhez, ezáltal a háborúhoz.

Ebből kiindulva a biztonság garanciáit mindenekelőtt a gazdasági kapcsolatok sokoldalú kiépítése, működtetése útján kell keresni.

Nagyon világosan és meggyőzően fejtegette ezt *Lech Walesa*, a Lengyel Köztársaság elnöke — éppen a visegrádi „hármass csúcspont” előkészítése során —, amikor azt mondta: „a világ mai problémáit a gazdaság oldja meg, nem a kardcsörtetés... ha gazdaságilag szorosan kötődünk egymáshoz, senki nem támadhatja meg a másikat, mert annak területén úgyszólván van üzeme és más érdekeltsége.”

A biztonság ilyen állapotának elérése azonban egy folyamatban megy végbe. Ez a folyamat Nyugat-Európában régen megkezdődött és lényegesen előrehaladt, túllépett a gazdasági integráción, s jelenleg már a teljes integráció szakaszába lépett.

A folyamat egész Európára történő kiterjedése lényegében 1987-ben a stockholmi dokumentum aláírásával kezdődött, s jelenleg a Kelet—Nyugat viszonylatában és különösen a kelet-közép-európai országokban még csak a kezdetén tart.

A biztonság feltételeit az országok egyedül — de egymással szövetségben, sőt szövetségi rendszerekben sem — tartósan megteremteni nem tudják.

Ezért a nagy háborúk, különösen a világháborúk — amelyek a kollektív pusztulás veszélyével járnak — mind erőteljesebben vetik fel a kooperatív biztonság gondolatát.

Ez a gondolat a nukleáris korszakban — amikor az egész Föld pusztulásának veszélye merül fel — a stratégiai fegyverek korlátozásáról szóló tárgyalások mellett az európai biztonsági és együttműködési rendszer megteremtésére való törekvésben realizálódik.

Fülöp Imre

A független Ukrajna biztonság- és katonapolitikájáról

*Ukrajna — biztonsági érdekeire hivatkozva — ragaszkodik a nemzeti hadsereg létrehozásához. 1994-re vonul ki teljesen a FÁK fegyveres erőiből. Az ukrán nemzeti hadsereg és a nemzeti gárda felállítása 1995-re fejeződik be. Ukrajna — ha a FÁK-megállapodások működnek — nem zárkózik el attól, hogy nemzeti hadserege a NATO-hoz hasonlóan, a FÁK szövetséges fegyveres erőibe integrálódjon. A szerző — a rendelkezésre álló, gyakran el-
lentmondásos információk alapján — áttekinti Ukrajna biztonság- és katonapolitikai helyzetét és törekvéseit, ez utóbbiaknak a kelet-közép-európai biztonsági folyamatokra gyakorolt hatásait.*

Az 1991-es év történelmi jelentőségű, világpolitikai eseménye a Szovjetunió szétesése volt. Utódállamai közül a legnagyobb katonai potenciálokkal (hadászati atomfegyverekkel) rendelkező Oroszország, Ukrajna, Belorusszia és Kazahsztán áll a biztonságpolitikával foglalkozók figyelmének középpontjában. Ezen államok közül a Magyar Köztársaság számára szomszédunk, Ukrajna kiemelt jelentőségű, mivel az ott kibontakozó folyamatok hazánk biztonságára is közvetlen hatást gyakorolhatnak.

Az Ukrajna biztonság- és katonapolitikáját meghatározó feltételek és körülmények közül különböző szakértői elemzések az ország politikai, gazdasági és etnikai helyzetét, valamint a volt szovjet fegyveres erők Ukrajnában lévő hadászati csoportosításait tekintik meghatározónak.

Az ukrán politikai helyzetet az 1992 elején hatalmon lévő reformkommunisták és a demokratikus ellenzék küzdelme határozza meg. A szélsőséges politikai csoportok lényeges befolyással nem rendelkeznek. A Kravcsuk-adminisztráció — az ellenzék követeléseinek elébe menve, a nemzeti jelleget és az önállóságot hangsúlyozva — igyekszik megőrizni hatalmi bázisát. Így 1990. július 16-án az ország szuverenitását ugyanúgy a reformkommunista többségű legfelső tanács (parlament) deklarálta, mint 1991. augusztus 24-én az ország függetlenségét. E parlament elnöksége — a moszkvai puccskísérletet követően — rendelte el az Ukrán Kommunista Párt felosztatását, amelyet a majdnem hárommillió tagú különösebb reakció nélkül vett tudomásul.

A demokratikus ellenzék bejegyzett pártjaihoz 1991 közepén az Ukrán Demokratikus Párt, a Köztársasági Párt, az Ukrajna Demokratikus Újjászületésének Párt-

ja, a Demokratikus Parasztpárt, a Zöld Párt, az Ukrán Ifjúsági Szövetség, a Diák-szövetség és a Diáktestvériség tartozott. Az ellenzéki pártok többsége a RUH (mozgalom) kollektív tagjának tekinti magát. *E polgárjogi mozgalom a demokratikus erők blokkja, amely a pártonkívüliek előtt is nyitva áll. A mozgalom keretében olyan szakkollégiumok működnek, amelyek javaslatokat dolgoznak ki a gazdasági, a védelmi, a nemzetiségi, a környezetvédelmi és más problémák megoldására.* Javaslataikat a legfelső tanácsban lévő tagjaikon keresztül próbálják érvényesíteni, ugyanakkor felkészülnek arra, hogy a jövőben önállóan is vállalni tudják a kormányzati felelősséget.

Ukrajna gazdasági helyzetét és esélyeit, a nyugati közgazdászok a következőképpen ítélik meg: „Ukrajna a gazdaságilag legerősebb volt szovjet köztársaságok egyike. A Szovjetunióknak gyakran élestaraként emlegetett terület jelentős ipari bázis, emellett gazdag ásványkincsekben is.”¹

Más szerző szerint: *„Ukrajna gazdasági téren a többi volt szovjet köztársasághoz képest lemaradt. Nem alkottak észszerű földtörvényt, így az önálló parasztgazdaságok száma lassan emelkedik... Ukrajnában 1991 közepén fele annyi vegyes vállalat működött, mint a tízszer kisebb Észtországban. Ugyanakkor az ukrán gazdaság talpra állítását elősegítheti a jó devizabevételeket biztosító kőszén-, vasérc- és ritkafém-bányászat, az országnak a délkelet- és közép-európai központokhoz való viszonylagos közelsége és infrastruktúrája.”²*

A Deutsche Bank szakértői az ukrán gazdasági potenciálnak a más volt szovjet köztársaságokhoz viszonyított helyzetét a 10-es értékelési skálán az alábbiak szerint minősítették:³

	Ukrajna	Oroszország	Belorusszia
Iparosodottság foka	9	8	8
Mezőgazdasági termelés	10	6	5
Ásványi nyersanyagok	8	10	1
Piacgazdasági mentalitás	3	2	3
Lakosság képzettsége	6	5	7
Infrastruktúra	8	5	6

Az ukrán ellenzék a gazdasági szerkezet átalakításának kulcskérdéseire a piacgazdaságot, a tulajdonformák egyenjogúsítását, a privatizációt, a termelés decentralizálását és a mezőgazdasági kistermelés fejlesztését sorolja. A jelenlegi gazdasági rendszer lebontásával és a piacgazdaság kiépítésével párhuzamosan szükségesnek tartják a szociális védelem rendszerének létrehozását és működtetését is.

*A független Ukrajna következő központi problémája a nemzetiségek ügye lehet. Az 52 milliónyi lakosságon belül a 38,5 millió ukrán, a 10,9 millió orosz és a 2,6 millió egyéb nemzetiségű (román, belorusz, magyar, tatár) meglehetősen eltérő területi elosztásban helyezkedik el. Az orosz ajkú lakosság részaránya a Krím félszigeten közel 70, a Donyec-medencében 30–50 százalék körül van, míg nyugat felé haladva ez az arány 3–5 százalék alá csökken.*⁴ Figyelembe véve az orosz nacionalizmus súlyát és a moldáviai oroszok lakta területen napjainkban megnyilvánuló, az auto-

nómia elérésére irányuló erőszakos jellegű tevékenységet, hasonló kísérletek Ukrajna déli és keleti körzeteiben sem zárhatók ki.

A nemzetiségi kérdés másik oldalaként azt is meg kell említeni, hogy közel 4 millió ukrán él a volt Szovjetunió Ukrajnán kívüli területein a más nemzetállamok kisebbségi népcsoportjaként. Jövőjüket az anyaországban folytatandó nemzetiségi politika komoly mértékben befolyásolhatja.

A volt szovjet fegyveres erők Ukrajna területén elhelyezett haderőnemi csoportosításai

A *hadászati atomcsapásmérő erők* összetevői közül Ukrajna területén a hadászati rakétacsapatok és a távolsági légierő egységei települtek. A szakirodalomban mind az eszközök számát és típusát, mind a rajtuk elhelyezett atomrobbanófejek (bombák) mennyiségét illetően hiányos és eltérő adatokat találunk, ami a volt szovjet katonai vezetés megtévesztési törekvéseiből következik. A valós információk valahol a jelzett értékek között lehetnek.

Így a különböző források szerint Pervomajszk és Gyerezsnaja közelében 116⁵ vagy 176⁶, illetve 136⁷ földalatti indítóállásban elhelyezett SS-24(RS-22) Scapel és SS-19(RS-18) Stiletto kódjelű, 6 és 10 robbanófejes interkontinentális ballisztikus rakéta található. Ezen eszközök összességében 1100–1200, egyenként célra vezérelhető atomtöltettel rendelkezhetnek. A 30 nagy hatósugarú hadászati bombázó, amely két ukrán légibázison állomásozik, egyenként 4 atombombát vagy 10–12 atomrakétát hordozhat, így összességében 220–300 atombombát (rakétát) tárolhatnak.

A *szárazföldi csapatok és a front(harcászati)légierő* állományából ukrán földön a kijevi, az odesszai és a kárpátontúli katonai körzetek csapatai, valamint egy hadszíntérfőparancsnokság-közvetlen és három frontközvetlen légi hadsereg repülő-hadosztályai állomásoznak. Az európai hagyományos fegyveres erők csökkentéséről folyó tárgyalásokra beterjesztett adatok szerint⁸ e csapatokhoz 24 gépesített lövész-, 14 harckocsi-, 1 légideszant- és 1 partvédő hadosztály tartozik, amelyből 31 békében csak keretekkel rendelkező M alakulat. A légi hadseregek állományában 6 vadászbombázó- és 4 vadászrepülő-hadosztály található. Összességében, a csoportosítás létszáma 414 000 fő. Alapvető harceszközeit 10 042 harckocsi, mintegy 200 hadműveleti-harcászati és harcászati rakétaindító, 10 182 löveg, sorozatvető és aknavető, 340 harci helikopter, 420 vadászbombázó- és csatarepülőgép, valamint 260 vadászrepülőgép képezi.

A csoportosítás nukleáris képessége a hordozóeszközök és a javadalmazások figyelembevételével becsülhető fel. A 200 indítóállványhoz 2–3 atomrobbanófejet, a vadászbombázókhoz 2 atombombát, az atomtüzérséghez lövegenként 2–3 atomlőszert számolva, Ukrajna területén 2200–2600 harcászati atomrobbanófejet, atombombát és atomlőszert tárolhatnak.

Az *egységes szovjet honi légvédelmi rendszeren* belül Ukrajnában a kijevi légvédelmi körzet csapatai helyezkednek el. Állományukba 230 elfogó vadászrepülőgép és 120–150 különböző típusú légvédelmi rakétaindító berendezés tartozik.

A *haditengerészetet* Ukrajnában a fekete-tengeri flotta reprezentálja. E hadműve-

leti-hadászati seregtest állománya a londoni Stratégiai Tanulmányok Nemzetközi Intézetének 1992. januári adatai szerint: huszonnyolc tengeralattjáró, két helikopter-anyahajó, három cirkáló, kilenc romboló, harminc fregatt, hatvan aknatelepítő hajó, száz ör- és partvédelmi hajó, százötven kisegítő hajó, illetve a flotta légierije, továbbá egy tengerészgyalogos-dandár, valamint a partvédő csapatok.

A flotta légierijéhez 94 közepes bombázó, 25 tengeralattjáróvadász-, 19 felderítő és elektronikai harci repülőgép tartozik. Ezek mellett a hordozókon és a parti bázisokon 85 helikopter található.

Összességében, a flotta közepes bombázói részére 130–150 hadászati atomrakétát vagy -bombát, a nagyobb felszíni hajóegységek részére 140–160 harcászati atomrakétát tárolhatnak.

A vázolt haderőnemi csoportosítások mindösszesen 3800–4400 db (ebből 1450–1650 hadászati) atomrobbanófejjel, atombombával és tüzéségi atomlőszerrel rendelkezhetnek.

Ukrajna önálló biztonság- és katonapolitikájának alakulása

A független Ukrajna politikai vezetése biztonság- és katonapolitikáját a térség biztonsági kihívásainak, az ország politikai, gazdasági viszonyainak és a volt Szovjetuniótól „örökölt” katonai potenciálnak a figyelembevételével alakítja.

Ukrajna születőben lévő biztonságpolitikájának célja a szuverenitás és a függetlenség, az ország területi épségének megőrzése, valamint a demokratikus államrend és a lakosság élet- és létfeltételeinek biztosítása. Az ukrán biztonságpolitika *alapelvei*¹⁰ a következők:

- a háborúnak, mint a politika eszközének elvetése;
- Ukrajna egyetlen államot sem tekint ellenségének;
- a szomszédokkal szembeni területi követelések elutasítása;
- a szomszédai elleni katonai akciók elutasítása, ha azok területéről nem éri támadás;
- a nukleáris és a hagyományos fegyverzetcsökkentésről a Szovjetunió által kötött egyezmények tiszteletben tartása, azok kötelező érvényének elismerése;
- a nukleáris fegyverek alkalmazásának és előállításának tilalma.

A nemzet biztonságát garantáló közrendszer első eleme a politikai és a gazdasági kapcsolatok kiépítése a környező államokkal, elsősorban Oroszországgal, illetve az Európai Közösség államaival, az egyenlőség és a kölcsönös előnyök alapján. Mivel az ukrán értékelések szerint a nemzetbiztonságot fenyegető fő veszély a szomszédok területi követeléseiből eredhet, ezért a biztonság következő elemeként szükségesnek tartják a „mindenirányú védelemre” képes ukrán fegyveres erők kiépítését.

A katonai védelemben a nemzeti önerőre építés és minden katonai szövetség elutasításának elveit kívánják érvényesíteni. Más, napjainkban függetlenné vált utódállamokhoz hasonlóan Ukrajna is lehetetlennek tartja nemzeti érdekeinek biztosítását egy katonai szövetségben, mivel az — szerinte — óhatatlanul a nehezen kivívott szuverenitás csorbításával jár.

Érdekesen alakult az ukrán politika viszonya az Ukrajnában lévő atomfegyve-

rekhez. A csernobili tragédiát követően az ukrán közvéleményben kialakult „atom-sokk” hatására felerősödtek az atomfegyverek azonnali kivonását követelő hangok, különösen az ellenzék köreiben. A Szovjetunió szétesése után, amikor úgy tűnt, hogy az „örökség” Ukrajnát atomhatalommá teheti, ezek a hangok az atomfegyverek feletti rendelkezést kezdték követelni.¹¹ *A jelenlegi álláspont szerint ezt a 3800—4400 egységnyi atomarzenált 1994-ig Oroszország területére vonják ki és ott megsemmisítik.* A harcászati atomrobbanófejek és lőszeres kiszállítása 1992. január 10-ével megkezdődött. A kivonás időszakában Ukrajna a kollektív felelősség alapján ellenőrizni kívánja ezen eszközöket.¹²

Az ukrán katonai védelmi koncepció a várható fenyegetéseket és azok kezelésének katonai feladatait, a feladatok végrehajtására „ésszerűen elegendő” nemzeti fegyveres erők kiépítésének alapelveit tartalmazza.

A koncepció kialakítása a kezdeti szakaszban van, kidolgozását nehezíti az új helyzetnek megfelelő alkotmányos és törvényi alapok hiánya. Így a koncepció tételei elsősorban a bekövetkező eseményekre reagálnak, illetve a haderő létrehozása gyakorlati lépéseinek elvi indokaiként szerepelnek. 1991. augusztus 24-én, amikor az ukrán legfelső tanács deklarálta Ukrajna függetlenségét, a saját fegyveres erőket a függetlenség szimbólumaként értékelték, illetve egy esetleges kemény vonalas moszkvai rezsim részéről fenyegető veszéllyel szembeni fegyveres védelem szükségességével indokolták.

Bár a Független Államok Közösségének vezetői által aláírt alma-atai egyezményhez csatolt egyik jegyzőkönyv elismeri a közösség minden tagjának jelenlegi határait, az orosz parlament ez év januárjában hivatalosan felvetette a Krím félsziget hovatartozásának kérdését.¹³ Az ukrán vezetés az orosz fenyegetés mellett számol Moldava Romániához és Kárpátalja Szlovákiához való esetleges csatlakozásának következményeivel, illetve más olyan problémákkal, amelyek katonai megoldásokat is igényelhetnek.

A köztársaság vezetése által körvonalazott tervek mintegy 420—450 ezer fős katonai erő felállítását irányozták elő, amely az ukrán területen lévő volt szovjet hagyományos szárazföldi, légi- és haditengerészeti erőket foglalná magába. Ezt az erőt „ésszerűen elégségesnek” tartják a lehetséges veszélyek elhárítására. Úgy tervezik, hogy a védelmi kiadásokra az ukrán nemzeti össztermék (GNP) mintegy 8 százalékát fordítják, ami 30 milliárd dollárnyi összeget jelent. (Mivel a számvetés a régebben általánosan elfogadott 0,6 dollár—rubel arány figyelembevételével készült, amely irreális, az összeg valós értéke lényegesen kevesebb.)

A fő ellenzéki erőként fellépő RUH katonai kollégiuma — kanadai szakértők közreműködésével — szintén elkészítette az ukrán hadsereg létrehozásával kapcsolatos terveket. Az ellenzék tervei, a Kravcsuk-adminisztráció szovjet mintájú hadsereggépétől eltérően, egy 300—350 ezer főnyi, a légimozgékonyaságú hadosztályokon alapuló, támadó fegyverekkel nem rendelkező haderő képét vázolják fel. E tervek szerint, Ukrajna területi egységének mindegyikében — a jelenleg meglévő belügyi csapatok bázisán — köztársasági gárdadandárokat hoznának létre a helyi védelem céljából. *A vázolt elképzelések szakítást jelentenek a szovjet katonai tradíciók zömével és nagyobb mértékben jelennek meg a nemzeti elemek mind a szimbólumokban, mind a szervezetekben.* A haderő létrehozására tett eddigi lépések a két elképzelés szintézisére mu-

tatnak. Az események időrendjének elemzése során az ukrán vezetés részéről a problémák súlyának fokozatos felismerése, a realitásérzék és a kompromisszum-készség erősödése figyelhető meg.

Miután a Független Államok Közösségének minszki és alma-atai határozatai — ha ellentmondásosan is — tisztázták az utódállamokban lévő hagyományos fegyveres erők jogállását, az ukrán elnök 1992. január 2-án bejelentette, hogy az Ukrajnában állomásozó fegyveres erők tagjainak — a hadászati erők kivételével — fel kell esküdniük az ukrán alkotmányra. Aki nem hajlandó letenni az esküt, az vagy más független államban folytatja a szolgálatot, vagy tartalékkállományba kerül. Az érintetteknek felajánlották az ukrán, illetve a kettős állampolgárság felvételének lehetőségét. Ezen intézkedést egyrészt nemzetiségi szempontból, másrészt a jogi garanciák oldaláról nagyon sokan támadták. Az eskütételre kötelezett fekete-tengeri flotta parancsnoka az intézkedést azzal az érveléssel utasította vissza, hogy a flottánál 46 nemzetiség fiai szolgálnak, ebből a tiszti állomány 18, a sorállomány 30 százaléka ukrán.¹⁵ A katonai körzetekben szolgálók a vonatkozó törvények és a létbiztonság hiányával érveltek.

A jogi hiányok pótlására Kijevben nyilvánosságra hozták az ukrán hadkötelezettségi törvény tervezetét.¹⁶ Eszerint megmarad az általános hadkötelezettség, de párhuzamosan — szerződéses alapon — önkéntes szolgálatra is lehetőség nyílik. A szolgálati idő 18, a felsőfokú végzettségűeknek 12, az önkénteseknek 36 hónap. Külföldre a katonák a többi polgárra vonatkozó szabályok szerint utazhatnak. Nem korlátozzák a vallásgyakorlásukat, és joguk van az alternatív katonai szolgálatra is. A katonáknak az ukrán állam életbiztosítást ad, amelynek összege színhavi minimálbérnek felel meg.

Az ukrán védelmi miniszter — az állami intézkedésekkel párhuzamosan — 1992. január 3-i parancsával az ukrainai csapatokat leválasztotta a moszkvai vezérkar riasztási és irányítási rendszeréről. Ukrajna ellenőrzés alá vonták a katonai kommunikációs berendezéseket és ezzel elvágták a moszkvai központ közvetlen összeköttetését az ukrainai harcászati atomfegyvereket tároló és ellenőrző szervezetekkel is. Ezt Oroszország — hasonlóan a fekete-tengeri flotta kérdéséhez —, a minszki és az alma-atai megegyezések durva megsértésének értékelte, ami tovább rontotta az amúgy is problémákkal terhelt ukrán—orosz viszonyt.

Az erőteljes nacionalista nyomás alatt álló ukrán vezetés bizonyítási kényszerében — úgy tűnik — nem számolt kellő mértékben a volt Szovjetunió fegyveres erőit összetartó tehetetlenségi erővel és azzal a ténnyel, hogy a „szuperhatalmi doktrína” alapján felépített fegyveres erő nem osztható fel könnyen és mechanikusan. A fegyveres erők hatalmi súlyára utalt a tisztek január 17-i moszkvai ülése, amely Jelcintől a hivatásos állomány részére az ukrán elképzeléseket felülmúló létfeltételeket ígérő intézkedéseket csikart ki. Ezek fejében meghirdette „az egységes hadászati és az egyesített hagyományos erők” koncepcióját. Figyelembe véve, hogy Ukrajnában az új esküre kötelezett katonák 44,5 százaléka orosz, 40 százaléka ukrán, 15,5 százaléka pedig más nemzetiségű, az ukrán vezetésnek meg kell gondolnia: mi a valódi értéke az egzisztenciális kényszerhelyzetben aláírt eskünek és az így meghasonlott, nem ukrán nemzetiségű hivatásos katonák „lojalitásának”.

Feltételezhető, hogy e körülmények együttese és Ukrajna gazdasági lehetőségeinek realisabb felmérése okozta az 1991 vége óta tapasztalható változásokat a független ukrán haderő létrehozásával kapcsolatos elképzelésekben. E változásokat

bizonyítja az ukrán elnök 1992. január 30-i nyilatkozata, amelyben kijelentette, hogy „Ukrajna nem támaszt kizárólagos igényt sem a flottára, sem a Fekete-tengerre, nem kívánja lefoglalni a flotta egy részét... Ukrajnának nem kell nagy flotta és azt akarjuk, hogy a Fekete-tenger atommentes övezetté váljon, azaz júliusra egyetlen atomfegyvert hordozó hajó se legyen ott.”¹⁷ Ha ez a realista tendencia tartós marad, 1995-re — ez a haderő kialakításának tervezett határideje — Ukrajna feltételezhetően az ellenzéki elképzelésekhez közelebb álló, az ország szárazföldi és tengeri határainak védelmére képes, hadműveleti és helyi (területi) rendeltetésű csapatokból álló, mintegy 200—300 ezer fős, hagyományos fegyverzetű haderővel fog rendelkezni.

E feltevést látszik igazolni K. Morozov repülő vezérezredes, ukrán védelmi miniszter 1992. februári nyilatkozata¹⁸, amely szerint az ukrán „fegyveres erők létszáma 1995 végén 250 000 fő lesz”. A szárazföldi csapatok 3—4 hadtestből fognak állni, állományukban 7—8 összefegyvernemi hadosztállyal, 6—7 harcokcsi- vagy gépesített dandárral, 6—7 tüzérdandárral és 2—3 csapatrepülő(helikopter)-dandárral. A katonai körzetek megszűnnek, helyükre hadműveleti csoportok lépnek Kijev, Lvov és Odessza székhellyel. A légierőnél három vegyes területi repülőcsoportot hoznak létre egyenként három repülőezreddel. A honi légvédelem jelenlegi szervezete megszűnik, annak légvédelmi rakéta- és rádiótechnikai csapatai a légierő alárendeltségébe kerülnek. A haditengerészet négy vagy öt flottillából, haditengerészeti légierőből, partvédelmi és tengerészgyalogos erőkből fog állni.

A védelmi miniszter szerint a fekete-tengeri flotta hovatartozásáról Oroszországgal folytatott tárgyalások eddigi eredményeként Ukrajna megkapja az izmaili (dunai) flottillát, az ocsakovi partvédelmi flottillát és az önálló sznadvoszki helikopterbázist. A flotta tulajdonlásának további kérdéseiben a folytatandó tárgyalásokon döntenek.

A független Ukrajna hatása a térség biztonsági folyamataira

A kelet- és közép-európai térség országai számára a hatalmas mennyiségű volt szovjet atomfegyverek léte és jövője körüli bizonytalanságok, az iszlám fundamentalizmus agresszivitásának növekedése, a migráció, a globális környezetszennyezés és a nemzetközi terrorizmus jelentheti a térséget kívülről fenyegető biztonsági kockázatokat. A régióon belül a biztonságot a térség országainak gazdasági, nemzetiségi és etnikai, illetve területi és emberi jogi problémái, valamint az előzőekből adódóan az egyes államok között történelmileg meglévő feszültségek kiéleződései veszélyeztethetik.

A volt szovjet atomfegyverek és az azokat előállító üzemek, illetve technológiák kérdésében Ukrajna álláspontja — ahogy a vázolt biztonságpolitikai alapelvekben is megfogalmazták — egyértelmű és reménykeltő. Az 1991. december 21-én Alma-Atában aláírt egyezményben az ukrán elnök — a belorusz elnökhöz hasonlóan — kötelezettséget vállalt arra, hogy Ukrajna atommentes országgént fog csatlakozni az atomsorompó-szerződéshez és ehhez megszerzi a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség teljes jóváhagyását. Sem kész fegyvert, sem technológiát, sem a fegyverek létrehozásához szükséges alkatrészeket nem fog harmadik félnek átadni. Ugyanakkor hozzájárult ahhoz, hogy Ukrajnából Oroszországba szállítsák az atomfegyvereket azok megsemmisítése céljából.

A kötelezettségvállalás teljesítésével e két állam területével — vagyis 809 ezer km²-rel — bővül Európa atomfegyvermentes területe, egyben a Magyar Köztársaságtól mintegy 1000 km-re távolodik keletre az e fegyverek létezéséből adódó atomkatasztrófák lehetőség. A Nemzetközi Atomenergia Ügynökség felügyelete bizonyos fokú garanciát nyújthat arra, hogy megszűnjön Ukrajnából, illetve Ukrajnán keresztül a nukleáris technológiák kiáramlása és a jelenleg hazánkat is érintő „atomcsempészet”.

Egy független és demokratikus berendezkedésű, a keleti és déli határai megbízható ellenőrzésére képes, vallási szempontból keresztény Ukrajna meghatározó szerepet játszhat a kelet—nyugati migráció, illetve az iszlám fundamentalizmus nyugati irányú térnyerésének megakadályozásában vagy lefékezésében. Ezzel jelentősen csökkentheti a hazánk biztonságát is veszélyeztető folyamatok felerősödését. Viszont ha a gazdasági és politikai helyzet Ukrajnában jelentősen rosszabbodik, vagy katasztrófálissá válik — amelynek valószínűsége ugyan csekély, de nem zárható ki —, hazánknak a migráció első hullámában kell számolni a nyomor vagy a fegyveres összecsapások elől menekülő ukránok tömegeivel.

A környezeti biztonság területén Ukrajna rendkívül nehéz helyzetben van, amelyet az Ukrajnai Demokrata Párt kiáltványa így jellemez: „A természeti környezet annyira lepusztult, hogy tényleges veszély fenyegeti az ukrajnai népesség fizikai létét. A radioaktív szennyeződés miatt tovább gyorsul a köztársaság lakosságának kihalása.” A csernobili tragédia máig ható következményeinek felszámolása és az iparvidékeken az elavult és rendkívül környezetszennyező technológiák kiváltása régióink környezeti biztonságát is nagymértékben növelné. E biztonság ára azonban rendkívül magas. K. Maszik ukrán miniszterelnök-helyettes szerint: „...Csernobil következményeinek felszámolása 350—500 milliárd dollárba fog kerülni.”¹⁹ Ha csak az alsó értéket nézzük és azt, hogy Ukrajna éves nemzeti összterméke mintegy 370 milliárd dollárnyi összeg, nyilvánvaló, hogy a tragédia következményeinek felszámolására és a környezetbarát ipari technológiák telepítésére Ukrajna önállóan hosszabb távon sem lehet képes. Egy átfogó nemzetközi környezetvédelmi program nélkül Ukrajna továbbra is a környezeti biztonságot negatívan befolyásoló ország maradhat. Ezzel a ténnyel kockázati tényezőként hazánkban is számolni szükséges. E veszélyek a környezet- és katasztrófavédelmi információcserével és együttműködéssel csökkenthetők.

Az Európán kívüli térségekből, mindenekelőtt a Közel-Keletről és a Földközi-tenger medencéjének államaiból kiinduló terrorizmusra a periféria helyzetben lévő Ukrajna jelentősebb hatást gyakorolni nem tud. Viszont ha a volt szovjet közép-ázsiai köztársaságok az iszlám fundamentalizmus hatása alá kerülnek, e szélsőséges erők Ukrajnát az — európai akciókhoz elsősorban felhasználható — ázsiai volt szovjet állampolgárok kiinduló-, illetve pihenőbázisává tehetik. Ehhez az utódállamok közti kapcsolat, a határok átjárhatósága és a kettős állampolgárság intézménye lehetőséget adhat. Ha ilyen helyzet alakulna ki, az elhárításban érintett magyar szervezeteknek „az ukrajnai vonalra” is komoly figyelmet kellene fordítani. E terrorista akciók megakadályozására az ukrán biztonsági szervekkel történő kapcsolatépítés és kapcsolattartás tűnik célravezetőnek.

Ukrajna a térség gazdasági biztonságához egyrészt a stabil ukrán gazdaság megerősítésével, másrészt — mint jelentős felvevőpiac és nyersanyagexportőr — a térség gazdasági folyamataiba való bekapcsolódással járulhat hozzá. Gazdasági lehetőségeit és gondjait a tanulmány első fejezete vázolta. Ennek alapján valószínűsíthető, hogy — gondjai ellenére — a többi szovjet utódállamhoz viszonyítva a

legkedvezőbb helyzetben van az Európához való gazdasági felzárkózás és kapcsolatteremtés tekintetében. Hasonlóan értékelhetők a társadalmi átalakulás eddigi lépései is. Mind a politikai vezetés, mind az ellenzék fő erőit összefogó RUH nyilatkozatai alapján megállapítható, hogy mindketten a társadalmi stabilitás és az átmenet békés jellege megőrzésének elsődlegességét vallják. Ez a józan és mértéktartó politika látszik érvényesülni a nemzetiségi és etnikai kérdések megoldásában is, ahogy az a kárpátaljai magyar kisebbség esetében tapasztalható.

A volt Szovjetunió területén számba vehető 75 lehetséges területi vita közül Ukrajnát jelenleg elsősorban a Krím félsziget területi hovatartozásával kapcsolatos orosz felvetés érinti. E kérdésben ukrán részről egyelőre mértéktartó, a jelenlegi helyzet megőrzésére irányuló politika érzékelhető. Ha e politika képviselői nem engednek az erőszakos megoldásokat követelő nacionalista nyomásnak, és sikerül a probléma békés rendezése, ez példaértékű lehet a szovjet utódállamok közti hasonló konfliktusok kezelésére és növeli a térség biztonságát.

A térség országai között történelmileg meglévő feszültségek Ukrajna és szomszédai esetében az Oroszországgal és Lengyelországgal szembeni kölcsönös ellenérzésekben tapasztalhatók. Bár a három ország mindegyikének biztonságpolitikai alapelvei között megtalálható az „ellenségkép” tagadása, a gyakorlatban Ukrajna az erős haderő megteremtésének szükségességét egy jövőbeli orosz, a lengyel katonai vezetés pedig egy lehetséges ukrán fenyegetéssel is indokolja. A Jelcin-adminisztráció viszont a kezdetektől nehezményezte és ellenséges lépéseknek tekintette Ukrajna gazdasági és katonai önállósulási törekvéseit.

Figyelembe véve az Oroszország területén lévő és alapvetően orosz vezetésű haderőnemi csoportosításokat — amelyek egyébként is a moszkvai vezérkar rendelkezésére állnak —, az ukrán—orosz feszültségek kieleződése esetén Ukrajna féllelmei tekinthetők reálisabbnak.

Ukrajna szerepe a régió katonai biztonságának erősítésében a következőkben foglalható össze. A volt Szovjetunió fegyveres erőinek megbontása csökkenti egy esetleg hatalomra kerülő szélsőséges orosz vezetés, illetve az esetleg önálló politikai erőként fellépő volt szovjet fegyveres erők restaurációs törekvéseinek katonai bázisát. Az önálló ukrán hadsereg e képlekeny és számos veszélyt magában rejtő kelet-európai térségben bizonyos stabilizáló hatást fejt ki, amely a közös határra tekintettel a Magyar Köztársaság számára sem közömbös.

A Magyar Köztársaság és Ukrajna katonai kapcsolatai rendezettek, azokat a két ország védelmi miniszterei által 1991. december 19-én aláírt katonai együttműködési szerződés szabályozza. Az ebből az alkalomból kiadott közlemény²⁰ szerint „a szerződés kimondja, hogy a két ország nem tekinti ellenségnek egymást, korrekt, baráti viszonyt ápol és további jó együttműködés kialakítására törekszik a két hadsereg között, például a kiképzés, a tisztképzés, a kulturális és sportkapcsolatok terén. Tiszteletben tartják egymás területi épségét, területüket nem engedik át másik ellen irányuló támadáshoz.”

*

A leírtakat összegezve — óvatos optimizmussal — megállapítható, hogy a független Ukrajna, a vázolt társadalmi, gazdasági és biztonságpolitikai elképzelések következetes érvényesítése esetén, mint stabilizáló tényező, pozitívan befolyásolhatja

a kelet és közép-európai térség és benne hazánk biztonságát. A térség legtöbb országához hasonlóan, Ukrajna biztonságára is a gazdasági helyzet alakulása gyakorolhatja a legnagyobb hatást. A hatékony gazdaság megteremtésének feltételeit tekintve Ukrajna a Szovjetunió utódállamai közül a legkedvezőbb helyzetben van.

Az ukrán biztonságpolitikai alapelvek az európai realitások és értékek vállalását jelzik, ugyanakkor az ezeknek némileg ellentmondó katonai elgondolások, valamint a realizálásuk érdekében a Kravcsuk-adminisztráció által tett lépések az utódállamok közti bizalmatlanságra, kölcsönös félelmekre és a katonai erőre támaszkodás hetvenéves szovjet beidegződésének továbbélésére mutatnak. Ukrajna jövőjét valószínűleg a nyugati demokráciák erőteljes támogatását élvező, jelenlegi ellenzéki pártok fogják meghatározni. Ezek katonapolitikájában az említett beidegződések helyére várhatóan a józan realitás, a védelmi lehetőségek és szükségletek racionális mérlegelése lép.

Az Ukrajna helyzetével, függetlenségének a térség biztonsági folyamatára gyakorolt hatásával, nem utolsósorban az ország jövőjével kapcsolatos elképzelések „óvatos optimizmusra” sarkallnak. Ugyanakkor a volt Szovjetunió területén uralkodó bonyolult viszonyok, és a kiszámíthatatlan események lehetőségeit magában rejtő összefüggések között Ukrajnában sem zárható ki olyan változások bekövetkezése, amelyek — a belső gazdasági, társadalmi vagy nemzetiségi problémákból, illetve külső gazdasági kényszerből vagy fegyveres erőszakból adódóan — a vázolt biztonság- és katonapolitika kudarcát okozhatják, az alakuló társadalom széteséséhez és teljes anarchiához vezethetnek. A Magyar Köztársaság biztonságpolitikájának alakítása során — mint legrosszabb változattal — egy ilyen lehetőséggel is célszerű számolni.

Felhasznált irodalom:

- 1.) Átalakulóban a Szovjetunió, a Deutsche Bank tanulmánya, Die Presse, 1991. szeptember 2.
- 2.) Bernd Ziesemer: Ukrajna esélyei, Wirtschaftswoche, 1991. 40.sz.
- 3.) Die Presse, 1991. szeptember 2.
- 4.) Novoje Vremja, 1991. 46. sz.
- 5.) U.o.
- 6.) Military Forces In Transition 1991., az USA védelmi minisztériumának kiadványa
- 7.) Newsweek, 1991. november 4.
- 8.) The Military Balance, 1990—1991, 233. old.
- 9.) U.o.
- 10.) RUSI Newsbrief, 1991. 12. sz.
- 11.) Novoje Vremja, 1991. 46. sz.
- 12.) Interjú L. Kravcsuk ukrán elnökkel, Izvesztija, 1991. december 25.
- 13.) TASZSZ, 1992. január 4.
- 14.) RUSI Newsbrief, 1991. 12. sz.
- 15.) DPA, 1992. január 8.
- 16.) Narodnaja Armija, 1992. január 13.
- 17.) Ukrinform, 1992. január 31.
- 18.) Jane's Defence Weekly, 1992. február 15.
- 19.) Stern, 1991. 16. sz.
- 20.) MTI, 1991. december 20.

A katonai doktrínákkal kapcsolatos második bécsi szemináriumról (II. rész)

Folyóiratunk előző, 1992. évi 1. számában tájékoztattuk olvasóinkat arról, hogy az európai országok, valamint az USA és Kanada küldöttségei 1991. október 8—18. között — immár másodízben — szemináriumot tartottak Bécsben a katonai doktrínákról. Ismertettük a magyar küldöttség vezetőjének és tagjainak felszólalásait, valamint a NATO-ban fontos szerepet betöltő két tagállam — az USA és Németország — küldöttsége által kifejtett nézeteket. Az alábbiakban a Magyar Köztársasággal szomszédos országok közül a Cseh és Szlovák Köztársaság, az Osztrák Köztársaság és a Román Köztársaság katonai doktrínáját ismertetjük a küldöttségvezetők felszólalása alapján.

A Cseh és Szlovák Köztársaság katonai doktrínájának alapelveiről

Karel Perl vezérőrnagy, a honvédelmi miniszter helyettese, vezérkari főnök adott tájékoztatást.

Előadásának bevezetőjében az Európában, különösen annak középső és délkeleti részén végbemenő változásokkal foglalkozott, s rámutatott, hogy Európa egy részében olyan helyzet alakult ki, amely nemcsak az adott országokat, hanem az egész földrész biztonságát veszélyezteti. „Nem hagyhatjuk figyelmen kívül — mondotta —, hogy a Varsói Szerződés szétesése egy új politikai és katonai helyzetet teremtett a NATO és a Szovjetunió közötti zónában. Mind ez idáig nincs kodifikált biztonsági garancia az újonnan megalakult közép-európai demokráciák számára, ezért különleges figyelmet kell fordítanunk biztonságunkra.”

Kiemelte, hogy a Cseh és Szlovák Köztársaság alapvető érdeke a béke erősítésében, az európai biztonság és együttműködés kimunkálásában való aktív részvétel, majd így folytatta: „Munkánkat arra alapoztuk, hogy köztársaságunk jelenlegi politikai tevékenysége egy pluralista demokratikus állam békés létrehozására és kölcsönös előnyöket biztosító, teljes körű kooperációra irányul, különösen az európai országok, az Egyesült Államok és Kanada vonatkozásában. Figyelembe vettük, hogy a diplomáciában, különösen Európában, a vitatott kérdések békés rendezésének módja a tárgyalás, és nem a katonai erő alkalmazása.”

A cseh-szlovák katonai doktrína — amelyet a szövetségi gyűlés 1990 márciusában fogadott el — öt alapelvre épül:

- a Cseh és Szlovák Köztársaság szuverenitása, az állami védelmi előkészületek kérdéseinek megoldása az ENSZ Alapokmányban rögzített önvédelemhez való jog alapján;
- a katonai doktrína és gyakorlati megvalósításának összeegyeztetése a kül- és a belpolitikával, figyelembe véve a Cseh és Szlovák Köztársaság földrajzi helyzetét, politikai és igazgatási struktúráját;
- a fegyveres erők aránya a szükséges védelemhez, a kialakulóban levő európai biztonsági rendszer kapcsolatában;
- az ország alkotmányos rendjének megóvása minden állampolgár által, továbbá az ország egységének és területi integritásának védelme, ami a Cseh és Szlovák Köztársaság nemzetei és nemzetiségei akaratának kifejeződése;
- kiegyensúlyozott kapcsolat egyrészt az ország gazdasági potenciálja és a társadalmi hangulat, másrészt a katonai struktúra és a védelmi előkészületek között.

„Katonai doktrínánk egyértelműen kiemeli — hangsúlyozta Perl vezérőrnagy —, hogy a Cseh és Szlovák Köztársaság biztonsága érdekében, a fegyveres erők önvédelem céljából való alkalmazásán túl olyan bizalmi, együttműködési és kölcsönösen előnyös kapcsolatrendszer kell kialakítani az országok és nemzetek között, ami kizárja a vitás kérdések erővel való megoldásának alkalmazhatóságát.

Ezen okok miatt érdekünk minden olyan tárgyaláson részt venni, amelyek célja a nemzetközi bizalom, a stabilitás és a biztonság megteremtése Európában. Az elért eredmények alapján a leszerelés keretében készek vagyunk fegyveres erőinket átszervezni, hogy biztosítsuk az állam védelmét, de ne keltsük egy agresszió potenciális fenyegetésének látszatát.”

Ezt követően Perl vezérőrnagy a hadsereg átszervezését ismertette: „Első lépésben (1993-ig) elsősorban a csapatok létszámát csökkentjük, kialakítva egy védelmi jellegű szervezetet. Majd kialakítjuk az eszközök mennyiségét az európai hagyományos erőkről és fegyverzetekről szóló megállapodás szintjének megfelelően, és arányosan helyezzük el csapatainkat az országban.

A következő lépésben befejezzük a cseh—szlovák hadsereg átszervezését katonai doktrínánk katonai és technikai követelményei alapján, optimálissá téve a fegyveres erők struktúráját úgy, hogy képesek legyenek a katonai doktrínában megfogalmazott feladatokat végrehajtani. Tervezzük azt is, hogy a politikai-katonai helyzet alakulása és az európai biztonsági rendszer létrejötté eredményeként tovább csökkentjük a cseh—szlovák hadsereg létszámát. Ezen intézkedések hatására olyan szervezeti modell jön létre, amely megfelel államunk védelmi képességének a különböző veszélyvariánsok feltételei között. Gazdasági lehetőségeink függvényében szeretnénk hadseregünket modernizálni, és korszerű fegyverekkel ellátni, a hangsúlyt a páncélelhárításra és a légvédelemre, továbbá az irányításra, a vezetésre, a felderítésre, valamint az elektronikai harctevékenységekre helyezve.

A Nemzeti Védelmi Tanács döntése alapján 1993 végéig a szárazföldi erők alapfegyvereinek 45—60 %-a kivonásra kerül. Ezzel arányban az 1990-es szinthez viszonyítva 60 000-rel csökkentjük a békelétszámot. Tervezzük az irányítási rendszer átalakítását. A jelenlegi három hadműveleti vezetési szintet három új parancsnokság

(Keleti, Központi, Nyugati) váltja fel. A csapatok egy részét a Cseh és Szlovák Köztársaság nyugati térségéből áttelepítjük más helyekre, hogy a kiegyensúlyozott csapatelhelyezkedés az egész ország területén érvényesüljön.

A Cseh és Szlovák Köztársaság ratifikálta elsőként a CFE-szerződést. A szerződés előírásai szerint országunk már 1991. július 31-ig kivonta a csökkentési kötelezettségek alá eső eszközöket. Az 1608 harckocsit, a 2188 PSZH-t és páncélozott gyalogsági harcjárművet, az 1451 tüzérségi eszközt, rakétavetőt és aknavetőt, valamint 98 harci repülőt tíz bejelentett helyre összevontuk, ahol megkezdődtek megsemmisítésükre az előkészületek.

A Szövetségi Nemzetvédelmi Minisztériumot, mint a katonapolitika, a szervezés, az irányítás és a kiképzés szervét, nemrégiben átszerveztük. A fegyveres erők közvetlen irányítását a vezérkar végzi.

A szárazföldi csapatoknál hét, békében működő katonai szervezettel csökkentjük az alakulatok számát. Megváltoztatjuk ezen szervezetek jellegét, belső struktúráját és egyes esetekben az elhelyezését. Egyes alakulatokat, amelyek háborúban kerülnének alkalmazásra, a területvédelemre kijelölt, új típusú hadosztályok alárendeltségébe helyezünk.

A légierő és légvédelem vonatkozásában a harci erőket és az azokat támogató egységek közül többet felszámolunk. Ugyanakkor növeljük a szervezési és parancsnoki rendszer hatékonyságát. Megteremtjük a Cseh és Szlovák Köztársaság integrált légvédelmi rendszerét, hogy az egész ország területét oltalmazni tudjuk, növeljük a légvédelem hatékonyságát az ország keleti részében. Ennek elérése érdekében egyes légvédelmi egységeket a nyugati részről Szlovákia területére telepítünk.

A polgári védelem egységei szervezetét és felszerelését módosítjuk úgy, hogy békeidőben képesek legyenek az állampolgárokat megvédeni rendkívüli esetekben, amint azt az 1949-es Genfi Szerződés és az azt kiegészítő 1977-es jegyzőkönyv megfogalmazza.

A vezérkari főnök rámutatott: „Katonai doktrínánkból eredő legfontosabb feladatunk saját hadászatunk és hadművészetünk megteremtése. Hosszú időn át csak a Varsói Szerződés hadtudományi eredményeit használhattuk, főképp a szovjet hadtudomány tételeit. Nem volt saját elgondolásunk és ezért nehéz ma egy új teóriát megteremtteni. E területen az első pozitív eredmények már birtokunkban vannak, amelyeket tovább kell fejlesztenünk.”

A Román Köztársaság biztonságpolitikáját és védelmi katonai doktrínáját Dimitru Cioflina vezérőrnagy, védelmi államtitkár, vezérkari főnök ismertette.

Elsőként a román nemzetbiztonság alapelveiről szólt, kiindulva abból, hogy „az 1989-es forradalom után Románia a demokrácia alapvető érdekeit, a politikai pluralizmust, az emberi jogok tiszteletben tartását, a jogállam megerősítését és a szabadpiaci gazdaság útját választotta.

A román állam részt vesz az új Európa építésében, szilárd eltökéltséggel, a politikai, a gazdasági, a katonai és bármilyen más együttműködés megvalósításával, attól a céltől vezérelve, hogy közelebb kerüljenek egymáshoz az európai demokra-

tikus struktúrák, valamint azért, hogy megfeleljünk vállalt kötelezettségeinknek a demokrácia, a biztonság és a béke elérése érdekében.

Románia szilárdan elkötelezett abban, hogy konstruktívan részt vegyen egy általános európai biztonsági rendszer megteremtésében, ami egyenlő biztonságot garantál minden résztvevő ország számára."

A román védelmi doktrína főbb irányai

"A román katonai doktrína — hangsúlyozta Cioflina vezérőrnagy — kizárólagosan védelmi jellegű, a román parlament által elfogadott alkotmányos előírásokon alapszik, amelyeket a román állam alkotmánya is tartalmaz, továbbá azokon az elgondolásokon, amelyeket a nemzetbiztonság alapkonceptiója képvisel.

A katonai doktrína általános orientációját és alapelveit az ország Legfelsőbb Védelmi Tanácsa elemezte és hagyta jóvá.

Nézetünk szerint a nemzetvédelem a politikai, diplomáciai, gazdasági, katonai, jogi, pszichológiai stb. intézkedések összessége azzal a céllal, hogy visszaverjen bármilyen, az ország egysége, területi integritása és szuverenitása, valamint Románia függetlensége ellen irányuló akciót. Ez elsősorban a román nép százéves, a nemzeti létért folytatott harcának tradícióján alapszik, társadalmunk jelenleg meglevő gazdasági, tudományos-technikai, demográfiai és kulturális potenciáljára támaszkodva.

Nagyra értékeljük az EBEE struktúrájának és mechanizmusának lehetőségeit, melyek általános európai biztonságot garantálnak és az egyes államok biztonságát szintén garantálják. Románia nem engedi meg, hogy területét más ország erői egy harmadik állam ellen irányuló agresszió megszervezésére, előkészületére vagy végrehajtására felhasználják, illetve területéről katonai vagy félkatonai erők akciót indítsanak egy másik ország ellen.

Az európai hagyományos erők csökkentéséről folyó tárgyalásokon való részvétellel, illetve az annak előírásaiból származó kötelezettségek teljesítésével Románia elegendő szintű védelmi képességet kíván fenntartani, amely minden időben garantálja az ország biztonságát és rendelkezik egy fegyveres agresszió visszaverésének lehetőségével. *A román állam fegyveres erői a védelem és az optimális fokozatos reagálás megfelelő szintje általános elvének megfelelően kerültek megszervezésre.* Ezen elv szerint bármilyen fegyveres agressziót szigorúan az annak megfelelő eszközökkel és módszerekkel verünk vissza, az alkalmazott erők szintje és a védelemhez szükséges források, a katonai akciók intenzitása, a harci erők és módszerek figyelembevételével, az agresszió és a hadászati-hadműveleti igények jellemzői alapján.

A nemzetvédelmet biztosító erők szervezése, felszerelése és kiképzése kizárólagosan a kockázatok csökkentése, egy lehetséges agresszió visszaverése és szükség esetén az ország védelme szempontjait követi. A román fegyveres erők védelmi tevékenységet fognak folytatni, a demokrácia és a jogállam fenntartása érdekében is, az alkotmányos és jogi normák, s korlátozások határain belül, a román állam törvényes szervei döntései alapján."

A román nemzetvédelmi rendszerrel kapcsolatban a vezérkari főnök kifejtette a következőket.

A román nemzetvédelmi rendszer a különböző szervezetek, emberi források és a rendelkezésre álló anyagi eszközök, valamint az ezek között meglevő funkcionális

kapcsolatok egysége, amely biztosítja a vezetési koordinációt, a szükséges lépések megtételét és támogatását a nemzetvédelem általános politikai-hadászati célja elérése érdekében. A következő elemekből áll: a) a vezetés; b) a katonai akciókra tervezett erők; c) a logisztika; d) a területiális infrastruktúra.

A vezetés: Románia nemzetvédelmi rendszerének vezetése magába foglal minden olyan politikai, gazdasági, társadalmi, katonai, igazságügyi stb. szervezetet, amelyeknek kapcsolatuk és felelősségük van a nemzetvédelem intézkedéseinek gyakorlati megvalósítása vagy irányítása terén.

A vezető szervezetek tekintve Románia parlamentje a legfelső döntést hozó szerv az állam katonapolitikájának kialakításában.

A román állam nemzetvédelmének egységes szervezete és koordinálása érdekében szükséges intézkedéseket békében és háborúban az ország Legfelsőbb Védelmi Tanácsa hozza.

A védelmi katonai tevékenységeket hadászati szinten a vezérkar irányítja, mint a Legfelsőbb Védelmi Tanácsnak alárendelt szervezet. Az irányítás a haderőnemi parancsnokságokon és a különböző szintű katonai szervezeteken keresztül valósul meg.

A nemzetvédelem erői: harci és nem harci erőkből állnak.

A harci erők magukba foglalják a fegyveres erőket, a területiális erőket (határőrség, területiális csapatok, csendőrség, a román hírszerzés csapatai, vagyonőrség, tűzoltóság, ellenállási szervezetek és más erők, melyeket szükséghelyzetben a közrend fenntartására mozgósítanak).

A nem harci erőkhöz a polgári védelmi erők és a vöröskereszt önkéntes szervezetei tartoznak.

A nemzetvédelem fő elemét a reguláris erők képezik. A reguláris erők fő feladata Románia egységének, területi integritásának, valamint a román állam függetlenségének és szuverenitásának védelme. Az ország új alkotmánya alapján a fegyveres erők a román állam egy alapintézményévé válnak, a jogrend és demokrácia garantálói.

Jelenleg a román fegyveres erők létszáma 225 000 fő, ami a teljes lakosság kb. 1 %-a. A fegyveres erőkön belül az egyes haderőnemek aránya és fegyverzete az ország védelmi szükségleteit fejezi ki.

A román fegyveres erők szárazföldi erőkből, légvédelmi erőkből, légierőből és haditengerészetből állnak. Mindegyik haderőnem fegyvernemekre tagozódik.

A területiális csapatok egy részénél harci szolgálatra alkalmas katonák találhatók. A csapatok a területiális elv és a hadművelleti-harcászati követelmények szerint vannak szervezve. Közvetlenül a Nemzetvédelmi Minisztérium alárendeltségébe tartoznak, fő feladatuk hadászati-hadművelleti fontosságú területek és objektumok védelme és biztosítása a reguláris erőkkel együttműködve vagy önállóan.

A védelmi tevékenységbe, mind a reguláris, mind pedig a területiális csapatoknál, bevonható tartalékosok száma jelenleg 626 000 fő, ez az ország teljes lakosságának 2,7 %-át teszi ki.

„Figyelembe véve — mondotta Cioflina vezérőrnagy —, hogy az ország védelménél az alapvető katonai tevékenység a hadászati védelem, ezért a kiképzés során az erőket elsősorban arra készítjük fel, hogy az agresszió első pillanatától kezdve képesek legyenek a védelmi háború politikai és katonai céljainak megfelelni. Ugyanakkor figyelembe vesszük a fegyverek, a technikai eszközök, a harci felsze-

relések mesteri használatának lehetőségét, azoknak az ország területén történő jellemző tulajdonságai alapján. A korszerű harc növekvő bonyolultsága a kiképzésben olyan pályára kényszerít bennünket, hogy a harcos erőket tegyük képessé összefegyvernemi, gyors manőverrel végrehajtott katonai tevékenységre egy sor módszer alkalmazásával, melyek lehetővé teszik egy erős ellenség elleni győzelmet.

Ezen cél elérése érdekében az egyik lépés a fegyveres erők hivatásos jellegűvé történő átalakítása, azaz az elkövetkező 4–5 év alatt a katonák 30 %-a hivatásos lesz.”

Befejezésül Cioflina vezérőrnagy hangsúlyozta: „Románia biztonságpolitikája és katonai doktrínája az egész román nép akaratának az eredménye. Béke és együttműködés, az ország függetlensége és integritása olyan értékeket képez, amit mi szeretnénk megőrizni és továbbfejleszteni annak reményében, hogy a jövő mind a román nép, mind pedig más népek számára még jobb lesz.”

Ausztria biztonságpolitikáját és katonai doktrínáját

Karl Majcen tábornok, az osztrák fegyveres erők főfelügyelője ismertette.

„Ausztria határozottan támogatja — mondotta bevezetőként Majcen tábornok —, hogy Helsinkiben az EBEÉ utótálalkozóján egyértelmű döntés születessen az összeurópai biztonsági struktúrák további kiterjesztéséről. Ausztria reméli, hogy megtörténik:

- a konfliktusmegelőző központ fejlesztése úgy, hogy az az európai együttműködési biztonság központi fórumává váljék;
- az EBEÉ-tárgyalások mandátumának elfogadása a további fegyverzetkorlátozási intézkedésekhez.

A konfliktusmegelőző központnak olyan kompetenciákat kell kapnia, hogy képes legyen a nevében foglalt fogalomnak megfelelni a konfliktusmegelőzés és a válságmenedzselés terén. Ezen cél érdekében a központnak általános mandátumot kell kapnia bármilyen válsággal és konfliktussal való foglalkozáshoz függetlenül attól, hogy azok katonai vagy nem katonai természetűek. Szükséges, hogy az EBEÉ konzultatív bizottsága valóban fórum legyen a folyamatos és felelősségteljes párbeszédben minden olyan katonai és nem katonai kérdésben, amely a részvevő országok biztonságát érinti.

A fegyverkorlátozás jövőbeni EBEÉ-tárgyalásait illetően Ausztria meg van győződve, hogy az 1992 őszén kezdődő tanácskozások elegendő alapot adnak a további katonai intézkedésekhez mind a hagyományos fegyverzetcsökkentés, mind pedig a bizalom- és biztonságépítő intézkedések terén.

Osztrák szemszögből a prioritást a fokozott nyíltság jelenti az „erők szerkezeté” vonatkozásában. Ezen célok mögött Ausztria szeretné, ha a részvevő országok korlátozó és stabilizáló intézkedésekkel úgy szerveznék át erőiket, hogy a védelmi elegendőség elve, mint általános szabály, elfogadhatóvá váljon.”

Majcen tábornok foglalkozott az osztrák biztonságpolitika céljaival, s annak lényegét a következőkben foglalta össze:

- Ausztria alapvető érdekeinek védelme, különösen a függetlenség és területi integritás fenntartása, továbbá a béke és stabilitás erősítése regionális és globális szinten;
- annak megakadályozása, hogy Ausztria fegyveres konfliktusba sodródjék, s egy esetleges Ausztria elleni támadás visszaverése a katonai távoltartás stratégiájával;

- a nemzetközi jogból eredő kötelezettségek kielégítése és annak megakadályozása, hogy a semleges Ausztria területét konfliktusban lévő országok katonai célra felhasználhassák;
- agresszió esetén az ország területi integritásának visszaállítása, vagy legalábbis kedvező feltételek teremtése az elvesztett terület későbbi visszaszerzésére.

A fentiekkel összefüggésben kiemelte, hogy „Semlegességiünk nem politikai cél önmagában, sokkal inkább eszköze azon politikai célnak, hogy Ausztria idegen hatalomtól való függetlenségét és területi integritását megőrizzük. A biztonságpolitika terén lévő új helyzet döntő hatást váltott ki azon katonai eszközök terén, amelyeket Ausztria érdekei biztosítására alkalmaz. Európa politikai-ideológiai megosztását az EBEÉ-tagországok megszüntették, a Párizsi Charta az új Európáért egyezményben demokráciát, törvényes rendet, alapvető emberi jogokat, szabadságot és szociális piacgazdaságot ígérve.

A NATO és a volt VSZ 22 tagállama által aláírt CFE-szerződés megkötése után ezek az országok kijelentették, hogy többé nem tekintik egymást ellenségnek. A közép- és kelet-európai országok többsége által kezdeményezett egyoldalú fegyverzetcsökkentések és a szovjet csapatok Közép-Európából történt kivonása jelentősen csökkentette az Ausztriával határos országok katonai potenciálját. Ezt aláhúzza az a tény is, hogy a korábbi VSZ-tagállamok, átdolgozták katonai doktrínájukat és arányosabban helyezték el katonai erőiket országaikban.

Az augusztusi orosz puccs demokratikus kimenetele nagyon pozitív tényező az európai fejlemények szempontjából. Ez nemcsak új perspektívákat nyitott a leszereléshez vezető további radikális lépések számára mind hagyományos, mind nukleáris területen, hanem szélesítette az alapot egy új Európában a demokrácia, a béke és az egység érdekében, ahogyan azt 1990 novemberében Párizsban deklarálták. Ezt a fejleményt erősíti a legutóbbi, jelentős amerikai leszerelési kezdeményezés és az arra adott szovjet válasz.

Úgy tűnik, a kelet–nyugati konfrontáció és egy európai nagyméretű konfliktus veszélye megszűnt. Ausztriának nem kell félnie, hogy területének egy része egy európai dimenziójú katonai konfliktus színterének részévé válik.

A bipolárist felváltó többpólusú új európai rend, a nemzeti érdekek felülkerekedése a közép- és kelet-európai országok biztonságpolitikájában és a kelet-európai hirtelen demokratizálásból eredő néhány extrém politikai tendencia új instabilitást teremtett, új veszélyforrásokat szült.

Kisebbségek konfliktusai, gazdasági válságok és társadalmi feszültségek keletkeztek és jelentős veszélyforrásokká váltak néhány részvevő országban. Jugoszláviában ez katonai összeütközésekhez vezetett a »szövetségi hadsereg« és az egyes köztársaságok között, s az Európai Közösség békekezdeményezése ellenére azok helyenként eskalálódnak, ezzel veszélyeztetve Délkelet-Európa biztonságát.”

Majcen tábornok az *európai konfliktustípusokat* a következő szempontok alapján jellemezte:

- megkezdett, de be nem fejezett változások miatti bizonytalanságok;
- annak veszélye, hogy a különböző feszültségek (politikai, gazdasági, társadalmi és katonai okok miatt) átfedhetik egymást, növelve az eskaláció valószínűségét az erők alkalmazásáig, vagy azon túlmenően;

— a konfliktusok egész régiókba terjedésének tendenciája, ami kiterjedt instabil területeket hozhat létre.

Mindebből Ausztria számára katonai doktrínája megfogalmazásához az alábbi következtetések levonását tartja szükségesnek.

„A jelenlegi területvédelem rendszere, amit a két szövetség közötti konfliktus adta fenyegetés hozott létre, zónákra osztja az országot, kihasználja a terület mélységét és a terepet. Ennek jelentősége csökken a *határbiztosítás és védelem javára*. Az erők mozgékonyasága és a légi felderítés jelentősebbé vált.

A gyors reagálás érdekében szükséges állandó készenlétű, mozgósítás nélkül bevethető erőket tartani. 1991 júniusában már előfordult, hogy gyors reagálásra volt szükség a déli határunkon, szinte órák alatt. A katonai konfliktusra történt reagálás terén Ausztria jelentős önmérsékletet tanúsított. Amikor a jugoszláv hadsereg határátkelőket támadott, s amikor kétséget kizáróan osztrák területet sértettek meg, az osztrák fegyveres erőknek állásokat kellett elfoglalniuk a szlovéniai határszakaszon, nagyon rövid idő alatt.

Az ilyen konfliktusok és más veszélyek azonnali készenlétű, megfelelő mennyiségű és minőségű erőt kívánnak. A tényleges és tartalékos erők arányát politikai döntés alapján kell majd megváltoztatni, hogy az új követelményeknek megfeleljünk.

Szükséges továbbá az osztrák fegyveres erők gyakran bizonyított képességét fejleszteni az ENSZ keretében működő békefenntartó tevékenységek terén, az európai biztonsági rendszerhez való hozzájárulás szemszögéből is. Mind ez idáig ezek magukban foglalják a bizalom- és biztonságnövelő intézkedéseket, a tevékenységek megfigyelését és ellenőrzését s az ellenőrzési célú látogatásokat. A békefenntartásra és a katasztrófaelhárításra fenntartott katonai erők európai létrehozása jelenleg megfontolás alatt áll.

Egy kollektív biztonsági rendszeren nyugvó Európa számíthat Ausztria szolidaritására. Ausztria már bebizonyította készségét az ilyen tevékenységekbeni együttműködésre az Öböl-válság idején. Ezt a képességet kétoldalú alapon tovább fogjuk fejleszteni, figyelembe véve a biztonsági kapcsolatok aspektusait.

Az osztrák fegyveres erők szervezetének sokoldalúnak kell lenni — emelte ki befejezésül Majcen tábornok — s rendelkeznie kell valamennyi követelmény kielégítésének feltételével, beleértve a teljes védelmet is. Az új és békés Európához fűzött remények ellenére fel kell készülnünk arra is, hogy a jelenlegi helyzet megváltozik. Ausztria fegyveres erői teljesítik Közép-Európa stabilitása megteremtésében a rájuk eső részt. Az osztrák németvédelem jól megszervezett keretein belül az osztrák fegyveres erők Ausztria biztonsági és védelmi politikája eszközeként kiszámítható tényezőként képviselnek a radikális változások idején.”

*

A szomszédos országok közül nem ismertettük a Szovjetunió és Jugoszlávia küldöttségének felszólalását, tekintettel arra, hogy a szemináriumon részükről elmondottak ma már nem tekinthetők érvényesnek. Az „utódállamokban” kialakuló nézetek ismertetésére folyóiratunk egy későbbi számában visszatérünk.

Szerkesztőség

HADTUDOMÁNY—HADÜGY

Simon Sándor

A hadtudomány értelmezéséről*

A tanulmányt nagy érdeklődéssel és — ismerve a szerzők témával kapcsolatos magas szintű jártasságát — nagy tisztelettel olvastam. A szerzők gondolatai bizonyára fontos részét képezik (képezhetik) annak a sokirányú munkának, ami a magyar hadtudomány megújítása érdekében hazánkban már több éve (és jelenleg is) folyik.

A tanulmány elolvasása — tekintettel az elérendő célra — arra inspirált, hogy egyrészt magam is indokoljam a *hadtudományunk újragondolását*, másrészt, hogy több kérdésben *elmondjam a szerzőkétől eltérő véleményemet*.

A hadtudomány értelmezésével (értésével) és elismerésével kapcsolatos problémák tisztázására való törekvés nem új jelensége a tudományos életnek. A körülötte fellobbanó viták azonban minden esetben jelentősen előbbre mozdították a katonai elmélet és a hadtudomány (és más tudományok) jól érzékelhető fejlődését. Biztos vagyok abban, hogy ez most is így lesz!

A hadtudomány *értésével és alkalmazásával* kapcsolatosan — úgy vélem — mind a mai napig (és nemcsak a katonák) figyelmeztetésnek foghatjuk fel Maurikosz idevágó gondolatait: „Mivel a hadtudomány rendszerezését már régóta elhanyagolják és az teljes feledésbe merült, annyira, hogy akik katonai vállalkozásokba fognak, még a kézenfekvő dolgokhoz sem értenek, és így sok különféle nehézség adódik, miközben egyszer a katonákat okolják, hogy gyakorlatlanok, másszor a vezéreket, hogy rosszul képzettek.”

A magyar hadtudomány újraértelmezésének és „magyarosításának” fontosságát a tanulmány szerzői lényegében korrekt módon indokolják, talán mégsem tűnik teljesen haszontalannak *felidézni VI. (Bölcs) Leó (886—912) egyik — számunkra is hasznosnak látszó, és a szerzők álláspontját jól szolgáló — megjegyzését: „Ezt a fölöttébb hasznos tudományt (a hadtudományt — a szerző) tehát isten segítségével régi érvényébe visszahelyezni és a mai római birodalmunkból mintegy számkivetettet visszahívni szándékozáin, nem haboztunk teljes buzgalommal alávetni magunkat ennek a fáradságos munkának, hogy olyan művel ajándékozhassuk meg alattvalóinkat, mely egyetemes hasznunkra válik”.*

A mi munkánk most valami hasonló célt segíthet elő, éspedig „fáradságos munkával”

* A hozzászólás a Hadtudomány 1992. évi 1. számában megjelent, A hadtudomány értelmezése és helye a magyar tudományos életben című tanulmányhoz. A szerző gondolatai több vonatkozásban kapcsolódnak az új Honvédségi Szemle 1991/9. számában megjelent, Az őszi tudományos konferencia referátumtervezete című tanulmányhoz is

részt venni a magyar hadtudomány újjászületésében (újjáélesztésében), amihez talán fontos és megtermékenyítő lépésként, a mának szólóan, értelmezni kellene a „magyar hadtudomány” fogalmát és tartalmát.

Az viszont nyilvánvaló, hogy a „tisztázási szándék” számottevő mértékben elősegítheti a hadtudomány korábbinál jobb beillesztését a magyar tudományos életbe, ami viszont egyre sürgetőbb követelménye a honvédelem összállami (össznemzeti) értelmezésének.

Sajnálatos, de még ma is több jel mutat arra, hogy időszerűek az egyik neves katonaelődünk (Tanárky Sándor őrnagy, az MTA rendes tagja, 1838) idevágó gondolatai, s éppen a székfoglaló beszédéből: „Tekintetes Tudos Társaság! Fogadd be kebledbe az eddig nálunk hontalan hadtudományokat, ápolod őket azon gyöngédséggel, mellyel a tudományok más ágait ápolni szoktad” — de nem kevésbé fontos gondolata az alábbi: „Igen hibáznánk, ha hazánk boldogításán fáradozván, a működés egy vagy más nemét kirekesztenők, de megbocsáthatatlan vétet követnénk el, ha a dolgot úgy intéznők, miszerint a kirekesztés éppen a hadtudományokat találja.”

(Az idézett gondolatok időszerűségét aligha kell indokolni).

Konkrét észrevételeim a tanulmányban foglalt véleményekkel kapcsolatosan.

Már a szerkesztőségi „előszóban” találkoztam egy elgondolkodtató mondattal, ami így hangzik: „A magyar hadtudományt a közfelfogásban és a tudománypolitikában azonos jogállásúvá kell tenni a többi tudománnyal.”

Szerény ismereteim szerint jelenleg Magyarországon nincs hivatalosan (és nem hivatalosan) megfogalmazott tudománypolitika. Hozzáteszem a „korábbi értelemben” nincs is erre szükség. Mindezeket állami, illetve kormányzási szinten kellene rögzíteni. Ez viszont még az előttünk álló feladatok közé tartozik, az új oktatási törvénnyel párhuzamosan és azzal összhangban.

E megállapításon még az sem változtat lényegesen, ha utalunk az 1990-ben megjelent Nemzeti Megújódás Programjára, amelyben utalásokat találunk a kormány tudománypolitikájával kapcsolatos alapelvekre. Az itt rögzített alapelvek ugyanis csak igen áttételes módon hozhatók összefüggésbe a hadtudomány jogi elismerésével (a program 106—114 old.).

A „közfelfogás” értelmezését is hasznos lenne ismételten átgondolni a jelzett összefüggésben. Úgy gondolom, hogy a hadtudományt nem a közfelfogásban hanem — és elsősorban — az állami és a tudományos életben kell más tudományokkal hasonló „jogállásúvá” tenni. (Más a helyzet, ha megemlíti az 1969-es Tudománypolitikai irányelveket, melyek alapján a magyar tudományos életben, ha nem is pontos és merev határokkal, de kialakult és ma is él, hogy a tudomány öt tudományágra, a tudomány ágazatokra, az ágazatok területekre oszthatók.)

Ennek a felosztásnak az eddigi tudományos életben (és felfogásban), így az oktatásban is megvolt a maga helye. Elfogadtuk (és miután így igaz, ma miért ne fogadnánk el), hogy a hadtudomány, más tudományokra is támaszkodva, önálló tudományágazatot képez, amely különböző tudományterületekre, sőt részterületekre oszlik. (Itt kell azt is megemlítenem, hogy a szerzők e fogalmakat a tanulmányban mindvégig következetlenül alkalmazzák).

E felfogás megváltoztatását (különösen most) egyáltalán nem látom indokoltnak, de azt hiszem, e változtatást a „hadtudomány nem is igényli”. (Ezt még az sem be-

folyásolhatja, hogy ma egyes polgári — és nemcsak polgári — tudósoknak e kérdésben sajátos egyéni véleményük van. Nem hiszem, hogy egyes vélemények elleni „szócsatára” kellene most gyürkőznünk és az erőnket összpontosítanunk.)

Elgondolkodtató az is, hogy a szerzők milyen megfontolásból vették „egyetlen és kiinduló mintaként” az idézett „hadtudomány-fogalmat” és annak „alkotóelemeit”, ugyanis e fogalmakat már jóval korábban (is) és másként és többszínűen (pontosabban) fogalmaztuk meg és oktattuk. S különben is: jelenleg még legalább tucatnyi „hivatalos” megfogalmazás van — sajnos — érvényben.

Valóban csak mutatóban álljon itt mindössze két rövid példa.

A hadtudomány

— „a hadviseléssel és annak törvényszerűségeivel kapcsolatos ismereteket magába foglaló tudomány.” (Magyar Értelmező Szótár — 1972);

— „a nemzetvédelemre, a hadsereg-szervezésre, a katonapolitikára, a katonai földrajzra és általában a hadművészetre vonatkozó tudomány.” (Hadtudományi Enciklopédia — 1943!).

A szerzők által mintegy kiinduló álláspontnak említett „fogalmakat és tartalmat” ebben a formában azért sem tartom teljesen indokoltnak, mert a tudományos életben — különösen az utóbbi 10—15 évben — ezek a korlátok főleg a tartalomra és az alkotóelemekre vonatkozóan (gondoljunk csak a mozgósítási és harcászati rendszereinkre, az anyagi-technikai biztosítás sajátos magyar útjára, a magashegyi körzetekben folyó harc kutatására, a tüzérségi lőszerszámvetés új normáira stb.) igazán már nem is léteztek.

A tanulmányban a szerzők azt a meglepőnek tűnő feladatot tanácsolják, hogy: „a magyar hadtudományt véglegesen dezideologizálni kell, s teljesen meg kell szabadítani az elmúlt évtizedek során ráakódott politikai nézetektől. Meg kell maradni a kimondottan katonai-szakmai tételek mellett.”

Az idézett gondolat hosszadalmas vitát kívánna, amire e hozzászólás keretében aligha van lehetőség, de néhány megjegyzést mindenképpen most kell megtennem.

Az idézett tanácsból azt a gondolatot (és csak ezt) mindenképpen elfogadhatónak tartom, hogy „meg kell szabadítani” az elmúlt évtizedekben ráakódott politikai nézetektől. De azt a gondolatot is pontosabban és differenciáltabban kellene megfogalmazni (pl.: a ráakódott pártpolitikai nézetektől).

Viszont ha áttekintjük az ideológia és a politika ma is érvényes (mára is érvényes) tartalmát, akkor azonnal látható, hogy a hadtudományt dezideologizálni és depolitizálni aligha lehet, de ezzel nem is lehetne egyetérteni. Ezzel és ennek alapján ugyanis létrehoznánk a világ egyetlen „semleges, steril” hadtudományát és hadseregét.

Meggyőződésem, hogy ideológia- és politikamentes hadtudomány (elegendő, ha figyelembe vesszük, hogy miből táplálkozik) nem volt, nincs és soha nem is lesz. Az ilyen hadtudomány alapján akkor már ilyen hadsereg sem lesz! Különösen nehéznek tartanám az ideológia- és politikamentes hadtudományba — a szerzők által javasoltan — első helyre beépíteni a háború elkerüléséről szóló tételt.

Állításom igazolására, legyen szabad röviden idéznem az ideológia és a politika — megközelítő pontosságú, ma is elfogadott — meghatározását.

Ideológia: eszméknek, fogalmaknak a társadalmi tudat formáiban, a politikában, az erkölcsben, a tudományban, a művészetben a vallásban kifejeződő eszmerendszere.”

Politika: (kivonatosan) azon tevékenység, amelyet az államhatalom megtartása és befolyásolása érdekében folytatnak. Az államok, nemzetek, illetve a társadalmi rétegek egymáshoz és az államhatalomhoz való viszonya.

A kérdés jogosan merülhetne fel: lehet ezentől a hadtudományt semlegesíteni? A tudománypolitika, de a honvédelmi politika is az összpolitika része, ha tehát a hadtudomány nincs ezekkel kapcsolatban, akkor mitől „had” és mitől „tudomány”?

Azt is meggondolandónak tartom, hogy „Meg kell maradni a kimondottan katonaszakmai tételek mellett”. Mik ezek a kimondottan szakmai tételek? Ha ugyanis áttekintjük a hadtudomány sokrétfű és *elkerülhetetlen* kapcsolatait más tudományokkal, akkor a kimondottan katonaszakmai tétel igen szűk területre fog korlátozódni.

Az előző gondolatokkal kapcsolatosan legyen szabad hivatkoznom a már említett Nemzeti Megújódás Programjára, amelyben nagyon egyértelműen gazdaságpolitikáról, oktatáspolitikáról, tudománypolitikáról, művelődéspolitikáról stb. esik szó.

A politikamentes tudomány fogalmát aligha lehetne indokolni az alábbi (a sok közül csak egy) feladat ismeretében: „A tudományos kutatás és műszaki fejlesztés koordinálására a kormány Tudománypolitikai Bizottságot és Tudománypolitikai Tanácsot hozott létre. A Tudománypolitikai Bizottság[...] feladata országos érdekű tudománypolitikai és műszaki fejlesztési elképzelések kialakítása, a tudomány és műszaki fejlesztés területén szükséges kormányzati döntések előkészítése, azokban előzetes állásfoglalás kidolgozása.” (113. old.)

A szerzők megemlítik, hogy szükséges lenne tisztázni a hadtudománynak más tudományokkal való kölcsönös kapcsolatait, kapcsolatrendszerét. Az igény teljesen jogos, bár ezt igen nehéz lesz valaha is részletesen bemutatni (minden részletkapcsolat bemutatása talán felesleges is lenne). Más tudományokkal létező kapcsolatokat — megközelítő pontossággal — az 1989–90-es áttekintés alapján, legalábbis egy változatként, az általam készített és csatolt táblázat tartalmazza (megjegyezve, hogy e kapcsolatrendszer szinte állandóan mozgásban van).

Ami pedig a hadtudomány javasolt új fogalmát illeti (45. old.), amelyben első helyre került a „háború elkerülésének” kérdése — bár ez nagyon hatásos és tetszetős —, egyenesen meghökkentő még akkor is, ha ennek igazolására német és osztrák példákra hivatkoztak a szerzők.

Az a határozott véleményem, hogy a háború elkerülésének kérdése *nem* a hadtudomány elsőként felsorolt külön feladata (erre maguk a szerzők is utalnak, mégis ide sorolják), hanem az ország biztonságpolitikájának (békekutatóinak, konfliktuskutatóinak) elsőrendű feladata. Olyan feladata, amelyben természetesen (más tudományokkal együtt) megvan a sajátos szerepe a hadtudománynak is.

Az a bizonyos sajátos szerep (amire a szerzők végül is gondolnak) jól elhelyezhető a hadtudomány jelenlegi általános elméleti és gyakorlati rendszerében.

Felmerülhet jogosan a kérdés: talán ez ideig nem volt része a hadtudománynak a „kellő időben megfelelő erőben és összetételben való csoportosítás, a manőverezés, a harcászati fokozás” vagy éppen „a konkrét katonai erővel a politikai, diplomáciai álláspont alátámasztása? De igen, részét képezte! Ez volt a fegyveres erők alkalmazásának egyik, közvetett és elismert formája. Amiről azonban valóban szó lehetne, az nem más, mint az eddig értelmezett feladatok *belső tartalmának pontosítása, kiegészítése, elősegítése a háború elkerülését.*

Ami tehát valóban újszerűen merülhetne fel a hadtudomány keretében (mind elméleti mind gyakorlati szempontból) az a mai katonai konfliktusok kialakulásának, megelőzésének és kezelésének kérdése. De ez mindenképpen csak az egyik területe (vagy inkább részterülete) a hadtudománynak, méghozzá nem is csak a tudományágazaté, mintahogy erre fentebb utaltam. Legalábbis addig, amíg hadtudományról beszélünk.

A szerzők által javasolt „*hadtudomány-fogalom*” és „*alkotó részei*” részletes további elemzése helyett (egy változatként) rögzítem saját álláspontomat.

A hadtudomány — az általános tudományok egyik ágazata (gyűjtőfogalom) amely a katonai elméletre és gyakorlatra, a társadalomtudományokra (politikatudományra), a természettudományokra és a műszaki tudományokra támaszkodva egységes nézetrendszert képez a háborúk jellegéről, törvényeiről, törvényszerűségeiről és kategóriáiról, valamint az ország egészének honvédelmi felkészítéséről, továbbá a katonai konfliktusok megelőzéséről és kezeléséről.

A hadtudomány más tudományoktól eltérően a háborút teljességében összetett társadalmi-politikai jelenségként vizsgálja. Tanulmányozza és feltárja — a háborúk mindazon általános tényezőit, amelyek tükrözik a háborúk keletkezésének — benne a katonai konfliktusok keletkezésének és a háború elkerülhetőségének katonai lehetőségeit —, a háború menetének és kimenetelének függőségeit a szemben álló felek potenciális viszonyaitól. Ezen belül részlegesen vizsgálja az ország honvédelmi előkészítésének és az esetleges háború megvívásának (méretek, célok, jelleg, a résztvevők összetétele és fegyverzete) alapvető folyamatait, azok változásait.

Kutatásának alapvető tárgya (hadtudományról lévén szó) továbbra is a fegyveres küzdelem előkészítésének és végrehajtásának legfontosabb kérdése, azaz a fegyveres küzdelem!

A hadtudomány ennek keretében kutatja — a honvédelemhez szükséges katonai szervezetek, a fegyverzet és a haditechnikai eszközök fejlődésének objektív folyamatait. Kutatásai alapján ajánlásokat tesz: a hadművészet (hadászat, hadművelet, harcászat) elméleti és gyakorlati kérdéseinek megoldására, a fegyveres erők építésére, szervezeteinek kialakítására, felkészítésének, anyagi-technikai ellátásának és a mindennapos biztosítás feladatainak legcélszerűbb végrehajtására.

Mindezekkel összhangban összegezi és általánosítja — a hadtörténelmi (hadművészeti) tapasztalatokat, s felhasználja mindazon tudományos eredményeket, amelyek más tudományok területén születnek és közvetlenül vagy közvetve hozzájárulnak az ország egésze védelmi képességeinek (honvédelmének) erősítéséhez és megszilárdításához. A hadtudomány (mint tudományágazat) legfontosabb területei és részterületei a következők.

A hadtudomány területei: a hadtudomány általános elmélete; a hadművészet elmélete; hadseregszervezés és hadkiegészítés, harckészültség; kiképzés, felkészítés; hadigazdaságtan és hadtáp; hadművészet-történet; geostratégia (kiegészülhet, változhat).

A hadtudomány részterületei: hadászat; hadművelet; harcászat; katonai konfliktuskutatás; polgári védelem; katonai vezetés; katonaföldrajz (kiegészülhet, változhat). (Csak megemlítem, hogy a hadtudomány területei — mint ahogy más tudományokéi is — állandó mozgásban és változásban vannak, lehetnek, a hadtudományt befolyásoló tényezők függvényében) (csatolt vázlat).

A fentiekkel kapcsolatosan talán újra meg kellene gondolni a szerzők azon megállapítását is, miszerint: „Ha a hadtudomány nem lenne tudományág, ebből az

is adódna, hogy nem lenne olyan szakterület, amely kellően feltárná és vizsgálná a háborúk és a konfliktusok tartalmát, illetve elkerülésük lényegi vonásait, összefüggéseit." (47.old.)

A konfliktusok összetett és bonyolult folyamatok, tanulmányozásuk is komplex feladat, s ezért úgy gondolom: a hadtudomány részeként — hogy úgy mondjam, kellő szerénységgel — *csak a katonai konfliktusok „természetrájának” tanulmányozását kellene felvenni a hadtudomány által kutatott problémák sorába.*

Ami viszont az ENSZ-nek a szerzők által megemlített (47.old.) és hivatkozott 1980-as határozatát illeti, magam is úgy tartom: valóban fontos lenne, hogy a magyar tudományos életben mielőbb pontosuljanak a tudományokkal kapcsolatos olyan fogalmak, mint *ág, ágazat, terület, részterület*, mert szerény ismeretem szerint ez még ténylegesen előttünk álló feladat. A tudomány „berkeiben” a hivatkozott ENSZ-határozat feldolgozása és „honosítása” tudomásom szerint ugyanis még nem fejeződött be (lehet, hogy igazán még el sem kezdődött?). A már hivatkozott (és 1990-ben megjelent) program tudománypolitikai alapelveiben erre vonatkozóan még közvetett utalást sem találunk. Egyébként az ENSZ-ajánlásban megfogalmazott alaptudományok fogalma (leszámítva a szellemtudományokat) egybeesik a magyar tudományos életben ez ideig használt tudományágak fogalmával.

Ami viszont a „szellemtudományokat” illeti, az a véleményem, hogy ezeket a magyar tudományos élet (a természettudományok mai értelmezése mellett) nehezen fogadja be. Az ok elsősorban és feltehetően az lehet, hogy a „szellemtudomány” a jelenleg még *érvényes magyar értelemezés szerint nem más mint: W. Dilthey (1833—1911) német filozófus és esztéta által kidolgozott elmélet, amely kísérletet tesz a materializmus és idealizmus ellentétének kiküszöbölésére a filozófia fő kérdéseiben (jelentősen rövidített változatban — a szerző).* Ugyanis az ilyen és ehhez hasonló kérdéseket a magyar tudományos életben (és az oktatásban) a társadalomtudományokhoz és a természettudományokhoz sorolják.

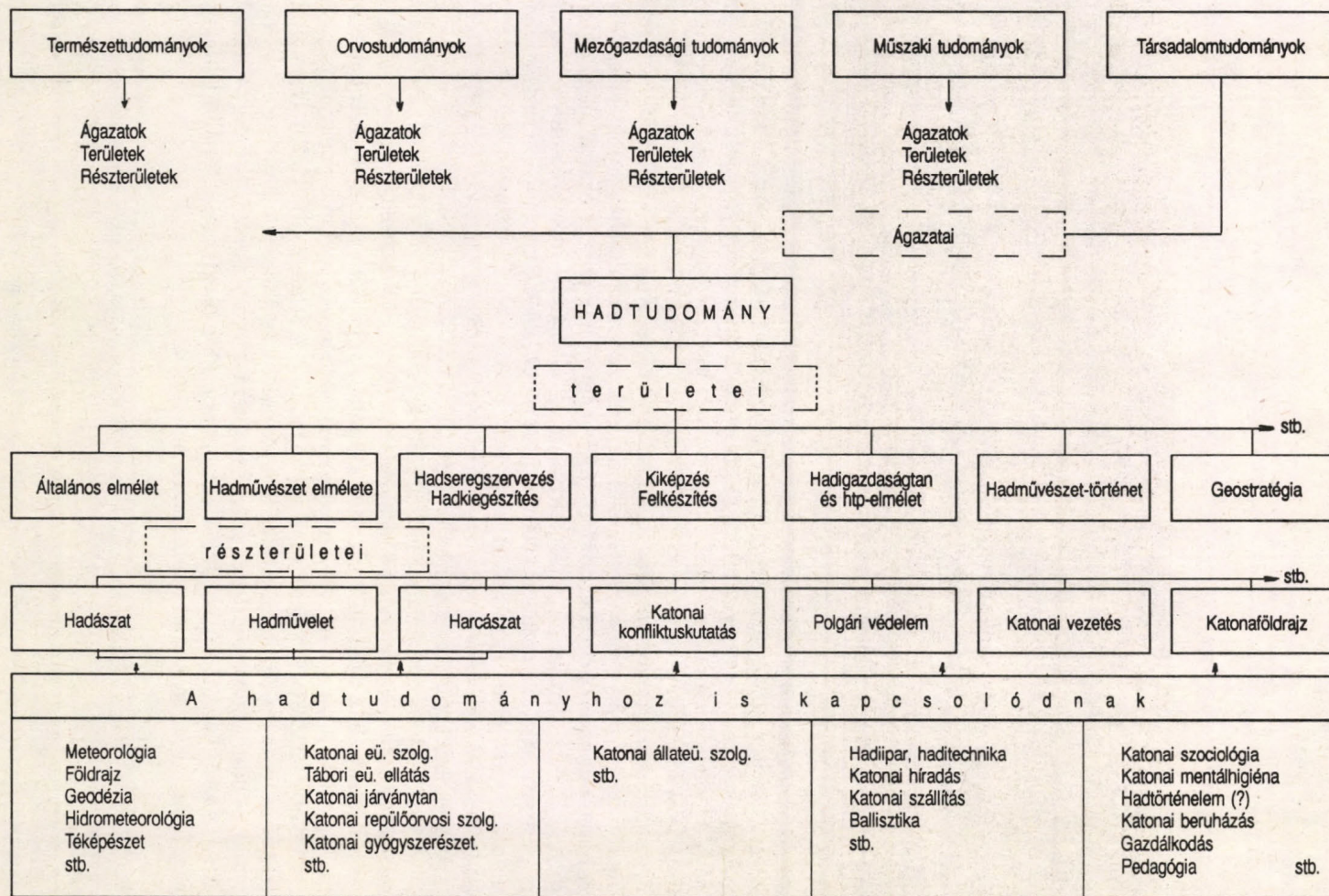
*

Befejezésként fontosnak tartom aláhúzni, hogy a hadtudomány fogalmával, helyével és szerepével kapcsolatos kérdésekben ne akarjunk önállóan csak katonás válaszokat és jól hangzó definíciókat keresni. Ezt a munkát az MTA keretében a magyar tudományos élet jeles képviselőinek felkérésével s azok segítségével lenne célszerű elvégezni. Mégpedig úgy, hogy az a jelenleg folyamatban lévő és egész tudományos életünknek új lendületet adó és azzal összefüggő, hosszú távú tudományos képzési és kutatási feladatokkal összhangban legyen.

A Hadtudomány című folyóiratban foglalt főbb gondolatokat — a Magyar Hadtudományi Társaság hadművészeti szakosztálya által szervezett konferencián, 1992. április 28-án — az egyik szerző, dr. Bognár Károly megersősítette, ami indokoltá tette hozzászólásomat.

TUDOMÁNYÁGAK (a hadtudomány struktúrája)

— változat —

Kovács Jenő

Stratégiaalkotás

A stratégiaalkotás című tanulmány szerzőjének a bírálóbizottság — megosztva — az első díjat ítélte oda. Jelen számunkban a pályamunka első részét ismertetjük tömören, amelyben a szerző a stratégiaalkotásban kevésbé járatos kis államokra jellemző gondolkodásmódot értékel, hangsúlyozza a geopolitikai kutatások fontosságát, utal a politika hadászatra gyakorolt újszerű mechanizmusára, a hadviselés korszerű módozatait befolyásoló tényezőkre.*

Az évezredekkel ezelőtt született katonai stratégia (hadászat) az idők folyamán sokat változott, s ma is vajúdásának újabb állomását éli át. A hadászat elvei, tanai korszakról korszakra gyarapodtak, s öröklődtek át, miközben az egész ismeretvilág nagy fejlődésen ment keresztül. A változások mibenlétének vizsgálata arra mutat, hogy a stratégia alapvető eszméi időtállóak és szívósan tovább élnek a fejlődés folyamán. Az alapeszmék módosulásai az adott történelmi kor viszonyaihoz történő alkalmazkodásban és a haditechnikai hatások érvényesülésében jutnak kifejezésre. A hadászat alapeszméi a változások folyamán újultak meg, s ezáltal megváltozott formában éltek tovább. E kétségtelen igazság alapján — még századunk közepén is — a stratégia alapeszméit sokan örök érvényűeknek tartották. E szemlélet, ha a maradiságnak vetett ágyat, a bukás egyik forrásává vált. Úgyszintén bukást okozott az is, ha a hadászati gondolkodás túl előreszaladt és a vágyakat kergette a reális lehetőségek higgadt mérlegelése helyett.

A sikeres hadászat mindig a helyzet feltételeivel összhangban álló, bátor, új felismerésekre épült a jól ismert elvek körülményeknek megfelelő alkalmazásával egyetemben. A hadászat története rendkívül bonyolult. Például a végeredményben bukott hadászatnak is voltak sikerei a háború egyes periódusaiban. Az első világháborúban pedig mindkét fél hadászata teljes kudarccal végződött. A stratégiaalkotásban ezért aligha lehet eredményt felmutatni a hadászat sokoldalú fejlődésének ismerete és számbavétele nélkül. Magyarországon különösen nem, mivel az országnak évszázadokon át — a két világháború közötti rövid évtizedektől eltekintve — önálló hadászata nem volt, s e téren kiérlelt tapasztalati nincsenek.

* Az MHTT 1991. évi felhívására készített pályamunka tartalmát a hasonló témájú, 1989-ben az eljárási folyamat során megakadt doktori értekezésem, valamint a hadászat témakörében publikált tanulmányaimban kifejtett nézetek egybevetése, újragondolása alapján alakítottam ki. Szándékaim szerint e vállalkozással olyan gondolkodásnak kívántam helyet csinálni, amely a hazánkban kiforróuló új katonai stratégia alakulását segítheti elő. Törekvésem tehát nem a stratégia tételes megfogalmazására irányult, hanem az okfejtés, a probléma logikai úton történő megközelítését kívánta szolgálni. Figyelmet e munkában a békében alakuló katonai stratégia kérdéseire fordítottam.

Az atomfegyverek elterjedése után egyre kevesebb szó esett a hadászat örök érvényű elveiről. Az egész hadügy a dinamikus, mély változások lázas időszakát élte át és a szokatlanul új keletkezésének idején nehéz volt a történelmi fejlődés folyamatát érzékelni. Az atomhadászat csődje ma már elég pontosan jelzi a történelmi szemlélet elhanyagolásából fakadó tévedéseket. Ma a csúcstechnológia harceszközei idéznek elő folyamatos változásokat a hadászatban. A kozmikus hadviselés eszközei már ma is, de a jövőben előreláthatólag még inkább újabb lökést adnak a hadászat fejlődésének, amely a hadügyi forradalom következő nagy hullámának kezdetét is jelentheti. A haditechnika új eredményei hatásaként korunkban a hadügy XIX. században kezdődő és a második világháborúig tartó evolúciós fejlődési tendenciáját egyre inkább az ugrásszerű változások sorozata váltja fel.

A Szovjetunió megszűnése, a Varsói Szerződés szétesése megváltoztatta a világ geopolitikai arculatát, amely körülmény talán a haditechnikai fejlődés jelentőségével vetekedően érinti majd a jövő hadászatát (előretörését vagy visszahúzódását). A világháború esélye máris a múlté. Új érdekkezetek, régiók kialakulása kezdődött el, amely az erők megoszlásának teljes térbeni átrendeződésével jár. Az átrendeződést azonban sokféle — nemzeti, etnikai, vallási, hatalmi — ellentét nehezíti. Ennek következményeként most is keletkeznek fegyveres konfliktusok, miből adódóan a hadászat ezekben a térségekben — átmenetileg — továbbra is a társadalmi problémák megoldásának alapvető eszköze marad. A társadalmi problémák megoldásának erőteljes és meghatározó jövőbeni irányzata azonban már nem ebben, hanem a gazdasági, politikai, kulturális befolyás érvényesítésének szándékában nyilvánul meg. A hadászat ebben az összefüggésben a befolyásolás, a hatásgyakorlás egyikének szerepét játssza.

A hadászat szerepkörének megváltozása napjainkban legélesebben az Eurázsia államai XIX—XX. században következetesen képviselt hadászati irányvonalával szemben merült fel. E térségben a nagyhatalmak — ha nem is egyformán — a lehetséges stratégiák közül a hadászatnak tulajdonítottak döntő jelentőséget. A politikai cél elérésének hajdani döntő eszköze most e térségben is az egyik lehetséges — végső esetben alkalmazandó — eszköze lett. A hadászat új szerepköréből adódó konzekvenciák nem is tisztázódtak még kellően e földrajzi térség országaiban. A kelet-közép-európai államok egy részében alapos keveredés figyelhető meg a külpolitika és más békés jellegű stratégiák, valamint a hadászat fogalmai között. Még az is előfordul, hogy a külpolitikai stratégiát némileg átformálva katonai stratégiaként tüntetik fel. A különböző stratégiák közötti kíváncsító összhang azonban nem jelenthet szerepcserét. A háború, a fegyveres konfliktus a társadalom különleges állapota. Háborúban tehát az egész társadalom erre az álláspontra jellemző hatások alá kerül. A katonai stratégiát ez a vonás különbözteti meg minden más stratégiai irányvontól. A fegyveres erőszakkal összefüggésben a katonai stratégia a jövőben sem helyettesíthető semmilyen más eszközzel, a végső eset tartozékának minőségében sem. Az államok közötti konfliktusok megoldásának ugyanakkor az elkövetkezendő időkben nem a fegyveres erőszak lesz az egyetlen és döntő eszköze.

A hadászatot politikai indítékok keltik életre. A hadászatban azonban nagy különbség kialakulásához vezet, ha az állam politikáját fegyveres erőszakkal szándékozik elérni, avagy a vele szemben kifejlődő fegyveres erőszak ellenében műveli azt. A katonai stratégia helyét, szerepét ez az irányultsága jelöli ki a nemzeti stratégián belül.

A hadászat elméleti ismereteket ölel fel és gyakorlati tevékenységeket, megnyilvánulásokat foglal magában. A hadászat hármas tagolású egységre osztható fel. Közülük az első — a hadászat alapeszméje — árnyékolja be az állam egész katonai tevékenységét. A hadászat alapeszméinek körébe tartozik annak a módnak a megjelölése, ahogyan az ország geopolitikai helyzete, hadászati környezete, cselekvési szabadsága alapján más államokkal összehangolja — esetleg integrálja — nemzeti érdekeiből fakadó katonai feladatait. Az ország belső helyzete jelentősen befolyásolja a katonai stratégia alapeszméit. A nemzeti erőforrások hadászati célzatú felhasználása szintén döntő jelentőségű a hadászat milyensége szempontjából. A hadászat alapeszméje végeredményben a nemzeti politika táptalaja a hadügyekre vonatkozóan. A hadászat másik két logikai egysége — a hadászati és hadműveleti terv — ennek függvénye.

Az egyes államokban honos rendszertan, szokásjog alapján a hadászat alapeszméinek egy részét — amellyel az államvezetés egyetért, miután céljainak megfelel — katonai doktrínának, irányelveknek is szokás nevezni. A döntésre jogosult és illetékes törvényalkotó, végrehajtó hatalom szervei a doktrína megalkotása során döntenek a hadtudomány, a hadászat következtetéseiben. A doktrína ezért a hadtudományhoz, a hadászathoz viszonyítva mindig szűkebb értelmű elméleti rendszer, mivel csak azokat a tételeket öleli fel, amelyek az érdekekkel, a politikai célokkal állnak összhangban egy meghatározott időszakon belül. Az államvezetés számára a hadtudomány, a hadászat tehát a doktrína tételeit illetően széles körű merítési közeget, a sokoldalú lehetőségek tárházát jelenti. *A hadtudomány és a hadászat ezáltal a katonai doktrína méhe, majd megszületése után dajkája, de sohasem a rabja.* A hadtudománynak, a hadászatnak a doktrína irányokat is szabhat, de az újabb doktrína kialakításához a tudomány csak akkor tud érdemben hozzájárulni, ha szabadelvűen az érvényes doktrína kereteinél szélesebb mederben folytatja kutatásait.

A nemzeti erőforrások állapotváltozása (materiális, tudományos, morális, demográfiai stb.), a geopolitikai környezetváltozás a stratégiát kompromisszumok elé állítja, esetleg kényszerpályára sodorhatja. A kompromisszumok egy része a hadászati célokat nem érinti, csak a tervek materiális vagy időbeni módosítását eredményezi. A fegyveres erőszak esélyének fokozódása a katonai stratégia erőforrásainak növelését vonhatja maga után a hadseregfejlesztés egyes, későbbre tervezett feladatainak előrehozásával vagy más stratégiák rendelkezésére bocsátott erőforrások átcsoportosításával. A fegyveres erőszak veszélyének mérséklődése mellett e folyamat fordított értelemben is végbe mehet.

A stratégiaalkotásban a kényszerpályának a kompromisszumokhoz viszonyítva más a jelentése. A cselekvési szabadság erős korlátozását fejezi ki és a választási lehetőségeket a döntések meghozatala során erősen szűkíti, néha a kompromisszumokat is kizárja. A kényszerpályák és súlyos kompromisszumok a stratégia útvesszőit is jelenthetik. A hadászati döntések ekkor már nem a célszerűség, hanem „a szükség törvényt bont” elve alapján születnek. A kényszerű döntések a hadászatot alapeszméiben rögzített célkitűzéseitől olyannyira el is téríthetik, hogy az azokhoz való visszatérés később már nem lehetséges. Nem ismeretlen a stratégiák alakulásában az az áldatlan állapot sem, amikor a kedvezőtlen kényszerhelyzetben a józan gondolkodást önámítás váltja fel, amely hadászati nihilizmust szül.

A katonai stratégiákat csupán alapeszméik alapján nem is lehet teljességgel megítélni. Nagy gondossággal kell mérlegelni a stratégia megvalósításának útját is. A stratégia rea-

lizálódásában az anyagi ráfordítások mellett nagy szerepe van a hadtudomány fejlettségének, a felkészítés-kiképzés módjainak, a morálnak, a hadvezetés szervező-irányító készségének. Kockázatok nélküli katonai stratégia nincs. E sajátosság tárgyából, a fegyveres küzdelem örökké bizonytalanságokkal együttjáró természetéből fakad. A kockázatok méretei, kompenzálásuk módozatai a békebeli katonai stratégiaalkotás során jól behatárolhatók. Minél kisebb egy ország, háborús kockázati tényezőit annál inkább számon kell tartania. A társadalom különleges állapotában a kisebb államoknak korlátozott térbeli méreteik és szűkösebb tartalékaik miatt kompenzálásra kevés lehetőségük nyílik. A fegyveres küzdelem eredményei pedig mindig egyszerűek, megismételhetetlenek, ezért következményeik sorsformáló jelentőségűek.

A stratégiaalkotás szemléleti kérdései

A katonai stratégiában akkumulálódik a múlt, a történelmi tapasztalatok számbavételén keresztül. Benne lüktet a jelen, az elvileg újonnan felmerülő tendenciák feltárása folytán. A stratégiának azonban mindig a jövőbe kell irányulnia és nem is a közeli, hanem a távoli jövő felé kell mutatnia. A helyes szemlélet, a jó szemmérték a stratégia fő irányvonalának záloga, amely megóvjá a hadászatot a kényszerpályák, zsákutcák útvesztőitől.

A militarista hajlamú politikában — amely céljait fegyveres erőszak útján kívánja elérni — a katonai stratégia a politikai cél és teljesítése eszközének szerepét egyaránt betölti. A radikális megoldásokra hajló politikai erők előszeretettel választják a probléma megoldásának „biztos” katonai útját, ha erre bizonyos esélyük van. Különösen akkor, ha az országot fenyegető erőszak veszélyeit eltúlozzák, vagy kevésbé bíznak az áttételesebben érvényesülő (gazdasági, politikai) befolyásolás eredményességében. E stratégia másokat ellenlépésre készítet és permanens fegyverkezési versenyt indít el. Eurázsia térségeiben a XX. század során érvényesülő eme uralkodó stratégiai irányzat a kétpólusú világ felbomlásával időszerűtlenné vált.

A stratégiaalkotás magában rejtí a hadászatot szükségszerűen megillető hely, szerepkör elmosódását is. A fegyveres erőszak természetét, s súlyos következményeit kevésbé ismerő vagy érzékelő politikai erők közreműködése következményeként alakulhat ki ez a szemlélet. *A hadászat szerepét, jelentőségét lebecsülő politika csábításra készítet és az ország kiszolgáltatott helyzetét teremti meg.* A demokrácia szélese-
dése az államközi kapcsolatokban, a fegyveres erőszak szerepének visszaszorulása helytelenül maga után vonhatja a katonai stratégia felelőtlen lebecsülését is.

A hadászat helye, szerepe a politikai erők küzdelme eredményeként alakul ki. A hadászat funkcióját akkor tölti be jól, ha jelentőségét túl- vagy alábecsülő értékhatárok között helyezkedik el a nemzeti politikán, stratégián belül.

A világban s Euráziában végbemenő nagy társadalmi változások a stratégiák alakításában a geopolitikai nézőpontot előtérbe tölték. Az egykori szocialista országokban és a volt Szovjetunióban különösképpen, mivel ideológiai megfontolásokból ott e tudományt egyszerűen kiiktatták a gondolkodás folyamatából.

A geopolitika fő irányzata a XX. században meghatározó módon Eurázsia kérdései körül összpontosult, és összpontosul ma is. Európa, Ázsia a világ népességének, erőforrásainak hozzávetőleg kétharmadát öleli fel. E hatalmas egybetartozó

szárazföldi kontinensen az uralom kivívása, vagy az uralkodási szándék megakadályozása nemcsak az ott élő államokat érinti, hanem eldönti a világuralmi hegemónia kérdését is.

Magyarország Európa egyik kis állama. A kontinensért dúló hatalmi törekvéseket fajsúlyánál fogva befolyásolni nem képes, ám kilépni sem tud a befolyás érvényesítéséért folyó közdelem egyik szenvedő alanyának szerepköréből. Hazánk geopolitikai helyzetére a nagyhatalmak érdekei meghatározó módon hatnak.

Magyarországnak a nagyhatalmak játszmája alárendeltségében Kelet-Közép-Európában a Kárpát-medence térségében van a hatalmi viszonyokat érintő szerepköre. Az ország e körzet kulcsállama, mert megkerülhetetlenül a térség közlekedési vonalai centrumában helyezkedik el. Fekvésénél fogva területe kapcsolatban áll a Közel-Kelet olajkincseivel és a Földközi-tenger vidékeivel, a tengeri közlekedéssel is. Hazánk ezen adottságai elsősorban a nagyhatalmak érdeklődését válthatják ki, mert részükről Dél-Európa körzeteiben hazánk átvonulási érdekerületként jöhet számításba.

Magyarország katonaföldrajzi értelmű szerepköre mellett szomszédaihoz fűződő kapcsolatában más tényezők is döntően közrejátszanak.

Hazánk a többnemzetiségű Kárpát-medence, a keresztyénség és az ortodoxia által teremtett balkáni és bizánci eredetű emberi kultúrák találkozásánál is fekszik. A különböző hagyományokat őrző, sok nyelvet beszélő népesség között sokfajta megkülönböztetés alakult ki. Az ellentétek hosszú idő óta léteznek és a társadalmi formációk változásaitól függetlenül érvényesülnek. Most a diktatúrák bukása után a demokrácia kifejlődését az ősi ellenségeskedés, területi viták, vad nacionalizmusok gátolják. A Kárpát-medence hazánkkal határos szomszéd államaiban szinte mindenütt erőszakos beavatkozás figyelhető meg a kisebbség jogainak elutasítása alapján. Helyenként a végletes erőszaktól, fegyverek bevetésétől sem riadnak vissza, amely a nemzetiségek fizikai létét veszélyezteti, és a néprajzi határok gyors megváltoztatásához vezethet. A szomszédos országok mindegyikében bekövetkezett gazdasági krízis fokozza és tartósítja az ellentéteket.

Magyarország szélsőséges szomszéd államai az országot konfliktusba is sodorhatják, miután különböző problémáikat a nagy létszámú magyar kisebbség kapcsán az anyaországra háríthatják. A szélsőséges nacionalista erők Magyarországot bűnbak-országnak, a magyarságot bűnbak-nemzetnek kiálthatják ki. Az Eurázsia hazánkhoz közelebb fekvő térségeiben is fellobbanó, hasonló színezetű konfliktusok szomszédainknál mutatkozó feszültségek felszításához szintén hozzájárulhatnak. A stratégiaalkotás során a Kárpát-medencében lappangó feszültségeket nem lehet szem elől téveszteni. Magyarország a szomszédaival kialakuló esetleges fegyveres konfliktus esetén a célország szerepébe kerülhet.

Az Eurázsia különböző régióiban megbújó és fellobbanó feszültségek korunkban mégsem jelentenek olyan súlyos veszélyeket, amint az az első és második világháborút megelőző időszakban volt. Az egykori porosz—német eredetű geopolitikai irányzat — amely a XIX. században indult fejlődésnek és a XX. században az élettér- és fajelméletben, valamint az annak megfelelő háborús gyakorlatban csúcsosodott ki — megbukott. E geopolitikai irányzat hadászati vetülete az ellenség teljes megsemmisítésére és területe birtokbavételére irányuló katonai stratégia — a direkt hatású hadászat — végleg elvesztette domináns szerepét Euráziában, a Szovjetunió és a Varsói Szerződés felbomlása után.

A hajdani brit, később annak nyomdokain haladó amerikai geopolitikai, hadászati irányvonal élesen különbözött az Eurázsiaiban meghonosodottól. A tengeri hatalmak politikai, gazdasági érdekeit az anyaországtól távol érvényesítették, honi területeik veszélyeztetése nélkül. Ennek során fegyveres erőket alapvetően a gazdasági, politikai behatolás biztosítását szolgáló eszközökként alkalmazták a gyarmatokon.

A nagyobb fegyveres összeütközéseket kerülő és a befolyásolás békésebb eszközeit előtérbe helyező hadászatot indirekt hatású hadászatnak nevezzük. Ma ez a stratégia kezd érvényre jutni Eurázsia térségeiben is a többpólusú világ, és az új világrend kialakulása során.

A nemzetközi életben változatlanul vezető szerepet vállaló Egyesült Államok továbbra is a konfrontáció elkerülésére törekvő „neogeopolitikájának” kipróbált irányvonalát követi. Euráziát a megújuló „neogeopolitika” változatlanul a világhatalmi befolyás gyújtópontjának tekinti. A megváltozott politikai viszonyok közepette azonban továbbra már nincs szüksége Eurázsia „középső” és „peremterületeinek” megtartását szolgáló eddigi stratégiájának fenntartására. Helyette e földrajzi térségben is olyan régiók kialakulását szándékozik előmozdítani, amelyek egymást egyensúlyban tartják, s ezáltal kizárják az amerikai érdekeket veszélyeztető hatalmi csoportosulások megalakulását. Az eddigi kétpólusú világ ily módon válik majd többpólusúvá. Az egykori Szovjetuniót alkotó államoknak is az Egyesült Államok, Japán és Nyugat-Európa országai körül kell csoportosulniuk, ha gazdasági nehézségeiken úrrá akarnak lenni. Oroszország pedig jól betöltheti majd a történelemből ismert, Nyugat-Európával szembeni egyensúlyozó szerepét, amely fontos amerikai érdek is.

Az új világrend, a regionális egyensúlyi állapot megteremtésével párhuzamosan, az államok közötti érdekazonosság kialakulásának elvén épül fel. Az érdekek azonossága a demokrácia értékein, az emberi jogok tiszteletben tartásán nyugszik, és az egyes államok jogrendszerére épül. A biztonságpolitika magában foglalja a katonai védelmet is, amely az indirekt hatású hadászat korszerű elveire épül és magában foglalja: az előretolt védelmet, a rugalmas reagálást, az elrettentést a korábbiaknál mérsékeltebben, a jelenlegi viszonyok követelményeinek megfelelően. A katonai stratégia továbbra sem kizárólagos letéteményese az új világrend politikai céljai teljesítésének. A politikai célt, a katonai erőre támaszkodó különböző békés jellegű stratégiát komplex összehangolása útján lehet elérni. A katonai erő csak etikailag indokolt esetben alkalmazható akkor, ha a demokráciát, az emberi méltóságot és szabadságot, valamint a nemzetközi jogot kell megvédelmezni az agresszióval szemben. Az új világrend azon is alapszik, hogy Amerika biztonságát összeköti Európa biztonságával, ezért ott katonai erővel is képviselteti magát. Magyarország demokratikus jogállamként az ugyanezen elveket valló államok érdekazonosságának a híve, ezért az ország közvetlen közelében megbújó feszültségek ellenében az új világrend oltalmát jelent számára.

Magyarországnak alapvető érdekei körébe tartozik az új viszonyokkal összhangban álló nemzeti hadászat megalkotása. A nemzeti hadászat kiformálása során mindenekelőtt a Clausewitz szellemét idéző direkt hatású hadászat azon tételeit kell elhagyni, megváltoztatni, amelyek ma már nem illeszthetők az új követelmények rendszerébe. Nem egyszerű módosításról van szó a hadászatban. Elvileg újat — az indirekt hatású hadászat nemzeti változatát — kell megteremteni. Nem is lehet ezért

egyetérteni az új keresésének azzal a kezdeti hazai irányvonalával, amely a változtatást a direkt hatású hadászat egyik hadviselési módjának — a támadásnak — ugyan-ezen hadászat másik hadviselési módjával — a védelemmel — kívánta felcserélni.

A hadviselés módja

A direkt hatású hadászat a politika és a katonai stratégia kapcsolatát végtelenül leegyszerűsítette. A politika a hadászattal csak a vezetés legfelső szintjén érintkezett. A hadászat részterületei — a hadművelleti művészet és a harcászat — teljesen mentesültek a politikához fűződő kapcsolatrendszer terheitől azért, hogy jobban eleget tehessenek alapvető (politikai) céljuknak: az ellenség megsemmisítésének és területe birtokbavételének. A hadművelleti művészet és a harcászat alfája és ómegája sohasem a politikai, hanem „a hadművelleti-harcászati helyzet” volt.

Az új viszonyok közepette a politika és a hadászat kapcsolata megváltozik, amely hatást gyakorol a hadművelleti művészet és a harcászat tartalmára is. Alacsony intenzitású háborúban például egyáltalán nem alakulhatnak ki a második világháborúból ismert hadászati műveletek. A fegyveres küzdelem alacsony intenzitású szakaszában nem is biztos, hogy az túllépi a harcászat kereteit és a hadművellet méreteit. Ezért az új hadászatban küszöbön áll a „hadművelleti” vagy „harcászati” stratégia fogalmának kialakulása.

A katonai erő új funkcióit — a stabilitás fenntartását, a béke megőrzését, a válság kezelését — a hadsereg erkölcsi ereje, harckészsége folytán pusztán léteével is betöltheti. E célokból azonban a hadseregnek olyan aktív módszereket is alkalmaznia kell, mint például: a manőverezés, a csoportosítás megváltoztatása, mozgósítás útján a hadsereg feltöltése a hatásgyakorlás érdekében. Az alkalmazandó módszerek más része nagyobb kockázatokat is tartalmazhat a kívánatos politikai eredmény elérése érdekében. Az elkerülhetetlen fegyveres konfliktus idején (a leghatározottabb harctevékenységgel együtt) széles körben alkalmazásra kerülhetnek a korlátozott célú és megtévesztő tevékenységek is. A hadászat (a hadművelleti művészet és harcászat) e módszerek alkalmazásán keresztül kerül közvetlen kapcsolatba a politikával.

Az új haditechnikai eszközök befolyásolják másfelől a hadviselés korszerű módozatait. A kifejlett elektronika elterjedése a fegyverzetben a hadszínteret átláthatóvá teszi, a nagy hatótávolságú, nagy pontosságú és hatású fegyverek pedig a fegyveres küzdelem belső természetét változtatják meg. A tűzzel való pusztítás elvileg új lehetőségei új értelmet adnak a tér, az idő és a sebeség fogalmainak a hadviselésben. Megváltozik az élőerővel mért csapás, a tűz és a manőver viszonya. Ezzel együtt a tűz kiemelkedő szerepe miatt megváltozóban van a páncélos- és gépesített csapatok hadviselési módja is. A légierő, amely korábban támogató szerepet töltött be, ma már egyes háborús feladatokat önállóan is képes megvalósítani. A technikai haladás eredményeként a hadviselés új korszakában új értelmet nyernek a hadászati támadás és hadászati védelem fogalmai is. A páncélos- és gépesített csapatok hadászata alkonya felé tart.

Magyarország Európa kis államaként az elmúlt világháborúban sem volt már képes a nagyhatalmak erős gazdasági potenciáljára támaszkodó, korabeli élvonalat jelentő hadviselésre. Az ilyen értelmű különbség feltehetőleg a jövőben is megmu-

tatkozik a legújabb fegyverek gyártásának és beszerzésének gazdasági-pénzügyi nehézségei, valamint a technikához való hozzájutás korlátai miatt.

*

A pályamunka ismertetése során alkalmazott nagyarányú tömörítés miatt szükséges a szerkesztésben követett szempontokat is az olvasó figyelmébe ajánlani az esetleges félreértések elkerülése miatt.

A stratégia „evidenciái” fejezetben a stratégiaalkotásban kevésbé járatos, kis államra jellemző gondolkodásmódot kívántam érinteni elsősorban. Ennek során az egyetemes hadtudomány és a korlátozott lehetőségekkel bíró kis állam stratégiájára fordítottam a figyelmet. Az elmélet és gyakorlat egységének kérdéskörét szintén előtérbe helyeztem. E fejezetben elsődlegesen nem az elméleti munkában a témával kapcsolatban fellelhető gazdag irodalmi anyagra támaszkodtam. A hangsúlyt a korábbi stratégiaalkotás során szerzett gyakorlati tapasztalatok általánosítására igyekeztem helyezni. Feltehetőleg kitűnik, hogy a hadászatot nem pusztán a korábbi értelmezés szerinti, „a hadművészet vezető területe” fogalomkörében közelítettem meg. *A katonai stratégia a nemzeti stratégia egyik részterülete.*

A stratégiaalkotás szemléleti kérdései körében *a hazánkban alig művelt geopolitika kutatásának fontosságát kívántam reprezentálni.* E témakörben a világfolyamatokban jelenleg már domináló irányzatok és a kis államoknak ahhoz történő igazodása érzékeltetésének szándéka is vezérelt.

A hadviselés módja fejezetben a „direkt” és „indirekt” hadászat irányzatát az egymással való szembeállítás módszereivel igyekeztem határozottan exponálni. A direkt hatású hadászat Clausewitz szellemiségét tükrözi, az indirekt hatású hadászat pedig Lid-del Hart felfogását követi. Az olvasó figyelmébe kívánom ajánlani azonban, hogy *a valóságban e két hadászati irányzat nem feltétlenül ellenpárja egymásnak és egybefolyásuk már a múltban is megtörtént.*

A hadviselés módjai problémakörének tárgyalásánál a politika hadászatra gyakorolt újszerű hatásmechanizmusát emeltem ki. A nem kevésbé jelentős haditechnika befolyását ennek fejében rövidebben érintettem.

A pályamunka második része a honvédelem cél-, feltétel- és eszközrendszerének kérdéseit taglalja. E gondolatok tömör ismertetésére később kerül sor.

A szerző témához kapcsolódó publikációi

A hadászat, a geostratégia és a katonai doktrína új irányzatainak hatása Magyarország honvédelmi rendszerére, doktori értekezés 1989.

A katonai erő közvetlen alkalmazásának hadászata, Honvédelem, 1989. 5. sz.

A nukleáris kor hadászata, Honvédelem, 1989. 8. sz.

Magyarország geostratégiai viszonyai és lehetőségei, Magyar Tudomány, 1990. 2.sz.

Magyarország geopolitikai-geostratégiai manőverszabadsága, kényszerpályái, Honvédelem, 1990. 4. sz.

A nemzeti katonai stratégia, Honvédelem, 1990. 6. sz.

A magyar katonai hadászat (stratégia) néhány geopolitikai, geostratégiai összefüggése, Zrínyi Katonai Akadémia, Katonapolitikai tájékoztató 5. évf. 2. sz., 1990.

Elmélkedés a honi katonai stratégiáról, Új Honvédségi Szemle, 1991. 6. sz.

Hadászat és geopolitika, Magyar Tudomány, 1991. 9. sz.

A hadtudomány és a hadászt kapcsolata, Hadtudomány, 1991. 2. sz.

Kovács Attila

A hadtudomány rendszerelméleti értelmezéséről

A szerző a hadtudomány tartalmának, helyének és szerepének megfogalmazására tesz kísérletet. A történelmi fejlődés folyamatában rendszerelméleti megközelítésben, sajátos formában keres választ: a gazdaság és a védelem kapcsolatára; a védelmi ágazatok fejlődésére és feladatrendszerére. Foglalkozik: (1) a honvédelmi irányítás-funkció elemzésével; (2) a védelmi ágazatok kialakulásával és azok fontosabb elemeivel. A cikkben leírt elméleti fejtegetéseket vitaalapnak tekintjük. Szeretnénk, ha olvasóink véleményét nyilvánítanának a szerző által megfogalmazott kérdésekről.

A téma felvetése és a cél megfogalmazása

A hadtudomány tartalma és szerepe az egyes országokban, az egyes időszakokban különböző megfogalmazásban jelenik meg. Szélső értéként találkozhatunk olyan felfogással is, amely a hadtudomány létezését megkérdőjelezi, ugyanakkor más országokban kitüntetett helyet foglal el. Ismerünk olyan országot is, ahol a fejlődés egyes szakaszaiban eltérő mélységben határozták meg a hadtudomány tartalmát.

Hazánk társadalmi, gazdasági folyamatainak gyors változása mellett is célszerű tisztáznunk, hogy létezik vagy sem a honvédelem mint önálló tudományterület. Ha igen, akkor tartalmi és formai elemeit szűkebb vagy tágabb értelemben célszerű értelmeznünk és egyben elfogadnunk. A tanulmány keretei között a történelmi fejlődés folyamatában és a rendszerszemlélet következetes alkalmazásán keresztül keresek választ:

- a gazdaság és a védelem kapcsolatára;
- a védelmi ágazatok fejlődésére;
- a védelmi ágazatok feladatrendszerére és várható fejlődésére.

Egy adott tudomány csak abban az esetben képes önállóan működni, tartósan fennmaradni, ha tisztázni tudja a tudományterület objektumát, amely egyértelműen körülhatárolható s ezáltal a tartalma definiálható.

Ezenkívül rendelkezik:

- olyan történelmi múlttal, minek alapján eldönthető, hogy nem egyedi jelenség, hanem a társadalmi és gazdasági, valamint műszaki folyamatoknak mindenkor, még ha eltérő mértékben is szerves része, eleme;

- a mindenkori jelenlét, működés és hatás mértékének és minőségének meg-
állapításához szükséges kvantitatív és kvalitatív módszerekkel.

Kialakult a sajátos fogalmi rendszer szóhasználata és a kommunikáció más formája, melynek segítségével mindenkor lehetséges az egyértelmű felismerés és elkülönítés a többi tudományterülethez képest.

A hadtudomány területének lehatárolásánál napjainkban többféle megközelítés lehetséges:

- ha szűkebb értelemben vizsgáljuk, akkor a hadtörténelem, a hadászat, a harcászat és még néhány témakör tartozhat bele;
- ha a korábbi évtizedek hagyományaiból indulunk ki, akkor az előbbiek mellett megjelennek az interdiszciplináris tudományterületek is. Idesorolhatjuk a katonai térképészetet, a katasztrófamedicinát stb. Ez esetben egy közép mézo értelmezése alapján állhatunk;
- ha azonban napjaink gazdasági, politikai és társadalmi adottságaiból indulunk ki, és a rendszerszemléletű megközelítést, valamint az általános fejlődélmélet hármass alaptörvényét elfogadjuk, akkor a hadtudománynak még szélesebb és megalapozottabb megközelítése lehetséges. Ez esetben a biztonságpolitika, a honvédelmi politika és maga a honvédelem, valamint a gazdasági és társadalmi fejlődés különböző területeinek, továbbá a környezet védelme, vagyis az adott ország ökológiai egyensúlyának biztosítása is e témakörbe sorolható. Így a jövőben a hadtudomány a — ma még megfogalmazatlan de várhatóan az elkövetkezendő időszakban nemzetközileg is elfogadott — VÉDELMI TUDOMÁNYOK területének meghatározott, szerves részét fogja képezni.

A kibernetikai rendszerek állapotváltozásai

Ahhoz, hogy az elemzés valóban alapos, körültekintő lehessen az egyértelműség céljából szükséges tisztázni és áttekinteni:

- az ún. kibernetikai, vagyis élő rendszerek — mint például az egyes személyek, szervezetek, s így az ország társadalmi és/vagy gazdasági egésze — egységként való kezelésénél megjelenő állapotokat;
- a védelem fogalmához tartozó tartalmi és formai elemek fejlődéstörténetét, figyelembe véve a mindenkori gazdasági fejlettségi tényezők szerepét;
- az adott időszak kül- és belpolitikai célkitűzéseit, amelyek szükségszerűen kihatnak a védelmi erőik tagozódására és szervezeti rendszerére;
- a honvédelem különböző szintű irányítási rendszereiben megjelenő célokat és feladatokat.

Ha az élő, működő rendszerek állapotának általános elemzéséből indulunk ki, akkor az általános (evolúciós) fejlődés törvényét célszerű figyelembe venni. Ennek alapján minden kibernetikai rendszer kétállapotú:

- *normálállapotról* akkor beszélünk, amikor az adott rendszer elemei a rendszer alapvető céljai szerint képesek működni és működnek is;
- *katasztrófaállapotban* a rendszerek elemeikre hullanak, hogy egy új rendszerre szerveződjenek.

Normálállapotú működésről akkor beszélhetünk, ha az adott rendszer elemei az előre meghatározott célrendszer érdekében működnek, s működésüket a különböző külső és belső anyagi és nem anyagi jellegű tényezők egyaránt segítik. A valóságban tökéletesen működő rendszer szinte nem létezik. A rendszerek elemeinek mozgása, valamint a külső tényezők állandóan változó hatásai — amelyek egy vagy több más jellegű rendszer működésének hatására alakulnak ki —, a *normálműködést akadályozzák, fékezik, torzítják*. Ezeket *konfliktustényezőknek* nevezzük. A normálműködést zavaró elemek, jelenségek léte és mozgása a kibernetikai rendszerekre vonatkozó törvények véletlen vagy tudatos be nem tartásából vagy mellőzéséből adódóan természetes jelenségei minden rendszernek. Egy ország működési rendszerében ezeket a jelenségeket konfliktuselemeknek nevezzük.

A konfliktuselemek a rendszer működését felismerhetően, meghatározható területen és mérhetően zavarják. A zavarás mértékét célszerű két kategóriában kezelni.

Az első kategóriába tartozónak tekinthetjük azokat a zavarásokat, amelyeket a rendszer torzulásmentesen elvisel. Az elviselés mértékét nevezzük az adott rendszer biztonsági értékének. Ez több tényező önálló és együttes mozgásának az eredője. Mivel a biztonságos működés minden rendszernek, a működését meghatározó cél és eszközrendszer összhangjának az eredője, ezért:

- a rendszerelmélet alapján a biztonság előre tervezhető. Kritikus pontjainak megjelenései, amelyek a rendszer felbomlását eredményezhetik általában ismerethiányra, gazdasági vagy politikai kényszerre, rosszabb esetben hozzá nem értő döntésre vezethető vissza;
- a biztonságpolitika tárgyát az a sokrétű, szerteágazó, egymásra épülő, tudatos emberi tevékenység képezi, amely az adott rendszert meghatározott biztonsággal képes működtetni. Ezek közül is mindenkor kiemelkedik az irányítási rendszer valamennyi területe;
- a tudatos irányításba beletartoznak az anyagi és az élővilág működésének törvényei és adottságai is éppen úgy, mint az adott időszak gazdasági és politikai elemei. Ezek az egész rendszer működésének feltételeit meghatározott szinten biztosítják;
- a döntések tartalma és formája mindenkor meghatározza az adott rendszer biztonságos működésének fokát. Ez természetesen elsősorban és közvetlenül az ember által irányított termelési, gazdálkodási, szervezeti és politikai rendszerek esetében érvényesül.

A második kategóriába tartozó zavarokról akkor beszélhetünk, amikor a konfliktusok mértéke mennyiségileg vagy minőségileg már jelentősen gátolja, vagy egyes területeken veszélyezteti az adott rendszer működését. Ezt a megjelenés helyének szempontjából veszélyeztetett területnek, illetve az adott térségben veszélyhelyzetnek nevezzük. Ebben az időszakban kell belépni — a normálszakaszban megalapozott — védelmi tevékenységnek, rendszernek. Ebből adódik, hogy a védelem nem más, mint:

- a biztonság fokozása (növelése) érdekében kifejtett tevékenység a normálfolyamatok időszakában;
- a veszélyeztetettség időszakában elvégzendő olyan többlettevékenység, amelynek segítségével a konfliktuselemek hatását korlátozni lehet, vagy meg lehet állítani, esetleg a hatások mérséklésével a katasztrófa nagyságát csökkenteni lehet.

A katasztrófát típusától, illetve következményeitől függően célszerű kezelni. A katasztrófa ugyanis minden esetben a korábbi rendszer megváltoztatását jelenti. Kimenetelének hatása azonnal vagy távlatilag többirányú lehet.

Pozitív hatású katasztrófáról beszélhetünk akkor, ha annak eredményeként az újonnan létrejött rendszer működését támogató új elemek jelennek meg. Az egyiptomiak ilyennek tekinthették a Nílus áradását, amely a jó termést biztosította vagy ilyen lehet egy olyan forradalom, amely az adott ország (térseg) társadalmi, gazdasági fejlődését elősegíti.

Negatív hatású katasztrófa az, amely a rendszer felbomlása után egy természeti, műszaki, gazdasági vagy társadalmi rendszerbeni visszalépést okoz. Ezt, ha lehet, meg kell előzni, vagy mielőbb le kell állítani. Ilyeneknek tekinthetjük általában a műszaki katasztrófákat és a háborút.

A katasztrófahelyzet megszűnésével, illetve megszüntetésével — annak típusától függetlenül — a helyreállítást mielőbb el kell kezdeni és végre kell hajtani. (A katasztrófák osztályozását a későbbiekben ismertetjük.)

A konfliktusok rendszere

A történelmi fejlődés során összegyűjtött megfigyelések és a rendszerelmélet segítségével ma már lehetőségünk van arra is, miszerint a különböző időszakokban, eltérő körülmények között megjelenő konfliktusokat kellő pontossággal úgy osztályozhassuk, hogy azok összefüggéseit, kölcsönhatásait is feltárjuk. Ez egyben lehetővé teszi azt is, hogy az egyes konfliktusok sajátosságait figyelembe véve irányítsuk munkánkat, különösen a hosszú távú fejlődést meghatározó tevékenységeinket.

A konfliktusok osztályozási rendszerének kialakításánál célszerű E. H. Ackernacktz ezredes, svájci orvostörténész által kidolgozott felosztásból kiindulni. Írásai alapján, a konfliktusok két nagy csoportba oszthatók:

- a természet által okozott konfliktusokra, és
- az ember által okozott konfliktusokra.

Ha a konfliktusokat eredetük alapján osztályozzuk, akkor szintén két nagy csoportot különböztethetünk meg:

- az emberi tevékenységtől függetlenül kialakuló konfliktusokat, amelyek részben vagy egészen megelőzhetők, vagy
- az emberi tevékenység tudatos, véletlen vagy vélt tevékenységének az eredményeként kialakuló konfliktusokat.

A két ismertetett osztályozási elvet, ha együttesen kezeljük, akkor a különböző típusú és eredetű konfliktusok a természeti tényezőkből eredő és az embertől függő rendszerekbe foglalhatók össze.

A természeti tényezőkből eredő konfliktusok között a leggyakoribbak:

- a Föld mozgásából eredők, valamint
- az éghajlati tényezőkből eredők.

A Föld mozgásából eredő konfliktusok közé sorolhatjuk a földrengéseket, a földcsuszamlásokat és a vulkáni kitöréseket. Valamennyi, ebbe a kategóriába tartozó konfliktustípusra jellemző, hogy:

- előrejelzésük napjainkban még szinte lehetetlen;
- bekövetkezésüket közvetlen módon nem lehet sem meggátolni, sem időtartamukat vagy erősségüket mérsékelni;
- ellenük a védekezés csak közvetett módon és korlátozott mértékben lehetséges (ilyennek tekinthetjük pl. a földrengés ellen az olyan építési technológiákat, amelyek alkalmazása esetén az épületek képesek ellenállni a Föld mozgásának.)

Az éghajlati tényezőkből eredő konfliktusok közé azokat soroljuk, amelyek az adott térségben átlagos értékeket — típusoktól függően — adott esetben 10—40 százalékkal túllépik.

Az éghajlati konfliktusok közé sorolhatjuk, a téli és a tavaszi fagyot, a túlzott havazást és hóviharokat, valamint az árvizeket, a szárazságot, a jégesőt és a szélviharokat.

Ezek általános jellemzői, hogy:

- előrejelzésük már nagyobb valószínűséggel hosszabb távon is lehetséges, de rövid távon — közvetlen bekövetkezésük — szinte teljes pontossággal feltárható;
- bekövetkezésüket, mértéküket, terjedelmüket néhány esetet kivéve (ilyenek tekinthetjük például a rakétával történő védekezést a jégeső kialakulása ellen) általában nem lehet befolyásolni;
- az ellenük való védekezés esetenként megelőzéssel lehetséges vagy közvetlen módon, mint például az árvíz ellen a megfelelő gátrendszerrel és közvetett módon, mint például megfelelő építési technológiával a szélviharok ellen.

Amennyiben a természeti konfliktusok elleni védekezés nem lehetséges, vagy nem alakítottunk ki közvetlen, illetve közvetett védekezést, úgy azok eltérő mértékű, de általában katasztrófaállapotot idéznek elő.

A természeti katasztrófák közvetlenül az ökológiai egyensúly felbomlását, gazdasági károkat, s ennek hatására magasabb bonyolultságú konfliktusokat idézhetnek elő. Közvetett módon műszaki és társadalmi konfliktusokat és katasztrófákat is okozhatnak. Ilyeneknek tekinthetjük például, ha árvíz hatására valamely üzem trafóállomásában robbanás következik be, vagy a természeti katasztrófa hatására a gazdaság teljesen tönkremegy, és ennek alapján különböző típusú társadalmi konfliktusok keletkeznek.

A Föld légkörébe bekerült meteorok — ha nem égnek el ott — becsapódásukkal esetenként jelentős anyagi károkat okozhatnak.

Az embertől függő konfliktusok minden esetben az adott személy vagy személyek:

- ismerethiányára, vagyis hozzá nem értésére;
- szorgalmának hiányára, vagyis hanyagságra, valamint
- tudatos rosszindulatára, gonoszságára vezethetők vissza.

Az embertől függő konfliktusokat is célszerű több csoportra osztani. Így megkülönböztethetünk:

- műszaki, biológiai;
- gazdasági és
- társadalmi konfliktusokat.

A *műszaki konfliktusok* kategóriájába sorolhatjuk a robbanásokat, a tüzeket, a vegyi és sugárfertőzéseket (szennyezéseket), valamint az emberi tevékenység révén kiala-

külö egyéb ökológiai károsodásokat. Ilyen például a levegő és a víz szennyeződése, a talaj fertőzöttsége és elsavanyodása, valamint a zajártalom. Az utóbbiak ember és természet, gazdaság és természet, valamint társadalom és természet között aránytalanságokat alakítanak ki. Megteremtik a környezetszennyezésből adódó ökológiai konfliktusokat.

A műszaki konfliktusokra általánosan jellemző, hogy elsősorban gazdasági következményekkel járnak. Mértéküktől függően bel- és külpolitikai konfliktust is kiválthatnak. Ilyen volt a csernobili atomreaktor meghibásodása.

A gazdasági konfliktusok általában a már említett természeti és műszaki konfliktusokat követik. A történelemben számos példa van arra, hogy a gazdasági élet irányításának hiányosságaiból adódóan is kialakulhat gazdasági konfliktus. Célszerű megkülönböztetni azok területét, méretét, valamint eredetük típusát.

A gazdasági konfliktusok terület szerinti osztályozásakor a vállalati, ágazati, térségi (pl. tájegységi), országos, valamint nemzetközi szinten megjelenő kategóriákat célszerű megkülönböztetni.

A gazdasági konfliktus bekövetkezései — a felsorolt kategóriáknak megfelelően — egyre nagyobb mértékű társadalmi konfliktus megjelenésével is lehet számolni. Ez enyhébb formában egy vagy néhány vállalat, intézmény csődbe jutását okozhatja. Súlyosabb esetben különböző szinteken termelési szerkezetváltást igényelhet, ami minden esetben társadalmi feszültségek kialakulásával járhat.

A gazdasági konfliktusok eredet szerinti vizsgálatánál a természeti és a műszaki konfliktusok, katasztrófák okozta indítékokról nem beszélünk, mivel azok következményként jelennek meg. Itt csupán a gazdasági és az irányítási tényezőkből eredőket célszerű elemezni. Ezek között: a nyersanyaghiányból, a munkaerőhiányból vagy -fellesleghből, a piaci problémákból, a gazdasági irányítás hiányosságaiból, valamint a nemzetközi helyzet kedvezőtlen alakulásából bekövetkező konfliktustényezőket, majd katasztrófákat célszerű megkülönböztetni. Az első három elem általában visszavezethető a rákövetkező kettőre. A gyakorlatban mégis elkülönítetten kezelik azokat.

A társadalmi konfliktusok — függetlenül a felismerés fokától — általában a gazdasági helyzet kedvezőtlen alakulásának és a gazdasági konfliktusok jelenlétének a következményei még akkor is, ha az a vezetés és/vagy a társadalom szintjén még nem tudatosodott kellő mértékben.

A társadalmi konfliktusok alaptípusai a vallási — a világnézeti, az etnikai —, a politikai nézetek különbözőségére vezethetők vissza. Egy családon, intézményen, településen, tájegységen, egy országon belül vagy nemzetközi szinten ezek mindaddig nem jelentenek problémát, ameddig az átlagos gazdasági, vagyoni arányok fennállnak, vagyis valamelyik elemhez tartozók csoportja gazdaságilag le nem marad, illetve ki nem ugrik aránytalanul.

A társadalmi konfliktusok, a gazdasági konfliktusoknál már ismertetett szinteknek megfelelően jelenhetnek meg vagy robbanhatnak ki. Az utóbbi esetben az adott szinten a vezetés stabilitása mindenkor jelentősen lecsökken, esetenként teljesen megszűnik. Ilyenkor beszélhetünk vezetőség- vagy rendszerváltásról, ami általában rendszerváltozást von maga után.

A társadalmi konfliktusokat általában tárgyalások útján vagy fegyveres beavatkozással szüntetik meg. Ez utóbbi esetben természetesen már társadalmi katasztró-

fa következett be, amit háborúnak, forradalomnak, fegyveres felkelésnek, lázadásnak vagy ellenforradalomnak nevezhetünk.

Az eddigiekből leszűrhető, hogy a konfliktusok különböző típusúak. Eredetük, megjelenésük és hatásuk szerint, ezért kategorizálásuk lehetséges és szükséges. A konfliktusok megjelenése az itt tárgyalt sorrendben várható még akkor is, ha a megjelenés formája nem az első elem, vagyis a természeti konfliktus, majd katasztrófa formájában következik be. Ebből következik, hogy a tárgyalás sorrendjében — a konfliktusok egymásra épültségéből adódóan — azok bonyolultsági foka növekszik és így egyben egy hierarchikus rendszert képeznek.

A katasztrófák és azok rendszerezése

A katasztrófák — a természeti, vagyis az embertől általában nem függő konfliktuselemek kivételével — ma már a különböző típusú (műszaki, gazdasági, társadalmi) folyamatok esetében megjelenő konfliktusokon keresztül már elemi szinten felismerhetők, sok esetben megelőzhetők vagy visszafejleszthetők, vagyis elkerülhetők, sőt, sok esetben bekövetkezésük után a műszaki, gazdasági és tudati felkészültség mértékétől függően leállíthatók. Ennek feltétele, hogy kialakuljon és működjön egy:

- elemi, elsődleges értesüléseken alapuló olyan információs rendszer, amely a természeti, a műszaki, a gazdasági és a társadalmi folyamatok változását képes napra, sőt bizonyos esetekben órára, percre vagy másodperc pontossággal követni, a változás típusának megfelelően;
- elemző, ellenőrző és értékelő módszertani (matematikai, statisztikai, logikai stb.) rendszer, amely a változások bekövetkezését nemcsak folyamatosan elemzi és értékeli, hanem szükség szerint jelzéseket is ad. Természetesen egy ilyen általános rendszer kialakításának csak az elméleti alapjait ismerjük kellő mélységben. Az alkalmazására csak néhány konkrét, műszaki területen került sor. Ilyenek a termelésirányítás és -vezérlés ún. monitoring rendszerei, mint például a vegyipar termelési folyamatainak irányítása területén alkalmazott automatikák;
- olyan tudatos biztonságpolitika, amely elsősorban nem csupán az érték-többség termelését szolgálja és a haszon maximalizálása érdekében működik, hanem az adott ország, térség társadalmi, ökológiai egyensúlyának szem előtt tartását is segíti. (Számos hazai és nemzetközi kutató a biztonságpolitikát a gazdasági, a katonai és a politikai élet viszonylatában vizsgálja. Ez azonban a téma önkényes leszűkítését jelenti.)

Az elmondottakból következik, hogy ma már nem áll az az állítás, mely szerint „Az emberiséget östörténete óta írott és íratlan történelmén keresztül végigkísérik. A katasztrófák kiszámíthatatlanok, váratlanul jelentkeznek, ezért nincs lehetőség közvetlen és szakszerű tanulmányozásukra.”

A katasztrófákat — eredetük típusától függetlenül — ha mégis bármilyen okból bekövetkeznek, akkor a francia Passeran és munkatársai kutatási eredményei alapján a következő kategóriákba sorolhatjuk:

- relatív katasztrófák azok, amelyek bekövetkezése után rendelkezésre áll az

azonnali beavatkozáshoz szükséges műszaki, gazdasági, egészségügyi erő és eszközrendszer. A károk hatásos helyi eszközökkel felszámolhatók. Ilyennek tekinthetünk például egy üzemben keletkezett tüzesetet;

- mittel(közepes) katasztrófáknál a helyi erők általában már nem elégségesek, hanem más területek, esetleg az egész ország műszaki, anyagi és személyi erőinek bevonása válik szükségessé. A normális életviszonyok csak hosszabb idő után állnak helyre. Ilyen például egy nagyobb árvíz vagy egy nagyobb térségben bekövetkezett vegyi szennyezés;
- az abszolút (totális) katasztrófák esetén a keletkezett károk és veszteségek elméletileg olyan nagyok, hogy csak jelentős nemzetközi segítséggel háríthatók el és a teljes helyreállítás így sem valószínű. Ez annak is a következménye, hogy a helyreállítás elhúzódásából adódó idő miatt a műszaki (technikai) megvalósítás is más lesz. Ebbe a kategóriába sorolhatjuk a háborúkat, mint a katasztrófák legösszetettebb és legnagyobb károkat okozó típusát.

A védelmi ágazatok kialakulása és azok fontosabb elemei

A gazdaság és a társadalom történelmi fejlődésével párhuzamosan alakultak ki a védelmi ágazatok. Ha eltekintünk a hagyományos történelmi szemlélettől, és az emberi tevékenység termelékenységi színvonalából indulunk ki, akkor megkülönböztethetjük:

- az ún. tevékenykedő társadalmakat, amelyek az ősközösségtől a feudalista társadalom befejezéséig, az ipari forradalom megindulásáig tartanak. E korok jellemzője, hogy a társadalmi igények lényegesen nagyobb mértékűek, mint a kielégítésükre rendelkezésre álló eszközök, beleértve az emberi munkaerőt is. *E korszakokban a védelem tipikus eleme a területvédelem.* A védelmi tevékenységet kiszolgáló termelés és gazdaság együtt mozog;
- az ipari forradalom eredményeként alakult ki a nagyipari termelés, az automatizálás, majd ennek eredményeként az ún. fogyasztói társadalom. Ez a gazdasági fejlődés ütemének megfelelően — az egyes országokban eltérő időpontokban — jön létre. E társadalmi fejlődés a védelmi ágazatok kiszélesedését eredményezi. Így jön létre a területvédelem mellett a gazdasági és a társadalmi védelem mint önálló ágazat. A védelmi funkciók kiszélesedése, valamint a koalíciós háborúk hatására a védelmet kiszolgáló hadiipari termelés ágazatai az egész gazdaság szempontjából húzó ágazattá válnak;
- a második világháború befejezése után létrejött tudományos-technikai forradalom eredményei az ember szellemi tevékenységének az automatizálását segítik elő.

A társadalmi és a gazdasági folyamatok fejlődésével párhuzamosan mindig jelen vannak a védelmi ágazatok elemei is. Természetesen az egyes történelmi korszakokban súlyuk és szerkezetük mindig más és más. Napjainkban, amikor a társadalmi és gazdasági rendszerek fejlődését azok biztonsága és a védelmi ágazatok fejlettsége határozza meg, célszerű, ha azok belső szerkezetét is megismerjük, még ha vázlatosan is.

A területvédelem kategóriájába soroljuk az adott ország területének, szuverenitásának és határainak védelmét minden külső beavatkozás ellen.

E tevékenységet napjainban a Magyar Honvédség és a BM Határőrség biztosítja. A gazdaság- és a társadalomvédelem körébe tartoznak:

- a közbiztonság;
- a terrorizmus elleni védekezés (amely egyes országokban a hadsereg funkciói közé is tartozik);
- a tűzoltóság tevékenysége;
- az igazgatásrendészet;
- a közlekedésrendészet;
- a kábítószer-fogyasztás és az alkoholizmus elleni védekezés;
- az ifjúságvédelem;
- a járványok elleni védekezés;
- a nyersanyag-biztosítás zavartalansága;
- a munkanélküliség elleni védelem;
- az ország pénzügyi stabilitásának védelme;
- az áramellátás színvonalának emelése;
- a műszaki haladás biztosítása.

Ezek hatékony megvalósítását hivatott alátámasztani a társadalomvédelem számos eleme, amelyek közül célszerű kiemelni:

- a gazdaságvédelmet, amelybe a gazdaságmozgósítás, továbbá a vám- és pénzügyőrség tevékenysége mellett beletartoznak az ország pénzügyi stabilitásának és a hatékony munkaerő-gazdálkodásnak a kérdései, valamint a menekültekkel kapcsolatos kérdések is;
- a polgári védelmet, amelynek felügyelete esetenként a hadsereghez tartozik, más országokban önállóan vagy mint hazánkban: a belügyminiszter felügyelete alatt működik;
- a szellemi védelmet, amely az adott ország állampolgárainak öntudatát, hazaszeretetét, internacionalizmusát, hitét, etikáját és erkölcsét hivatott minél magasabb szinten biztosítani (ennek szervezeti rendszere többoldalú lehet).

A környezetvédelemben sorolhatjuk:

- a levegőszennyezettség elleni,
- a vizek szennyeződése és az árvizek elleni,
- a talajszennyeződés és eróziója elleni,
- a zajártalom elleni védekezést,
- az ökológiai egyensúly fenntartása érdekében végzendő valamennyi egyéb feladatot.

Ha az egyes országok társadalmi és gazdasági fejlődését hosszú távon elemezzük, akkor a következők állapíthatók meg.

- A fejlődés zavartalansága akkor biztosítható, ha az egyes fejlődési szakaszok elemei összehangoltan, arányosan fejthetik ki működésüket. Amennyiben az egyes szakaszok elemei nem a fejlődés sorrendjében jelentek meg, úgy konfliktus, esetenként katasztrófhelyzet keletkezhet. Ilyen helyzet alakult ki 1990-re az ún. szocialista országokban is.
- Amennyiben az adott országokban az általános fejlődés törvényeinek, tör-

vényszerűségeinek érvényesülését — amelyeket az egyes fejlődési szakaszoknál röviden ismertettünk — bármi akadályozza, a fejlődés megtorpan és automatikusan visszaesik a korábbi fejlődési szintre vagy az első szintre. Általában súlyos eset következik be a háborút követő időszakban.

- Bármilyen katasztrófa bekövetkezése után — amelynek hatása zömmel negatív jellegű — az adott szervezetben, térségben, gazdaságban vagy társadalomban legalább a helyreállítás időszakára a gazdaság és a társadalom automatikusan mindig visszaesik az első, vagyis az előző szakasz szintjére.

A harmadik szakasz lezáródásának egyes alapelemei az ún. Öböl-háború kapcsán a közelmúltban megjelentek. Ennek hatásait napjainkban még csak sejteni lehet. Egy új szakasz kialakulásának kezdetét az ott alkalmazott haditechnikai eszközök összetett és összehangolt teljesítményére, valamint a tudományos életnek a génsebészetben elért eredményeire lehet alapozni. Az új haditechnikai eszközök segítségével az ember termelési és életkörülményei az űrben megteremtődnek, míg a génsebészet segítségével az ember a természet tudatos fejlődését lesz képes befolyásolni.

Következtetések és javaslatok

A hadtudomány, amely az átlagpolgár gondolkodásában mind a mai napig felöleli a fegyveres küzdelem előkészítésével és lefolytatásával kapcsolatos tevékenységet, valamint általában az egész emberiség védelmi tevékenységét, csak abban az esetben használható fogalom, ha a korábban kialakult tartalmat felülvizsgáljuk és az új következményeknek megfelelően definiáljuk. Célszerű, ha megkülönböztetjük a *területvédelem valamennyi elemének összességét*, amely az egész ország védelmi tevékenységére kihat, mint pl. a természeti katasztrófák elhárítása és az általuk okozott károk helyreállítása, amely a fegyveres küzdelemben, a háborúban csúcson sodik ki. Ezért szorosan a hadászatot, a harcászatot, a hadtörténelmet, valamint a haditechnikai fejlődést szolgáló területeket célszerű a hadtudomány kiindulási alapjának tekinteni. Ennek a tevékenységi köre az emberiség teljes történelmében keresztül meghatározható: az emberiség történelmi fejlődésével együtt fejlődött, vagyis történelmi múlttal rendelkezik. Sajátos módszere és nyelvezte minden korban fellelhető.

A korábbi évtizedekben kialakult katonai térképészet, a katasztrófamedicina, a hadigazdaságtan stb. területeit, interdiszciplináris tudományterületekként célszerű kezelni. Ez esetben a szélesebb értelemben vett hadtudományról indokolt beszélni. Természetesen jelen tanulmány nem foglalkozhat teljes mélységben az egyes részterületekkel, mivel az átfogó összefüggések feltárását tűzte célul.

Napjainkban a területvédelemhez tartozó határvédelem (-rendészet) és a polgári védelem a Belügyminisztérium szervezeti keretei között működik. A tartalmi elemek alapján ezek egyértelműen területvédelmi funkciók, s ezért inkább a honvédelmi tárca kompetenciájába tartoznak. Ha azonban az új politikai, nemzetközi megoldásokat vizsgáljuk, a nálunk kialakított formai, szervezeti elemek elfogadhatónak tűnnek. A korrekt, tiszta rendszer kialakítása céljából részletes funkcióelemzéssel lehetne a pontos választ kialakítani.

A gazdasági és társadalmi védelem mint önálló tudományos diszciplína még csak

néhány esetben jelent meg. Korábban általában interdiszciplináris tudományterületekként kezelték, illetve kezelik napjainkban is. Részben a hadtudomány, részben pedig a jog, a szociológia vagy a közgazdasági tudományok keretébe sorolták. Figyelembe véve például azt a tényt, hogy a közgazdaságtan a háborús körülmények között folytatott gazdasági folyamatokkal vagy azok megelőzését szolgáló békeidőszaki tevékenységgel szinte egyáltalán nem foglalkozik, célszerű lenne megvizsgálni és funkcióelemzéssel eldönteni e tevékenységi kör(ök) helyét, szerepét a tudományok rendszerében.

Az ökológiai egyensúly érdekében kifejtett környezetvédelmi tevékenység napjainkban a természettudományok részeként jelenik meg. Ennek súlya, szerepe és sajátossága várhatóan az elkövetkezendő évtizedekben fog úgy kibontakozni, hogy önálló tudományterületként jelenjen meg, vagy a védelem kategóriájába soroljuk egyértelműen.

A gazdasági és a társadalmi védelem, valamint az ökológiai egyensúly kérdésénél kifejtett gondolatok mérlegelése, majd elfogadása alapján rögzíthető, hogy a védelem fogalma a fejlett társadalomban megváltozott. A korábbi időszakokhoz képest kiszélesedett, kiteljesedett, ezért nemcsak a hadsereg vagy a fegyveres erők és testületek tevékenységét ölelheti fel, hanem az adott ország területi, gazdasági és társadalmi, valamint ökológiai védelmét is magába foglalja.

Ez esetben a hadtudomány a védelmi tudományterületek részeként jelenik meg. Természetesen a hadsereg tevékenységi körét is ennek megfelelően kell értelmezni. Ekkor a hadtudomány tágabb értelmezéséről célszerű majd beszélnünk.

A hadtudomány körül kibontakozó szélsőséges viták, nézetek természetes következményei a fejlődési folyamatnak, mivel:

- az egyik oldalon az emberiség a háborúval ösztönszerűen nem akar foglalkozni, hiszen annak elkerülése ma már elméletileg biztosítható Földünkön;
- a másik oldalon azonban a háborúra való felkészülés ténye, az annak során végbemenő társadalmi, gazdasági, sok esetben természeti változások az elkülönülést, megerősödést támasztják alá.

A két szélsőséges gondolkozásmód között van a valóság. Ezért annak feltárása, egyértelmű megismerése érdekében intenzív alap kutatások elvégzésére van még szükség.

Azt hiszem, a jelen tanulmány is rávilágít arra a tényre, hogy nem a hadtudomány, mint önálló tudományterület kérdőjelezendő meg, hanem annak tartalma van változóban, mivel:

- az egyik oldalról indokoltan felduzzadt, tartalma kibővült, s valóban úgy tűnik, hogy ezáltal a klasszikus értelemben vett hadtudomány léte is megkérdőjelezhető;
- a másik oldalról a háborúk elkerülhetőségéből adódó realitás és politikai irányzatok miatt akarják negligálni.

Mint minden szélsőséges gondolkodás, így ez is arra kell ösztönözzön bennünket, hogy megfelelő kutatási tevékenység segítségével tárjuk fel a valóság elemeit és azok összefüggésrendszerét.

A hadtudomány tartalma és szerkezete körül kibontakozó vita lezárása érdekében elsősorban nem a hadtudomány létét célszerű megkérdőjelezni, hanem fel kell tárni mindazokat az okokat és folyamatokat, amelyek a korábbi nézeteket mó-

dosították. Az eddig elvégzett és itt röviden bemutatott kutatási eredmények is bizonyítják, hogy a *hadtudomány klasszikus értelemben vett tartalma jelentősen megváltozott és rohamosan módosul napjainkban is*. Ezért sem a negligálás, sem pedig a túlzott kiemelés nem indokolt.

Talán a felvázolt kétirányú feladat és változáshalmaz alapján valóban el lehet végezni a hadtudomány valós tartalmának feltárását, egyben a védelemnek, mint önálló tudományterületnek a kimunkálását, amelynek egyik legősibb és legjobban kidolgozott ágazata a hadtudomány.

A feladat elvégzése természetesen sokoldalú megközelítést igényel. Ezért javaslom, hogy az érintett főhatóságok indítsanak el olyan kutatási programot, amelynek segítségével a kérdések tisztázhatók.

A feladat megoldásánál természetesen nemcsak a funkcióelemzét kell módszerként alkalmazni, hanem meg kell vizsgálni a különböző kvantitatív és kvalitatív eljárások alkalmazásának lehetőségét is. Úgy tűnik, hogy napjaink rohanó világában az informatika és a szimuláció segítségével a többoldalú megközelítés és a mindenkor objektivitás kellő megbízhatósággal garantálható.

Hadművészeti szakosztály

Pályázatot hirdet olyan dolgozatok (tanulmányok) megírására, amelyek a magyar hadművészet aktuális tartalmi kérdéseivel és a hadművészeti kutatások szervezeti jellege erősítésének szükségességével foglalkoznak. A pályázatok kapcsolódjanak napjaink — a honvédelem fejlesztésének — aktuális kérdéseire, a területvédelem problémáihoz, a Magyar Honvédség csapatai alkalmazásának újszerű elveire.

Társadalomtudományi és biztonságpolitikai szakosztály

Pályázatot hirdet olyan dolgozatok (tanulmányok) megírására, amelyek elméleti igényességgel dolgozzák fel a nemzetközi és a hazai változások biztonságpolitikai, mindenekelőtt katonapolitikai aspektusait, a Magyar Köztársaság biztonságára és védelmére gyakorolt hatásait.

Bíró Béla—Császár József

Területvédelmi csapatok és a honvédelem

A honvédelem alapelveiben, a Magyar Köztársaság védelmének koncepciójában — a hátszág fegyveres védelmén túl — nagyobb szerepet kapnak a területvédelmi csapatok. A hagyományos területvédelem mellett új fogalom keletkezett, a határ menti területvédelem. A szerzők áttekintik az 1970-es évek elején létrehozott hátszágvédelmi rendszert és a területvédelmi csapatok feladatait. Bemutatják: a területvédelem jövőre vonatkozó elképzelését; a hagyományos és a határ menti területvédelem feladatait és csapatainak szervezetét; alkalmazásuk módjait; felkészítésüket; a vezetésükre vonatkozó elképzelést békében és háborúban.

Az 1970-es évek elején az ország honvédelmének fejlesztése keretében egy új, az úgynevezett *egységes és integrált hátszágvédelmi rendszer* került kialakításra. Ennek keretében a honvédségre háruló feladatok végrehajtására hátszágvédelmi csapatokat hoztak létre seregest szintű — hátszágvédelmi — parancsnokság vezetésével, illetve szakmai irányításával.

A hátszágvédelmi rendszernek részét képezte a területvédelem, a meghatározott területvédelmi feladatokkal és az azok végrehajtására képesített területvédelmi csapatokkal, melyek M hadrendbe állítása és vezetési rendjük kialakítása 1972-ig befejeződött.

A területvédelmi csapatok feladatai, szervezetük, felszereltségük abból az elvből kiindulva került meghatározásra, hogy az „elvonuló” szárazföldi csapatok a fegyveres küzdelem kirobbanását követően egy bizonyos időn belül elhagyják az ország területét. Ez a tényként feltételezett helyzet maga után vonta azt is, hogy a területvédelmi csapatok — néhány feltételezhető eset kivételével — nem kerülhettek közvetlen harcérintkezésbe az ellenséggel.

A területvédelmi csapatokat az országhatáron belül, szoros együttműködésben a fegyveres erők, testületek és polgári szervek hátszágvédelemre kijelölt erőivel, valamint az itt tevékenykedő szövetséges csapatokkal, a hátszág fegyveres védelmére tervezték alkalmazni.

A területvédelmi feladatrendszer és a területvédelmi csapatok alkalmazása a nemzeti érdekeket megelőzve, elsősorban a volt koalíció támadó szellemű katonai doktrínáját tükrözte. Főleg a szövetséges csapatok mozgását, manővereit, szállításait, az ország területén való áthaladását és ezek mindenoldalú biztosítását szolgálta. Mindemellett a területvédelem csak másodrendű katonai feladatnak számított, mivel közvetlenül nem volt része a támadó hadászati-hadművelti tevékenységeknek.

A nemzetközi helyzetben és hazán politikai életében bekövetkezett alapvető változások és a honvédelmi alapelveink elengedhetetlenül szükségessé teszik a Magyar Honvédség szervezetének, vezetési rendszerének és diszlokációjának átalakítását, ami természetesen érinti a területvédelmi feladatrendszert, megfelelő változásokat követel a területvédelmi csapatok vonatkozásában is.

A változásoknak ki kell terjedniük valamennyi lényegi területre, vagyis a rendeltetésre, a feladatra, a szervezetre, a diszlokációra, a felkészítésre, az alkalmazásra, a béke- és háborús vezetés rendjére egyaránt. A változtatásra vonatkozó igény és követelmény mellett azonban látni kell, hogy a korábbi területvédelmi rendszernek vannak bevált, jelenleg is időálló, az új védelmi koncepcióban szintén jól alkalmazható elemei.

A honvédelmi alapelvekkel, a védelmi koncepcióval összhangban a területvédelem szerepe jelentősen megnőtt és az eddigi hagyományos területvédelem mellett — amely alapvetően objektumvédelem volt — a területvédelmi harc is megjelenik, mindenekelőtt az államhatárok mentén.

A jövőre vonatkozó elképzelések:

- *a jelenleg is meglévő területvédelmi csapatok fennmaradnak úgy, hogy a csapatok szervezete célszerűen módosul, feladataik a nemzeti védelmi koncepcióhoz igazodnak;*
- *perspektívában hadrendbe kerülnek a harcoló honvédelmi dandárok, elsősorban a Magyar Köztársaság államhatárainak közvetlen védelmére.*

Ennek megfelelően a jövőben a területvédelemnek két fajtáját célszerű megkülönböztetni:

1. *a hagyományos területvédelmet, amely a megyék és a főváros területén valósul meg, a megyei és a fővárosi területvédelmi csapatok alkalmazásával;*
2. *a határ menti területvédelmet, amely a veszélyeztetett vagy fenyegetett államhatárszakasz körzetében valósul meg a harcoló honvédelmi dandárok alkalmazásával.*

A területvédelemnek eddig még nincs jól alkalmazható meghatározása, de feladatrendszere megfelelő mértékben mutatja a lényegét és azokat a sajátosságokat, amelyek megkülönböztetik a hagyományos harc-, illetve harccal kapcsolatos tevékenységektől.

Háborús időszakban a hátszországban is számolni kell az ellenség légi és korlátozott szárazföldi tevékenységével, légi támadóeszközeivel, terrorista-diverziós-felderítő csoportjaival, légideszantjaival, illetve más ellenséges csoportokkal. Ezek külön-külön és együttesen is veszélyeztetik az állami élet működését, a haditevékenységek és a hadigazdaság szempontjából fontos, nélkülözhetetlen objektumokat, az infrastruktúrát.

A hagyományos területvédelem

A hagyományos területvédelem feladatai a fentiek megakadályozását, kivédését, bekövetkezésük után a következmények felszámolását szolgálják. A feladatok végrehajtása a megyei és fővárosi területvédelmi csapatokra hárul. Részleteiben:

- * *Részt vesznek egyes irányító szervek közvetlen vagy közvetett katonai védelmében, szükség esetén mentésükben, műszaki, vegyvédelmi, egészségügyi és kiürítési rendszabályok bevezetésével.*
- * *Fő feladatként végzik a megyék és a főváros területén azoknak a létfontosságú objektumoknak az őrzés-védelmét, amelyeknek megsemmisülése, rombolása, működésük akadályozása komoly zavart jelentene a haditevékenységek bizto-*

sításában, a közigazgatásban, a hírközlésben, a szállításban, a háborús termelésben és a lakosság ellátásában.

A katonai objektumok közül azokat őrzik a területvédelmi csapatok, amelyeket a szárazföldi csapatok elhagynak, „üresen” maradnak, a polgári objektumok közül pedig azokat, amelyek stratégiai fontosságúak, a haditevékenységek és a védelemgazdaság szempontjából pedig jelentősek.

- * *Fő feladatként — az Országos Sugárfigyelő és Jelző Rendszer (OSFJR) részeként — működtetik a katonai területi sugárfigyelő és -jelző rendszert. A rendszer szervezeti elemeit megyénként és a fővárosban egy-egy sugárértékelő és -tájékoztató (a továbbiakban: SÉT) -csoport, a megyék nagyobb városaiban és néhány fővárosi kerületben SÉT-részleg képezi.*

A katonai területi sugárfigyelő és -jelző rendszer aktivizálására az OSFJR legmagasabb készenléti fokának elrendelésekor kerül sor. A SÉT-csoportok és a -részlegek az előre kijelölt helyeken települnek, a VSF-járőrök a meghatározott pontokról szabályozott gyakorisággal adatokat szolgáltatnak.

- * *Végzik, illetve részt vesznek az ellenség légideszantjai, terrorista-felderítő-diverziós csoportjai felderítésében, erejüktől függően blokározásában, üldözésükben vagy megsemmisítésükben. E tevékenységekért a felelősséget a légideszantok vonatkozásában a területvédelmi csapatok, a terrorista-felderítő-diverziós csoportok vonatkozásában a rendőrség helyi erői viselik, egymás feladataiban való kölcsönös részvétellel és együttműködéssel.*

- * *Részt vesznek a haditevékenységek és a védelemgazdaság szempontjából fontos rombolt közlekedési vonalak és műtárgyaik rögtönzött vagy ideiglenes helyreállításában. A területvédelmi csapatoknak ehhez ismerniük kell a megyét behálózó közlekedési irányokat, azokon a kulcsfontosságú szakaszokat, műtárgyakat, rombolásuk esetén a megkerülési lehetőségeket. Kapcsolatot és együttműködést kell szervezniük a helyi vasúti és közúti szervekkel, elsősorban a katonai mozgások folyamatosságának biztosítása érdekében.*

- * *Az ország közlekedéséért háborúban is a közlekedési tárca a felelős. A közlekedési vonalak rombolása esetén a helyreállításban alapvetően a Közlekedési Hírközlési és Vízügyi Minisztérium különböző szakosított polgári helyreállító osztagai tevékenykednek. A haditevékenységek és a katonai szállítások folyamatosságának biztosítása érdekében azonban az előzőeken túlmenően szükség lehet azonnal és a közelből mobilizálható helyreállító erőre. Ilyen erőként jöhetnek számításba a területvédelmi csapatok műszaki erői.*

- * *Végzik a csapást szenvedett katonai objektumok, csapatok mentését, mentesítését. Ezt úgy lehet értelmezni, hogy egy adott megye területén lévő bármely katonai objektum, vagy a megye területén áthaladó csapat, esetleg az ott ideiglenes jelleggel feladatot végrehajtó más katonai szervezet csapás esetén — mivel saját erejével nem képes a következmények felszámolására — külső erővel történő mentésre, metesítésre szorulhat. Ezt a külső erőt biztosíthatja a területvédelmi csapat.*

- * *Részt vesznek a veszélyes üzemek, a települések, a lakosság és az anyagi javak mentésében. A feladat végrehajtásának egyik feltétele, hogy a megyei területvédelmi csapatok ismerjék a megye területén lévő veszélyes anyagok gyártá-*

sával, tárolásával vagy felhasználásával foglalkozó üzemeket és a veszélyes anyagok élőlényekre gyakorolt hatását, terjedésük jellemzőit.

A veszélyes üzemek alatt — ebből a szempontból — azokat a gazdasági egységeket (üzemeket, tárolókat stb.) értjük, amelyek rombolás, sérülés vagy jelentős üzemzavar esetén olyan mennyiségű szennyező anyagot bocsáthatnak ki, amelyek az élőlényekre — kiváltképp az emberre — káros hatással vannak. Ezekről a veszélyeztetett helyekről való kimentés (kimenekítés) elsődleges fontosságú feladat.

Tekintettel arra, hogy a veszélyes üzemek majdnem minden esetben a nagyobb településeken, vagy azok közelében vannak, elsősorban ezeken a településeken jöhet számításba mind a lakosság, mind az anyagi javak mentése. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy más települések mentésében a területvédelmi csapatok nem vehetnek részt, ha arra szükség van.

E feladatok megoldása általában a polgári szervekkel közösen történik, amelyben a területvédelmi csapatok közreműködők — nem kizárva önálló tevékenységüket sem. Ebből adódóan együtt kell működniök a polgári védelmi parancsnokságokkal és azok erőivel, a rendőrséggel és az önkormányzati szervekkel.

- * *Készen kell állniok más, egyéb feladatok végrehajtására is, mint például forgalomszabályozásra, tűzszerzési feladatokra, katonai rendészeti tevékenység ellátására, települések, területek, utak lezárására, ellenőrzésére*

A felsorolt feladatokat a megyei területvédelmi csapatok a hadműveleti területen kívül korlátozás nélkül, folyamatosan, bekövetkezésük sorrendjében végzik. A hadműveleti területen kezdetben a fentiek szerint, a továbbiakban a tábori hadseregparancsnok elhatározása szerint folytatják tevékenységüket. Ez jelentheti a feladatok időbeni és térbeni korlátozását, illetve szüneteltetését, vagy új — a védelem érdekében kifejtett — tevékenységet. Ilyenek lehetnek: szárnyak, hézagok, fontos irányok, települések lezárása, megerősítése; műszaki záruk létesítése, színlelt körletek, terepszakaszok berendezése; műszaki, vegyvédelmi és egészségügyi szakfeladatok végrehajtása stb.

A határ menti területvédelem

A határ menti területvédelem feladatait a honvédelmi dandárok végzik. Ezek diszlokációja lehetővé teszi, hogy bármely veszélyeztetett határszakaszon kellő számú honvédelmi dandár kerüljön alkalmazásra, az agresszióval nem fenyegetett határszakaszok pedig katonai erővel is biztosítva legyenek. Ennek megfelelően határozhatók meg fő feladataik.

A hadműveleti területen a határőrséggel együttműködésben az államhatár védelme; a szárazföldi csapatok főerői felvonulásának és védelembe való átmenetének biztosítása érdekében határ menti harctevékenység folytatása a védelem biztosítási övében.

A hadműveleti területen kívül — a hadműveleti területre való átcsoportosításra való állandó készenlét mellett — részt vesznek:

- a határőrséggel együttműködésben az államhatár meghatározott körzetének szükség szerinti biztosításában;
- egyes meghatározott körzetek lezárásában;
- meghatározott fontosabb irányok, objektumok védelemhez való előkészítésében;
- az ellenség légideszantjai, terrorista-felderítő-diverziós csoportjai megsemmisítésében.

A hagyományos és a határ menti területvédelmi feladatokban felsoroltak jelzik a tevékenységek sokaságát, sokrétűségét, időbeni jelentkezésük változatosságát, a feladatok végrehajtása tervezésének, szervezésének, irányításának rendkívüli együttműködési igényét, többek között a határőrséggel, a rendőri és a polgári védelmi erőkkel, a polgári szervekkel.

A feladatok sokrétűsége mutatja, hogy a megyei területvédelmi csapatok, a honvédelmi dandárok és a területvédelemmel foglalkozó parancsnokságok, tisztek felkészítése milyen bonyolult tervező-, szervező-, irányító- és ellenőrző munkát igényel már a békeidőszakban, tekintettel arra, hogy ezek a katonai szervezetek — az M törzseik kivételével — nem „élnek”.

A területvédelmi csapatok szervezete

A területvédelmi tevékenységek végrehajtására való alkalmasság tekintetében a területvédelmi csapatok szervezetének összhangban kell lenni a feladatokkal. Ez azt jelenti, hogy a szervezetnek tükröznie kell a feladatok jellegét, a katonaföldrajzi viszonyokat, az alkalmazási területet és a rajta lévő fontos objektumok, irányok, terepszakaszok nagyságát, illetve mennyiségét, a rendeltetésszerű alkalmazást. Ezt a megyei területvédelmi csapatok szervezetében az őr-, a sugárfigyelő és -jelző, valamint az egészségügyi erők nagyságának eltérései mutatják; a tervezett honvédelmi dandárok esetében pedig például a honvédelmi lövésszázslóalak változó számában jut kifejezésre.

A területvédelmi feladatokkal arányos szervezet kialakítása mennyiségi szempontból lényegében biztosítható, minőségi szempontból viszont nem teljesen. Ez utóbbi főleg abból adódik, hogy az állomány relatíve a nem korszerűen képzett korosztályokból kerülhet ki, felszerelésük jelentős része a nemzetgazdaságból, a többi része a hadművelleti csapatoktól leadott és átvett eszközökből áll.

A hagyományos területvédelmi feladatokat végrehajtó megyei és a fővárosi területvédelmi csapatok úgynevezett többrendeltetésű szakcsapatok, melyeknek alaprendeltetése az objektumok és területek őrzés-védelme, illetve biztosítása.

A területvédelmi alegységek, egységek állományába az alábbi szervezetek tartozhatnak:

- a hátszágban tevékenykedő ellenséges csoportok felszámolására területvédelmi (lövész-)század;
- az objektumok őrzés-védelmére őralegrészek (a zászlóaljaknál század, az ezredeknél zászlóalj);
- a mentő, a helyreállító és más műszaki szakfeladatokra műszaki század;
- a mentesítő és más vegyvédelmi szakfeladatokra vegyvédelmi század;
- a katonai sugárfigyelő és -jelző rendszer működtetésére SÉT-század;

- az egészségügyi kiürrítési és szakfeladatokra egészségügyi század, valamint biztosító és kiszolgáló alegységek.

A határ menti területvédelmi feladatokat végrehajtó honvédelmi dandárok harcoló, gépkocsizó lövészcsapatok, amelyeknek alaprendeltetése az államhatár közvetlen védelme, a biztosítási öv megtartása.

A honvédelmi dandárok még nem létező katonai szervezetek, hadrendbe állításuk perspektivikusan tervezett.

A honvédelmi dandár állományában az alábbi alegységek lehetnek:

- a veszélyeztetett iránynak (államhatárszakasznak) megfelelően 3—5 honvédelmi lövészszázalaj, zászlóaljanként — hármass tagozódásban — századokkal (azon belül szakaszokkal), támogató századdal, esetleg nehézfegyverszakasszal;
- a honvédelmi lövészszázalajak védelmi harctevékenységeinek tűzértségi támogatását biztosító tűzérsztály;
- a honvédelmi dandár légvédelmi oltalmazását biztosító légvédelmi tűzérüteg;
- a honvédelmi dandár védelmi harctevékenységét biztosító felderítő-, műszaki, vegyvédelmi, híradó-, ellátó-, javító-, komendánsszázadok és segélyhely.

A honvédelmi dandár szervezetének és felszerelésének a védelmi tevékenység követelményeinek kell megfelelnie, ezzel összhangban elegendő tűzértségi (elsősorban páncéltörő) eszközzel, felderítőszervezettel, erődítési és zárési feladatok ellátására alkalmas műszaki erővel kell rendelkeznie.

Összességében a megyei területvédelmi csapatok és a honvédelmi dandárok szervezetében kifejezésre kell jutni az adott körzetben felmerülő sajátos jellegű feladatoknak és a katonaföldrajzi adottságoknak. Ebből következően szervezetük, felszereltségük egymástól eltérő lehet.

Valamennyi szervezetet — de mindenekelőtt a határ menti körzetekben tevékenykedőket — illetően előtérbe kell helyezni a tűzerő, a páncéelhárítási képesség és a mozgékonyság biztosítását, valamint a műszaki záróalegységeket, különösen azokon a szakaszokon, ahol a természetes védőképesség alacsony fokú.

A csapatok vezetése békében és háborúban

A területvédelmi katonai szervezetek vezetése békében a Szárazföldi Csapatok Parancsnoksága (SZCSP), közvetlenül a katonai kerületparancsnokságok (KKP-ok), illetve a Budapesti Katonai Kerületparancsnokság (BKPP) feladata.

Ezen vezető szervek felelősek egyrészt az alárendeltségükbe tartozó, a területvédelmi és honvédelmi csapatok felállítására kijelölt és a csapatok állományába beépített területvédelmi M törzsek (a volt megyei területvédelmi szervek), másrészt a békeszervezetükbe tartozó területvédelmi osztályok tevékenységéért. Ennek keretében:

- az alkalmazási tervek meghatározott mérvű ismeretért;
- a háborús vezető szervezet, Területvédelmi Parancsnokság (TVP), Területvédelmi Kerületparancsnokság (TVKP) felállításáért, működési feltételeinek előkészítéséért és biztosításáért;

- a területvédelmi katonai szervezetek mozgósításáért;
- a területvédelmi csapatok alaprendeltetés szerinti felkészítéséért;
- a területvédelmi vezető szervek (parancsnokságok) és a területvédelmi csapatok parancsnokai és törzsei felkészítéséért, összekovácsolásáért;
- a fentiekkel összefüggő tervezési, szervezési, irányítási és ellenőrzési feladatok végrehajtásáért, a szükséges okmányok, tervek elkészítéséért és naprakészen tartásáért;
- a területvédelmi csapatok anyagi-technikai biztosításáért, ellátásuk megszervezéséért;
- a területvédelmi szakkérdések tanulmányozásáért, a területvédelemmel összefüggő fejlesztések, korszerűsítések végzéséért.

A területvédelmi csapatok vezetése háborúban a TVP, közvetlenül a TVKP-k és a BKKP feladata.

Ez azt jelenti, hogy a fenti vezető szervek — az előjáró parancsnokság direktívájában, harcparancsában és intézkedéseiben, meghatározottakon túl — saját elhatározás és felelősség alapján is tervezik, szervezik és végrehajtják a jelentkező területvédelmi feladatokat.

A hadműveleti területen valamennyi területvédelmi és honvédelmi csapat a tábori hadsereg vagy a gépesített hadtest közvetlen alárendeltségébe tartozik. A védelmi hadművelet, illetve harc vezetése mellett felelősek a területvédelmi feladatok szakirányításáért is.

A hadműveleti területen kívül valamennyi területvédelmi és honvédelmi csapat a TVP vagy TVKP alárendeltségébe tartozik. A területvédelmi szakfeladatok irányításán felül felelősek a honvédelmi dandárok tevékenységéért, a hadműveleti területre történő, szükség szerinti átcsoportosításra való készenlétükért is.

A megyei területvédelmi csapatok alapvetően a megyék közigazgatási határain belül kerülhetnek alkalmazásra. Más megyében történő alkalmazásukra csak külön intézkedés esetén kerülhet sor.

A megyei területvédelmi csapatok alkalmazása alegységenként, feladataik eltérő jellegéből adódóan, egymástól függetlenül történik. Or-, valamint sugárfigyelő és -jelző erők a háború folyamán nem összpontosíthatók, mivel azok a háború kezdetén konkrét működési helyekre széttelepítésre kerülnek. A megyei területvédelmi csapatok többi erői „csak” készenlétben állnak arra az esetre, ha működési területeiket, a megyéiket csapás éri, illetve ott ellenséges csoportok jelennek meg, így — az ellenség aktivitásának függvényében — számolni kell ezen erők huzamosabb „tétlenségével” is. A hadműveleti területen is előfordulhat, hogy a megyei területvédelmi csapatoknak csak részeit lehet alkalmazni. Együttes alkalmazásukra, eredeti feladatuk megszüntetésével, alkalmazási helyeikről való összevonással nyílik lehetőség.

A honvédelmi dandárok a fővédőv előtt, a biztosítási övben kerülnek alkalmazásra. Feladatukat széles arcvonalon folytatott halogató harccal oldják meg. Alkalmazásukra egy- vagy többlépcsős hadrend, alegységeik harctevékenységeire — valószínű — a nagyfokú önállóság lesz a jellemző.

A hadműveleti területen kívül sor kerülhet a honvédelmi dandárok alegységenkénti tevékenységére is, az előzőekben ismertetett feladataikkal összhangban. Ez azonban nem akadályozhatja a hadműveleti területre történő átcsoportosítást.

A felkészítés

A területvédelemmel foglalkozó parancsnokságok és tisztek felkészítése a parancsnokok és a törzsek hadműveleti-harcászati felkészítési rendszere keretében történik, a különféle foglalkozási formák és a tematika célirányos megválasztásával, különös tekintettel a mozgósítás, a harc- és alkalmazási tevékenységek tervezésére, szervezésére, irányítására és az együttműködési kérdésekre, valamint a parancsnokságok (TVP, TVKP, BKKP) összekovácsolására.

A területvédelmi és honvédelmi csapatok parancsnokainak és törzseinek felkészítésében új eljárások, módszerek, formák alkalmazásával, a komplexitás előtérbe helyezésével növelni lehet az M felkészítés hatékonyságát. Ennek érdekében keresni szükséges a társadalmi alapon nyugvó, önkéntes, öntevékeny képzési, felkészítési formák lehetőségeit.

A csapatok felkészítése M összekovácsolási gyakorlaton történik, amelyeken a fő hangsúlyt a harcászati és a szakharcászati gyakorlatra kell helyezni, azon belül a biztosítási övben folytatott harc gyakorlására, a sugárfigyelő és -jelző rendszer működtetésére, az őrzés-védelmi tevékenységek harci körülmények közötti folytatására, az ellenséges légideszantok, terrorista-felderítő-diverziós csoportok elleni tevékenységekre, nem elhanyagolva az általános és egyéb szakmai felkészítést.

Végezetül — újszerűsége miatt — meg kell említeni, hogy a határ menti területvédelem létrehozása az ország védelme szempontjából alapvetően fontos és a lehetőségekhez mérten sürgősen megoldandó feladat. Az ehhez szükséges szervezetek létrehozásának azonban még egy sor feltételét meg kell teremteni. Mindenekelőtt tisztázni kell és egyértelműen meg kell határozni az ezen szervezetek rendeltetésével, feladataival, felépítésével, vezetésével, alkalmazásukkal és felkészítésükkel kapcsolatos elvi és gyakorlati kérdéseket.

Műszaki szakosztály

Pályázatot hirdet olyan tanulmányok megírására, amelyek a védelmi alapelvekre és követelményekre épülő műszaki biztosítás új és időszerű kérdéseivel kapcsolatos témákat dolgoznak fel.

Csabai Károly—Móricz Lajos

Tények és adatok az 1945—1990 közötti évek magyar hadtörténetéhez (III. rész)

A magyar hadsereg szervezeti változásai 1957—1990 között

Az 1956-os forradalomnak és szabadságharcnak a szovjet fegyveres erők részéről történt leverése után a néphadsereg szétzilálódott. A megalakult Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány először nem a hadsereg újjászervezésére, hanem a karhatalom létrehozására fordította figyelmét. Az 1956. december 8-i kormányhatározat a Magyar Néphadsereg békelétszámát átmenetileg 63—64 ezer főben állapította meg. Ez a korábbi létszámnak alig 45 %-át tette ki.

1957. január elején a Magyar Néphadsereg katonalétszáma 16 776 tiszt, 7171 tiszthelyettes, 19 139 sorkatona, vagyis 43 086 fő volt. A tiszti létszám 7,5—8 ezerrel volt több az akkor tervezett, költségvetésileg előirányzott szükségletnél. A következő hetekben közülük kétezren átkerültek a határőrséghez, kb. ugyanennyien polgári alkalmazottként dolgoztak tovább és kb. ezren szereltek le. Később a többiek részére átképző tanfolyamokat szerveztek.

A néphadsereg újjászervezése

Január 20-án *dr. Münnich Ferenc*, a fegyveres erők miniszterének vezetésével katonai küldöttség repült Moszkvába. A tanácskozásokon a Magyar Néphadsereg helyzetéről, a szovjet csapatok magyarországi tartózkodásáról és a soron levő teendőkről volt szó. A Varsói Szerződés Egyesített Erői akkori főparancsnoka, *I. Sz. Konyev marsall* és törzsfőnöke, *A. I. Antonov hadseregtábornok* a legsürgősebb feladatnak a következőket tartották:

- a vezérkar gyors ütemű átszervezését és működőképessé tételét;
 - a felderítés megerősítését és hatékony működtetését;
 - a tisztképzés megreformálását és az akadémia átszervezését a korszerű követelmények alapján;
 - az egységes légvédelem kiépítésével kapcsolatos felkészülés megkezdését.
- Miután a küldöttség vezetőjének a hazatérése után készült jelentését és benne a fel-

sorolt feladatokat az MSZMP ideiglenes intézőbizottsága jóváhagyta, a hadseregpáncsnokság szervei hozzáláttak az abból fakadó teendők kidolgozásához.

A Honvédelmi Minisztériumra, újjászervezésére vonatkozó intézkedés 1957. január 25-én jelent meg. Ez az intézkedés a minisztérium létszámát 1860 főben állapította meg. A korábbihoz képest minden szerv létszáma csökkent, de szervezeti változások is történtek. Ezek a következők voltak. Légvédelmi Csoportfőnökség létesült a vezérkarnál, mely átvette a megszűnt OLLEP funkcióit; a szabályzatszerkesztő osztály a harckiképzési és testnevelési csoportfőnök alárendeltségébe lépett; a vezérkar külügyi osztályát, valamint a vezérkar adminisztratív és gazdasági osztályát a HM-iroda keretébe sorolták; megszűntek a HM főcsoportfőnökségek és csoportfőnökségek politikai osztályai; a légvédelmi tüzérség ismét a tüzérpáncsnokság alárendeltségébe került; a hadtápfőnökségnél megszűnt az állat-egészségügyi, a munkaügyi és a vállalati osztály; a HM-iroda állományába csoportosították át a hadtáp adminisztrációs és gazdasági osztályát. 1957. május 20-án a Katonai Tanács megvitatta és elfogadta a Honvédelmi Minisztérium szervei határozványára vonatkozó előterjesztést, mely ezt követően a minisztériumi szervek tevékenységének alapokmányává vált.

1957. március 1-jével Révész Géza altábornagy, mint kormánytag megbízást kapott a „honvédelmi ügyek vezetésére”. Az országgyűlés honvédelmi miniszterré 1957. május 1-jén választotta meg.

A néphadsereg 1957. évi (átmeneti) szervezetére vonatkozóan 1957. január végén történt intézkedés, melyet május 5-ig kellett végrehajtani. Ennek alapján megszűntek a hadtestpáncsnokságok, s a korábbi nyolc szárazföldi hadosztályból három maradt meg a legszükségesebb hadosztályközvetlen fegyvernemi és szakegységekkel és alegységekkel. A hadosztályokat a minisztérium közvetlenül irányította. Megszűntek a légierő és a honi légvédelem korábbi magasabbegységei, s a megmaradt, lényegesen kisebb szervezetek átmenetileg az MNVK Légvédelmi Csoportfőnökség közvetlen alárendeltségébe kerültek. (Ez a helyzet az év végén változott meg, amikor a honvédelmi miniszter december 7-i intézkedésére megszűnt az MNVK Légvédelmi Csoportfőnökség, s megalakult az Országos Légvédelmi Páncsnokság.) A korábbi 13 tiszti iskolát az újonnan létrehozott Egyesített Tiszti Iskolába, a két akadémiát a Zrínyi Miklós Katonai Akadémiába vonták össze.

A Magyar Népköztársaság területén ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok jogi helyzetét rendező, 1957. május 27-én kormány szinten aláírt egyezmény értelmében a vitás kérdések rendezésére a kormányok meghatalmazottakat neveztek ki. A magyar kormány meghatalmazottja a vezérkari főnök lett. Az ügyek intézésére munkaszervezetként Magyar—Szovjet Vegyes Bizottság is alakult.

Az MSZMP Politikai Bizottságának 1957. szeptemberi határozata alapján megindult a későbbi hadseregefejlesztés terveinek kidolgozása, valamint a nélkülözhetetlen szervezeti keretek létrehozása. 1958-ban a Honvédelmi Minisztérium közvetlen alárendeltségében megalakult egy új — negyedik — lövészhadosztály. Felállításra került egy Repülő Kiképző Központ (páncsnokság), melynek alárendeltségében három vadászrepülő-ezredet hoztak létre. Az Országos Légvédelmi Páncsnokság alárendeltségébe került a meglévő három légvédelmi tüzérezred.

Az MSZMP 1958. április 28-án megtartott katonai konferenciája megállapította, hogy sikeresen megvalósult a Magyar Néphadsereg újjászervezése és konszolidá-

ciója. A Politikai Bizottság 1958. május 27-én úgy ítélte meg, hogy a néphadsereg jelenlegi helyzetében szükségszerűen képes — a szövetséges hadseregekkel együttműködve — az esetleges külső támadás visszaverésére. Emellett azt is hangsúlyozta, hogy a hadsereg fegyverei nem felelnek meg a korszerű követelményeknek. Új fegyverek beszerzésére viszont csak 1960 után látott lehetőséget, akkor is elsősorban a légvédelem területén.

A néphadsereg 1959-re négy gépkocsizó lövészadosztályból, egy tüzérdandár-ból és egy hadihajós (pontonos) dandárból; tizenhárom különböző fegyvernemi ezredből és számos fegyvernemi és szakalegységből, illetve oktatási és egyéb intézményből állt. Létszáma 84 033 fő volt.

1959. március 1-jén hatályba lépett az 1959. évi 106. számú NET határozat, amely a tisztikar több korábbi sérelmét orvosolta.

A néphadsereg korszerűsítése

A politikai döntések alapján a Honvédelmi Minisztérium 1959-ben távlati tervet dolgozott ki a néphadsereg korszerűsítésére és további fejlesztésére.

1960. május 17-én a Honvédelmi Minisztérium vezetését a tartalékos alezredeből altábornaggyá előléptetett *Czinege Lajos* vette át. Az Országgyűlés az 1960. évi IV. törvényében szabályozta a honvédelem kérdéseit.

Az 1961—1965 közötti időszakra tervezett technikai fejlesztés és szervezeti átrendezés nagy — 20—25 ezer fős — fejlesztési létszámot igényelt. Az első években a létszám-növeléshez még a feltételek megvoltak. Később ez már nehezebben volt biztosítható, majd pedig szinte lehetetlenné vált, és előtérbe kerültek a belső átcsoportosítások.

A fejlesztés nagyságrendjének, ütemének alakulásában — különösen a szervezeti fejlesztés tekintetében — nagymértékben közrejátszott, hogy az 1960-as évek elején a berlini és a kubai válság miatt rendkívül feszültté vált a nemzetközi helyzet. Emiatt a néphadsereg fejlesztésére tervezett költségvetés és létszám a második ötéves terv során — menet közben is — növekedett.

Mindez akkor történt, amikor a nagyhatalmak fegyverzetében elterjedőben voltak az atom- és rakétaeszközök és a hagyományos fegyverzet korszerűsítése is megindult. A haditechnikában bekövetkezett fejlődés változtatásokat követelt a hadseregek szervezeti felépítése egészében, de az egyes katonai szervezetekben is. A fejlődés általános irányát a néphadseregben is követni kellett. A hagyományos fegyvernemek korszerűsítésre szorultak, és új fegyvernemek kialakítása is szükségessé vált. A szakcsapatok és a különböző szolgáltatások is jelentős változtatásokat igényeltek.

A 60-as évek elejétől a néphadsereg alapvetően két haderőnemre, a szárazföldi és a honi légvédelmi csapatokra tagolódik. Ezzel kapcsolatosan csak a csapatrepülő-szervezeteket illetően voltak nézetkülönbségek bizonyos anyagi, irányítási stb. problémák miatt. A szakemberek egy bizonyos része azon a véleményen volt, hogy a csapatrepülő-szervezeteket nem lehet alárendelni a szárazföldi csapatok vezető szerveinek, mert ez sok szervezeti és vezetési bonyodalmat okoz, s emellett gazda-

ságtalan is. A nézetkülönbségek a csapatrepülő-fegyvernem kialakítását követően csak a 70-es években kezdtek oldódni.

A néphadsereg fejlesztése megkövetelte a *hadműveleti vezetési szint* kialakítását is. Korábban a minisztériumi szervek a magasabbegységeket, az önálló egységeket és a többi katonai szervezetet közvetlenül vezették.* Az új vezetési struktúrára vonatkozó elgondolás szerint a haderőnemi seregtest-parancsnokságok irányítják a csapatokat, ők érvényesítik a felső vezetés szempontjait a napi gyakorlatban; ők gondoskodnak a nekik alárendelt parancsnokok és törzsek felkészítéséről. A Honvédelmi Minisztérium ezt követően munkájában a hadászati vezetés kérdéseire, a kádérképzésre, a politikai munka irányítására és a csapatok anyagi ellátására vonatkozó kérdésekre koncentrálhat.

A két parancsnokság létrehozásával kapcsolatban a magyar katonai felső vezetés úgy gondolta, hogy az intézkedés révén jelentősen kevesebb parancsnoksági feladat fog hárulni a HM-re, és a HM az MN életének, kiképzésének elvi irányítója lesz csupán.

1961—1965 között a *hadseregfejlesztés* fő — de korántsem egyetlen — tartalmát a honi légvédelemhez tartozó szervezetek minőségi és mennyiségi fejlesztése képezte. Ennek során a hagyományos lövegekkel felszerelt légvédelmi tüzegegységeket korszerű légvédelmi rakétakomplexumokkal látták el s kiépült az ország legfontosabb objektumait, körzeteit oltalmazó légvédelmi rakétarendszer. Megtörtént a számbelileg is megnövelt vadászpilóta-csapatok teljes átfegyverzése a minden tekintetben korszerűbb, erősebb fegyverzettel, jobb repülési jellemzőkkel rendelkező MIG—21 típusú repülőgépekkel. 1962-ben a honi légvédelem 14 harci osztállyal (84 indítóállvánnyal), 80 szuperszonikus és 80 hangsebesség alatti repülőgéppel rendelkezett. Ezzel egyidejűleg a rádiótechnikai csapatok mennyiségi és minőségi tekintetben egyaránt számottevő fejlesztésére is sor került.

A fejlesztés eredményeként a honi légvédelmi csapatok a néphadsereg alapvető haderőnemévé váltak. Hadseregen belüli súlyuk és szerepük jelentősen megnövekedett. A technikai fejlesztéssel együtt járt a honi légvédelem szervezeti korszerűsítése is: létrejöttek a honi légvédelmi hadosztályok, s alárendeltségükben a légvédelmi rakétás harci osztályok. Átszervezték a vadászpilóta-csapatokat, s ezredek is a honi légvédelmi hadosztályok részeivé váltak.

A szárazföldi csapatok fejlesztésének üteme és aránya ebben az időszakban kisebb volt a honi légvédeleménél. A fejlesztés itt elsősorban néhány fontos, alapozó jellegű feladat megoldását, a minőségi fejlesztés feltételeinek megteremtését célozta. A vezetés javítását szolgálta a szárazföldi hadműveleti csapatok vezetését ellátni hivatott seregtest-parancsnokság kialakítása.

A szárazföldi seregtest-parancsnokság alárendeltségébe került a meglevő négy gépkocsizó lövészadosztály és a harcokcsiezred (amelynek megkezdődött hadosztállyá alakítása), továbbá több fegyvernemi és szakegység, alegység. A szárazföldi csapatok korszerű felszerelésére azonban még nem volt lehetőség. A hátszági csapatok felszereltsége sem érte el a kívánt szintet.

* Ma helyesen: irányítják. A két fogalom tartalmát az Alkotmánybíróság 48/1991. (IX.26.) AB határozatának II/2. pontja megnyugtatóan tisztázza (Magyar Közlöny 1991/103.sz.).

A katonai felső vezetés 1962-ben arra a következtetésre jutott, hogy a következő években a szárazföldi csapatok fejlesztésére kell a fő figyelmet fordítani. Ennek keretében fel kell állítani egy rakétadandárt, négy harcászati rakétaosztályt, tíz páncéltörő rakétaüteget, be kell fejezni a harcoksihadosztály felállítását, meg kell erősíteni a csapatfelderítő szerveket. Ezeket a terveket 1963-ban a felső politikai vezetés jóváhagyta.

A szárazföldi csapatok 1963-tól megkezdődött technikai fejlesztése — a hadművelleti-harcászati és harcászati rakéták, az új korszerű harckocsik, valamint a rakéta-páncéltörő eszközök rendszerbe állítása — a szárazföldi haderőnem szervezétének jelentős korszerűsítését igényelte és eredményezte. A tüzérség rakétatüzérfegyvernemmé alakult át. A harcoksihadosztály felállításával és a gépkocsizó lövészhadosztályokon belül a harckocsik számának növelésével jelentősen megnőtt a szárazföldi erőkn belül a páncélos-fegyvernem aránya és szerepe. A rakéta-páncéltörő tüzérség megjelenése is számottevő változásokat eredményezett a szervezetben. A szervezeti és egyben mennyiségi fejlesztés során megkezdődött két újabb gépkocsizó lövészhadosztály felállítása is.

A szárazföldi haderő fejlesztésében a fegyvernemek szervezeti fejlesztése is megkezdődött, a csapatok hadművelleti és harctevékenységet biztosító anyagi-technikai és egészségügyi szervezetek átszervezése és gépesítése eredményeként a hadsereg hadtáp mozgékonyabbá vált.

A haderőnemi seregtest-parancsnokságok létrehozása azt a nézetet alakította ki a katonai felső vezetésben, hogy a Honvédelmi Minisztériumra háruló feladatok jelentősen csökkentek, s ebből következően a jövőben „a HM az MN életének, kiképzésének elvi irányítója” lesz csupán.

Az ebből kiinduló 1961. szeptember 5-én megjelent szervezési intézkedést követően nagyméretű strukturális változás és létszámcsökkentés következett be a Honvédelmi Minisztériumban. Az intézkedés nyomán megszűnt a harckiképzési és testnevelési csoportfőnökség, a tüzér-, a műszaki, a vegyvédelmi parancsnokság, valamint a csapatlégvédelmi főnökség. Helyettük kiképzési főcsoportfőnökség, ezen belül tüzér-, műszaki, vegyvédelmi és csapatlégvédelmi csoportfőnökség létesült anyagi részlegek nélkül.

Ugyanakkor új anyagi-technikai főcsoportfőnökség létesült, amelynek alárendeltségébe került: a vezérkar anyagtervezési csoportfőnöksége, páncélos- és gépjármű-technikai csoportfőnöksége, a Haditechnikai Intézet és a korábbi anyagnem-felölős fegyvernemi főnökségek anyagi részlegei. Más szervezeti változások is történtek 1961 végén és 1962 elején a minisztériumban. Így: főcsoportfőnökségekké fejlesztették a politikai és a személyügyi csoportfőnökségeket, a politikai főcsoportfőnökségnél szervezési és agitációs propaganda-csoportfőnökség létesült, a személyügyi főcsoportfőnökségnél szervezési, tartalékos tiszti és hivatásos tiszti csoportfőnökségek alakultak.

A szervezeti módosítások következtében a minisztérium létszáma megközelítően 1000 fővel csökkent. Az ebből származó előnyök azonban eltörpültek ama hátrányok mögött, amelyek az átszervezés következtében felszínre jöttek. A minisztérium, miután a fegyvernemi főnökségek majdnem teljesen kikapcsolódtak a HM-közvetlen csapatok vezetéséből, alkalmatlanná vált a gyakorlati jellegű főparancs-

noksági funkció ellátására. A vezérkar lehetőségei a tervező munkában és az ország fegyveres védelmére való felkészítésére irányuló tevékenység koordinálásában az anyagtervezési csoportfőnökség átalárendelésével jelentősen csökkentek.

A későbbi tapasztalatok azt mutatták, hogy a hadsereg törzs létrehozásakor a Honvédelmi Minisztérium különböző szerveinél végrehajtott létszámcsökkentések túlzottak voltak. Helytelen volt az az intézkedés is, amely a vezérkartól az anyagi-technikai főcsoportfőnökséghez csoportosította át az anyagtervezési csoportfőnökséget. Az e tapasztalatokból adódó szükséges korrekciókra 1963-ban került sor.

Az Elnöki Tanács 1962-ben a honvédelmi miniszter felügyelete alá helyezte az *Országos Légoltalmi Parancsnokságot*, amely azt megelőzően a belügyminiszterhez tartozott. A szerteágazó, a Honvédelmi Minisztérium ügkörével nehezen összekapcsolható tevékenység irányítására a légoltalmi parancsnokságból létrehozták a Polgári Védelem országos parancsnokságát, élén a törzsparancsnokkal.

A Honvédelmi Minisztériumnak az új feladatokkal kapcsolatban szükséges megerősítésére, illetve átszervezésére vonatkozó intézkedés 1963. augusztus 14-én jelent meg. Az 1963-ban kidolgozott és a kormány honvédelmi bizottsága által elfogadott szervi határozvány azt rögzítette, hogy a Honvédelmi Minisztérium egyrészt a legfelső katonai államigazgatási szerv, másrészt a néphadsereg és a polgári védelem legfelső katonai vezető szerve.

Az átszervezés során a fegyvernemi szervek kiváltak a kiképzési főcsoportfőnökség keretéből és önálló főnökséggé szerveződtek. Felszámolták az anyagi-technikai főcsoportfőnökséget. Az anyagtervezési csoportfőnökség visszakerült a vezérkarhoz, a műszaki és a híradóanyagi osztályok pedig a megfelelő főnökségekhez. Ismét önálló vezetési szervvé vált a páncélos- és gépjármű-technikai főnökség, valamint a fegyverzeti főnökség. A Haditechnikai Intézet a vezérkarnál létesült haditechnikai fejlesztési csoportfőnökség alárendeltje lett.

Az alapvető vezérkari szerveket is megerősítették. Ekkor kapott hadszíntér-előkészítő osztályt a hadművelleti csoportfőnökség, a szervezési és mozgósítási csoportfőnökség pedig tervező, valamint igazgatási és jogi osztályt. A vezérkarhoz került a kiképzési főfelügyelőtől a csapatfelderítési osztály, viszont kivált a vezérkar szervezetéből és a hadtápfőnök alárendeltségébe került a közlekedési osztály. A hadtápfőnökségen újból megalakult az 1961-ben megszüntetett hadtáptörzs.

A Honvédelmi Minisztérium létszáma az átszervezés után, néhány szervnek a minisztériumból való kivonása miatt, továbbra is csak 1500 fő körül mozgott.

Sajátos szervezési és irányítási feladatot jelentett 1964-ben a népgazdasági feladatok megoldásában való közreműködésre hivatott, új kiképzési rendszerű műszaki alakulatok létrehozása és munkába állítása.

1965-ben átszervezték a megyei hadkiegészítő és összevonták a járási kiegészítő parancsnokságokat.

A vezérkarban vezetésgépesítési és statisztikai elemző osztályt hoztak létre.

A vezetés struktúrájának fejlesztése terén a legjelentősebb változás az volt, hogy 1966-ban a szárazföldi hadművelleti csapatok szervezetének további javítása érdekében egy *hadtestparancsnokságot* hoztak létre. Az új hadművelleti parancsnokság átvette a hadsereg-parancsnokságtól a két, hosszabb készenléti idejű hadosztály vezetését.

A hátszág védelemre való felkészítése és hadszíntéri előkészítése keretében megkezdődött a folyamatos közúti és vasúti mozgások, szállítások végrehajtását segítő forgalomszabályozási szervezetek és átrakókörletek kialakítása, továbbá a hadászati anyagi tartalékok tárolását és a háborús kórházi ellátást biztosító raktár- és gyógyítóhálózat bővítése és fejlesztése. Kezdetét vette a szárazföldi csapatok felső szintű hadtápbiztosítását szolgáló tábori hadtápszervek létrehozása.

A szárazföldi csapatoknál tovább bővültek a magasabbegységek páncéltörő rakétás szervezetek. A tüzérség keretében megkezdődött az önjáró eszközökkel felszerelt egységek és alegységek megalakítása. A lövészcsapatoknál megjelentek a magyar gyártmányú páncélozott szállító harcjárművek. Ezzel lényegében megkezdődött a gépkocsizó lövészcsapatok gépesített lövészcsapatokká történő átalakítása. Folytatódott a harckocsik mennyiségének növelése, minőségi összetételük javítása. A technikai fejlesztéssel egyidejűleg jelentősen növekedett a fegyvernemek és szolgáltatások — különösen a harckocsi-, a híradó- (rádiótechnikai), a vegyvédelmi csapatok — létszáma, ami egyben azt is jelentette, hogy arányuk a lövészcsapatokhoz képest jelentősen megnövekedett. A harmadik ötéves tervben indult meg a szárazföldi csapatokhoz kapcsolódó szállító helikopterek rendszerbe állítása is.

A honi légvédelmi csapatoknál az új technika minél jobb elsajátítását szolgálták a harmadik ötéves tervre jutó fejlesztési feladatok, amelyek eredményeként tovább nőtt a honi légvédelmi haderőnem súlya. Ezen belül lényegesen növekedett a repülőcsapatok aránya.

A technikai fejlesztés újabb és újabb létszámgigényeket támasztott. A politikai vezetés 1964 júliusában ugyanakkor olyan határozatot hozott, hogy a fejlesztés a továbbiakban nem járhat együtt a békelétszám növelésével. Ennek következtében a harmadik ötéves terv időszakában a néphadsereg fejlesztése — különösen a szervezeti fejlesztés tekintetében — ellentmondásosan alakult.

A 60-as évek első éveiben egyértelműen az volt a gyakorlat, hogy egy új fegyverzeti eszköz rendszerbe állításakor a szükséges kezelő- és kiszolgálószemélyzet létszámával megnövelt új állománytáblát léptettek életbe. A megváltozott helyzetben gyakrabban került sor ún. „keretesítésre”, amikor is a hagyományos fegyverzettel felszerelt és nem az első lépcsőhöz tartozó katonai szervezetek több alegységénél a békelétszámot a parancsnoki és a legszükségesebb anyagkezelői állományra csökkentették. A 60-as évek második felében, de különösen a 70-es években a keretesítés olyan méreteket öltött, amelyek hátrányosan hatottak a harckészültségi követelmények teljesítésére, a technikai eszközök kiszolgálására, a személyi állomány életkörülményeire. A keretesítés ugyanakkor megnövelte a mozgósítási teendőket. Ennek elősegítésére megkezdődött a békében „nem élő” katonai szervezetek mozgósítását előkészítő törzsek, majd a 60-as évek második felében a középírányító törzsek létrehozása.

A létszámgazdálkodást nehezítette, hogy ritkán került sor a régi technika kivonására, a kezelő-, kiszolgálóállomány „felszabadítására.” A legtöbbször az új mellett a régi technika is a hadrendben maradt, ami főként abból következett, hogy szűkös anyagi lehetőségeink miatt nem tudtunk egyszerre annyi eszközt vásárolni, mint amennyire szükség lett volna.

1966 végén a Magyar Néphadsereg főbb szervei a következők voltak:

- a Honvédelmi Minisztérium (hadászati vezető szerv);
- a szárazföldi hadsereg (HDS. Pság., három gl. ho., egy hk. ho., HDS-közvetlenek);
- a hadtest (hdt. pság., két gl.ho., hdt.-közvetlenek);
- az OLP (pság., két h.lé.ho., OLP-közvetlenek);
- a VK-közvetlenek (ZMKA, HTI, Kieg. pságok, Bp-i Heő. pság., kom. hivatalok, HM központi irattár, őrezred, térképraktárak, hír. z., számítóközpont stb.);
- a politikai főcsoportfőnököknek alárendelt szervek (Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Zrínyi Katonai Kiadó, Néphadsereg szerkesztősége, MNKK és más klubok stb.);
- a kiképzési szervek (Egyesített Tiszti Iskola, Kiképzési Technikai Intézet, Karikás Frigyes Katonai Kollégium, BHSE, Honvédségi Szemle szerkesztősége stb.);
- a műszaki csapatok (mű. dd., po.dd., szertár);
- a vegyvédelmi alakulatok (vv.z., szertár);
- a pc.-gk., szervek (kik.közp., gk.szín, raktárak);
- a fegyverzeti szervek (lőszerraktárak);
- a hadtápszervek;
- az új kiképzési rendszerű műszaki csapatok.

A HM ellenőrző munkájának javítása érdekében 1967-ben ellenőrző főosztály létesült a miniszter közvetlen alárendeltségében.

1967-ben megindult a vezérkari akadémiáknak megfelelő szintű képzés a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián.

1967-ben alakult meg — az Egyesített Tiszti Iskolából Szentendrén a Kossuth Lajos Katonai Főiskola és Budapesten a Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskola.

A katonai vezetés harcászati feladatainak fokozása érdekében a vezérkari főnök alárendeltségében 1968-ban központi harcálláspont alakult, amely átvette a vezérkartól a néphadsereg legmagasabb szintű hadműveleti szolgálatát.

További fejlesztések

Az 1960—1970-es évtized hadseregfejlesztésének tapasztalatai azt mutatták, hogy a fejlesztés komplex feladatait célszerű hosszabb távra szóló tervben rögzíteni. Ennek alapján a harmadik ötéves terv időszakában elkészült a néphadsereg távlati fejlesztési koncepciója, amely az 1971—1980 közötti két ötéves terv időszakára foglalta össze a hadseregfejlesztés célkitűzéseit és feladatait, egyes kérdésekben pedig előre mutatott az 1980 utáni évekre is. A koncepció a fejlesztés extenzív módszerei helyett az intenzív módszerek alkalmazását írta elő, kiemelve a tervszerű, arányos, kiegyensúlyozott, minőségi fejlesztés követelményei betartásának szükségességét. A távlati fejlesztési koncepció nem utalt haderőnemi prioritásokra, de a technikai beszerzések arra vallanak, hogy 1971—1975 között — az előző ötéves tervhez hasonlóan — inkább a szárazföldi csapatok, míg a 70-es évek második felében — ha nem is a nagy túlsúllyal — a honi légvédelmi csapatok fejlesztése kapott elsőbbséget. Ez a szárazföldi csapatoknál a hadműveleti-harcászati és a harcászati rakéták, továbbá egyes tüzéreszközök újjakkal való lecserélésében, valamint a lö-

vészcsapatok páncélozott harcjárművekkel és korszerűbb harckocsikkal való ellátásában, a honi légvédelmi csapatoknál pedig az egynemű rakétákból álló légvédelmi rendszer több típusból álló rakétarendszerrel történő felváltásában és korszerűbb repülőgépek rendszerbe állításában jutott kifejezésre.

1971-ben lépett hatályba a 10. számú törvényerejű rendelet a hivatásos állomány szolgálatáról és nyugdíjáról, amely a további fejlesztések szubjektív feltételeit volt hivatva elősegíteni.

Az MSZMP politikai bizottsági határozata alapján újból napirendre került a Honvédelmi Minisztérium struktúrájának felülvizsgálata. Az 1972—73-as átalakítás azt akarta biztosítani, hogy a korszerű vezetési eszközök alkalmazásával a minisztérium hatékonyabban tudja vezetni a technikailag jól felszerelt csapatokat és leválasztódjanak azok a tennivalók, amelyek alsóbb szinten, illetve minisztériumon kívül is megoldhatók. A struktúra felülvizsgálatának másik célját a középszintű (hadműveleti) parancsnokságok további kiépítése képezte. 1972. január 1-jén a hátországvédelem egységes rendszerének irányítására megalakult a *Hátországvédelmi Parancsnokság*. Ezzel egyidejűleg megoldották a honvédelmi miniszter közvetlen irányítása alatt működő polgári védelem katonai alakulatainak a Hátországvédelmi Parancsnokshoz történő átalárendeléséből adódó szervezeti kérdéseket.

Lényeges változást jelentett, hogy 1973 januárjában megszűnt az addig minisztériumi feladatokat is ellátó Országos Légvédelmi Parancsnokság és megalakult az 1. Honi Légvédelmi Hadsereg-parancsnokság. A csapatrepülő erők vezetésére megalakult a Csapatrepülő Parancsnokság.

A *Honvédelmi Minisztérium 1973. évi átszervezése* során kiképzési főfelügyelői, valamint légvédelmi és repülő felügyelői státus létesült. Az előbbi az általános gépésített és harckocsizó- és a tanintézeti kiképzési csoportfőnökségek, valamint a kiképzési elvi koordináló osztály, továbbá a rakétatüzér-, a műszaki és a vegyvédelmi főnökségek felügyeletével, az utóbbit a Honvédelmi Minisztériumban létrehozott repülőbiztonsági osztály, továbbá a megalakítás alatt álló légvédelmi rakéta-, a repülő- és a rádiótechnikai főnökségek munkájának koordinálásával bízták meg. Megszüntették az ellenőrzési főosztályt, miután nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, s nehézségeket okozott a vezérkar tervező, szervező, ellenőrző tevékenységében.

A vezérkarnál kettéválasztották a Szervezési és a Mozgósítási Csoportfőnökséget, önálló Térképészeti Szolgálati Főnökség alakult. A korábban önálló csapatfelderítési osztály a 2. csoportfőnök alárendeltségébe került. A szabályzatszerkesztő osztály kivitelezési feladatokat ellátó szerveit, hogy ne terheljék a minisztérium létszámát, alsóbb szintre helyezték. Az ügyviteli osztályból kiváltak a cenzorok és a VK titkársághoz kerültek. Több szerv új megnevezést kapott, így a Híradó Csoportfőnökség, a REVA osztály és az MN Hadtápfőnökség szakági önálló osztályai szolgálatfőnökségek lettek. A közvetlen alárendeltségükbe tartozó raktárakat és egyéb szerveket az újonnan létrehozott középírányító szervek alárendeltségébe helyezték. A Honvédelmi Minisztérium új szervezeti struktúrájához hozzáigazították a politikai szerveket is.

A Honvédelmi Minisztériumnak egészen különös és szokatlan szervezési és vezetési feladatokat kellett 1973 elején megoldani azzal kapcsolatosan, hogy a vi-

etnami béke megteremtését előmozdító nemzetközi ellenőrző és felügyelőbizottság magyar tagozata létrejöjjön és megkezdje működését. A Külügyminisztérium megfelelő szerveivel szoros együttműködésben végzett munka végül is sikeres volt.

A Honvédelmi Minisztériumban 1975-ben két új szervezet hoztak létre: a Rádióelektronikai Főnökséget és a Vezérkar tudományos osztályát. A két új vezérkari szerv létrehozása lényeges változtatásokat vont maga után egyes szakkérdések irányításában. Ezzel egyidejűleg megszüntették a Hadtudományi Intézetet. 1976-ban a hadtápfőnökségből kivált elhelyezési szolgálat bázisán önálló (közvetlenül a miniszter alárendeltségébe tartozó) Beruházási és Fenntartási Főnökséget hoztak létre.

A Honvédelmi Minisztérium hivatalos létszáma — annak következtében, hogy egyre több szervnél éltek a „kivitelezéssel” foglalkozó részlegek alsóbb szintre helyezésének lehetőségével — a 70-es években 2000 fő maradt.

A Honvédelmi Minisztériumnak alárendelt főbb szervek az alábbiak voltak:

- szárazföldi hadsereg: parancsnokság, 3 gépesített lövészadosztály, 1 harc-kocsiadosztály, közvetlenek;
- szárazföldi hadtest: parancsnokság, 2 gépesített lövészadosztály, közvetlenek;
- csapatrepülők: parancsnokság, szállítóhelikopter-ezred, felderítőrepülő-ezred, harcihelikopter-zászlóalj, szállítórepülő-szászad, biztosító-kiszolgáló-zászlóalj;
- honi légvédelmi hadsereg: parancsnokság, 2 honi légvédelmi hadosztály, közvetlenek;
- hátszázágvédelmi erők: parancsnokság, rendészeti komendánsezred, híradóezred, műszaki ezred, őrezred, pontonosdandár, komendánszászlóalj, híradózászlóalj, sugárértékelő főközpont, állásépítő zászlóalj, tűzszerész-zászlóalj, felderítőzászlóalj, Budapesti Helyőrség Parancsnokság, komendánshivatalok, raktárak, műhelyek;
- HM-közvetlenek: Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, Kossuth Lajos Katonai Főiskola, Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskola, Kilián György Repülő Műszaki Főiskola, Karikás Frigyes Katonai Kollégium, középiskolai katonai kollégiumok, Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Haditechnikai Intézet, RE-VA Intézet, Térképészeti Intézet, Központi Térképraktár, Asztrogeodéziai Állomás, Szabályzatszerkesztő Iroda, HM központi irattár, HM központi nyomda, MN Politikai Nevelőmunka Anyagi és Módszertani Központja, MN Központi Művelődési Ház, Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó, Külügyi Szálló, Testnevelési és Sportközpont, Budapesti Honvéd Sport Egyesület, fegyvernemi és szolgálati főnökségek intézetei, raktárai, szertárai és egyéb szervei;
- hadtápszervek: Tábori Hadtáp Központ, Mozgósítási Törzs, Hadtáp Átrakó Központ, kommunális igazgatóságok, Repülőorvosi Kutató Intézet, kórházak, Építési és Beruházási Főnökség szervei és alakulatai, Katonai Közlekedési Főnökség, az üzemanyag és a ruházati szolgálati főnökségek szervei és raktárai;
- pénzügy: Számító és Nyugdíjmegállapító Központ.

A honi légvédelmi és a szárazföldi csapatoknál a negyedik és az ötödik ötéves tervek során végrehajtott technikai fejlesztés létszámkihatásait a szervezeti felül-

vizsgálat és a racionalizálás, valamint a felduzzadt szervek csökkentése sem tudta ellensúlyozni.

1976-ban az Országgyűlés megújította a honvédelmi törvényt (1976. évi I. törvény).

Az 1970-es évek végére azonban láthatóvá vált, hogy ezek az intézkedések csak átmenetileg javították a helyzetet. Az alapproblémát — a végeredményben működésképtelen szervezetek számának folytonos növekedését — az intenzív minőségi fejlesztés időszakában sem sikerült megoldani. A szervezetek számának folytonos növekedése és a fejlesztési létszámkorlát mellett egyre nagyobb és nagyobb mérvű „kezetesítés” vált szükségessé, aminek következtében az egyes szervezetek létszáma folyamatosan csökkent, „elvékonyodott”. Mind nehezebbé vált a normális, a szabályzat szerinti békeélet fenntartása, a kiképzési feladatok végrehajtása, a harcászati előírt szintjének és a mozgósítási feladatok naprakészségének biztosítása.

Ezt érzékelve, a katonai felső vezetés a 70-es évek második felében — a politikai felső vezetés jóváhagyásával — az egész hadseregére kiterjedő, az ország nagyságrendjének, földrajzi elhelyezkedésének, valamint a fegyverzetben és a technikában végbemenő változásoknak jobban megfelelő szervezeti struktúra kialakítását határozta el.

Új haderőstruktúra

Az új haderőstruktúrára vonatkozó tervek mindkét haderőnem vonatkozásában lényeges változtatásokat irányoztak elő. Ezek a honi légvédelemnél a hatodik, a szárazföldi csapatoknál a hetedik ötéves terv időszakában valósultak meg. A csapatrepülő-erőknél a végrehajtás a hatodik ötéves terv időszakában kezdődött és a hetedikben fejeződött be. A változások lényege a következő volt.

— A honi légvédelemnél — HM-szervként, egyben hadászati-hadművelési vezető szervként — Légvédelmi és Repülő Parancsnokság jött létre (ezzel együtt megszűnt a légvédelmi és repülő felügyelő beosztás). Megszűnt a honi légvédelmi hadsereg-parancsnokság és a két légvédelmi hadosztály-parancsnokság. Helyettük egy hadtestparancsnokság alakult, amelynek közvetlen alárendeltségébe került a honi légvédelem mindhárom fegyvernemének valamennyi csapatszervezete.

— A szárazföldi csapatoknál — bár a seregtest-vezetési szint és a seregtestközvetlen csapatok változatlanul maradtak — teljesen új szervezeti struktúra jött létre. Megszűntek a hadosztályok és az ezredek. A szervezetek ez után a raj-, szakasz-, század-, zászlóalj-, dandár-, hadtest-, hadsereg-vezetési lépcsők szerint épülnek fel.

A csapatszervezeteket (eltekintve a hadseregközvetlenektől) a nyolc hadosztály helyett négy (egy honi légvédelmi és három szárazföldi) hadtest fogta össze.

— A csapatrepülő-alakulatoknál a felderítő repülőgépeknek korszerűbbekkel történő lecserélése következtében felderítőrepülő-ezred helyett önálló század szerveződött. A szállító, illetve harci helikopterek ezredekbe szerveződtek. Ez utóbbiak létrehozásával a néphadseregben megkezdődött annak a hiánynak a pótlása, amelyet az okozott, hogy szárazföldi csapataink nem rendelkeztek saját támogató (vadászbombázó) repülőerővel.

— A Honvédelmi Minisztérium szervezetében a honi légvédelem vezető szerveinek már említett átalakításával, a Légvédelmi és Repülő Parancsnokság létrehozásával megvalósult a légvédelem egységes központi irányítása. Létrejött a Fegy-

verzeti és Technikai Főcsoportfőnökség, amely — különösen az anyagi, technikai biztosítás (ATB) egységes, az egész néphadsereget átfogó rendszerének kialakításával összefüggésben — elősegítheti a csapatok technikai ellátottságának javulását. Megváltozott a szárazföldi fegyvernemi főnökségek szervezeti elrendezése. A műszaki, a vegyvédelmi főnökségek technikai osztályai a Fegyverzeti és Technikai Főcsoportfőnökségbe olvadtak be. Maguk a főnökségek pedig a Tüzérfőnökséggel együtt a kiképzési főfelügyelő irányítása alá kerültek.

Az egységes Fegyverzeti és Technikai Főcsoportfőnökség ez alkalommal azért jöhetett létre, mert a csapatoknál már tűrhetetlen volt a helyzet, a különböző anyagi-technikai szolgálatok vezetése megoldhatatlanná vált. A változás következtében a Honvédelmi Minisztériumban némileg módosult az anyagi gazdálkodás felső szintű irányításával kapcsolatos munkamódszer néhány kérdése. A vezérkar anyagi szerepe módosult ugyan, de még több kapcsolódó kérdés várt további rendezésre.

Ezt a folyamatot az időközben felmentett *Czinege Lajos* után *Oláh István vezérezredes*, illetve hadseregtábornok, majd váratlan halála után *Kárpáti Ferenc vezérezredes* irányította.*

Az okmányok a fenti szervezeti és vezetési változásokat nem nevezik reformnak, de valójában ezek a változások kimerítik egy szervezeti és vezetési reform kritériumait annak ellenére, hogy az átszervezés nem járt a néphadsereg erőinek lényeges csökkentésével, a népgazdaságra háruló terhek mérséklésével.

A rendszerváltozás szervezeti vonzatai

A Honvédelmi Minisztérium szervezetében 1989. október 23-tól minőségi változások következtek be. A változások ugyanis nemcsak szervezeti jellegűek voltak, hanem együtt jártak a honvédelem, a néphadsereg korábbi vezetési rendszerének megváltoztatásával.

A Magyar Köztársaság kormánya úgy döntött, hogy a Honvédelmi Minisztérium átszervezésével különválasztja a tárcának, mint főhatóságnak a hatáskörét és funkcióit a parancsnoksági hatáskörtől. A Honvédelmi Minisztériumtól szervezetileg elkülönítve létrehozta a haderőnemeket, a csapatokat, intézeteket irányító Néphadsereg Parancsnokságát. (Ez utóbbi név Magyar Honvédség Parancsnokságára változott.)

Ennek megfelelően a Honvédelmi Minisztérium — élén a miniszterrel — egy létszámában lényegesen kisebb szervezetté vált, amely elsősorban tárcaszintű, honvédelem-kormányzati, állami igazgatási feladatokat lát el és fenntartja a hatáskörébe tartozó nemzetközi kapcsolatokat.

A honvédelmi miniszter tevékenységében érvényesíti az Országgyűlés, a köztársasági elnök és a kormány által meghatározott honvédelmi feladatokat, az alkotmány és más jogszabályok rendelkezéseit:

- gondoskodik a nemzetközi szerződésekből eredő kötelezettségek minisztériumi szintű feladatainak ellátásáról;
- törvényességi felügyeletet gyakorol a honvédség katonai szervezetei felett;

* Oláh István 1984. XII. 6-tól 1985. XII.15-ig, Kárpáti Ferenc 1985. XII. 30-tól 1990. V. 23-ig volt honvédelmi miniszter

- javaslatokat készít elő a honvédségre háruló védelmi és katonapolitikai kérdések megoldására;
- kialakítja az ország honvédelmének legjobban megfelelő fejlesztési koncepciókat;
- elvégzi a szükséges tárcaközi egyeztetéseket.

A honvédelmi miniszter közvetlen tanácsadó testületeként működik a Honvédelmi Minisztérium kollégiuma, amelynek állandó tagjai: a Honvédelmi Minisztérium államtitkárai, a Magyar Honvédség parancsnoka, a Magyar Honvédség vezérkari főnöke és a Honvédelmi Minisztérium hivatalvezetője.

A honvédelmi miniszter — aki 1990. május 25. óta *Für Lajos* — tehát kormányzati hatáskörben törvényességi felügyeletet gyakorol a Magyar Honvédség parancsnoksága felett, de az nincs neki közvetlenül alárendelve. A fegyveres erők — így a hadsereg — főparancsnoka a köztársasági elnök.

A Magyar Honvédség parancsnokságának vezetője a Magyar Honvédség parancsnoka, *Lőrincz Kálmán altábornagy*, majd vezérezredes, aki államtitkári besorolású és szolgálati előjárója a honvédség teljes személyi állományának. A megszabott követelmények és a biztosított feltételek szerint teljes felelősséget visel a honvédség állapotáért, fejlesztéséért, felkészítéséért, harckészültségéért.

A parancsnokság végzi a Magyar Honvédség katonai, szakmai irányítását, operatív vezetését:

- kidolgozza fejlesztésének, harckészültségének és alkalmazásának terveit, szervezi azok gyakorlati végrehajtását;
- tervezi, szervezi és irányítja a hadsereg személyi állománnyal, anyagi-technikai eszközökkel való feltöltését, a személyi állomány kiképzését, nevelését és szociális ellátását.

A Magyar Honvédség parancsnoksága, feladatainak ellátásához rendelkezik a szükséges törzskari szervezettel. Az állományába tartozó főbb szervezetek:

- a vezérkar (alárendeltségében a Hadművelleti Főcsoportfőnökséggel, a Felderítő, a Szervezési és Mozgósítási, a Híradó és Automatizálási Csoportfőnökséggel és más vezetési szervekkel);
- a Kiképzési és Szárazföldi Főcsoportfőnökség; az Anyagi-Technikai Főcsoportfőnökség; a Légvédelmi és Repülő Főcsoportfőnökség; a Nevelési és Szociálpolitikai Főnökség; a Személyügyi Főnökség; az Építési és Elhelyezési Főnökség; a Közgazdasági és Pénzügyi Főnökség.

A Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség parancsnokságának együttes létszáma a különválás után jelentősen — a korábbi létszámnak mintegy felére — csökkent.

A rendszerváltozás, a Varsói Szerződés megszűnése és hazánk szuverenitásának visszanyerése teljesen új helyzetet teremtett és a hadseregszervezés számára is új irányokat szabott meg.

Az új magyar nemzeti honvédség szervezetének irányelveit az újonnan kidolgozott biztonságpolitikából következő és az azzal összhangban kialakított honvédelmi alapelvek határozzák meg. Ennek szellemében történt már — első lépésként — néhány fontos intézkedés, mint például a katonai kerületparancsnokságok és a békevezetés haderőnemi szerveinek létrehozása.

Felhasznált dokumentumok

1. HM Titkárság iratai 10 024/1956. december 8-i kormányhatározat
2. HL. HM Titkárság irattára, 1957, 102/05. csomó, 131.old.
3. HL. Visszaemlékezések, kéziratok gyűjteménye
4. U.o.
5. MNVK Szervezési Csoportfőnökség iratai, összesített szervezési adatokat tartalmazó 0020/1986. irat-csomó; összeállította: Sárközi Illés, 1986—87.
6. HL. HM Titkárság irattára, 1957, 102/05 csomó, 139.old.
7. HM Titkárság irattára, A Magyar Népköztársaság honvédelmi miniszterének 1. sz. parancsa, HM-parancsok gyűjtője, 1957-es kötet
8. Az MNK Szervezési Csoportfőnökség iratai, az összesített szervezési adatokat tartalmazó 00020/1986. sz. gyűjtő; összeállította: Sárközi Illés, 1986—87.
9. HM Igazgatási és Jogi Főosztály iratai. Az Elnöki Tanács 1951 évi 54-es tvr.
10. MNVK Szervezési Csoportfőnökség iratai, az összesített szervezési adatokat tartalmazó 00020/1986. sz. gyűjtő, összeállította: Sárközi Illés, 1986—1987.
11. HM Titkárság irattára, az MSZMP Politikai Bizottságának 1958. május 27-i határozata
12. Az MNVK Anyagtervezési Csoportfőnökség iratai: Az MN kiadásainak alakulása 1950—1970 között című, 001752/71. sz. irat
13. HL. Visszaemlékezések és kéziratok gyűjteménye, Szűcs László ny. vezérőrnagy visszaemlékezése
14. Az MSZMP IX. kongresszusának jegyzőkönyve, Czinege Lajos vezérezredes, honvédelmi miniszter felszólalása; Kossuth Könyvkiadó, 1967. 330. old.
15. HL. HM 1961-es iratok, a HM 0021/1961. sz. parancsa
16. HL. HM 1961-es iratok, a HM 028/1961. sz. parancsa
17. HL. HM 1961/T., 35/10. csomó 56—78. l.
18. HL. Visszaemlékezések és kéziratok gyűjteménye, Szűcs László ny. vezérőrnagy visszaemlékezése
19. Akadémiai Közlemények, 120/1986. sz. 24—29.old.
20. HM Titkárság irattára, HM KT jegyzőkönyvei 1968-as kötet
21. Az MNVK Szervezési Csoportfőnökség iratai, az MN alapvető szervezeteinek fejlődése című tanulmány, készítette: Baranyai László 1976.
22. U.o.
23. HM Titkárság irattára, a HM 0015/1973. sz. parancsa, HM parancsok gyűjtője 1973-as kötet
24. U.o.
25. HM Titkárság irattára, HM KT jegyzőkönyve, 1973-as kötet
26. MNVK Szervezési Csoportfőnökség iratai, az összesített szervezési adatokat tartalmazó 00020/1986. sz. gyűjtő; összeállította: Sárközi Illés, 1986—1987.

Cikkek, tanulmányok közlési feltételei

A szerzők a szöveget csak a lap egyik oldalára (62 leütés, 30 sor) gépeltessék, másfeles sortávolsággal. A kézirat lehetőleg ne haladja meg a 20—22 gépelt oldalnyi terjedelmet.

A felsorolt téma szemléletesebb bemutatására vázlatok, ábrák, esetleg jó minőségű fotók (fekete-fehér) is beküldhetők. A vázlatokat lehetőleg tussal (egy színben) elkészítve, arányos méretekkel és nyelvtanilag (szakmailag) kifogástalan szövegezéssel kérjük.

A beküldött cikkekhez, tanulmányokhoz készítsenek 10—12 soros annotációt, amely hűen tükrözi írásuk tartalmát. Külön mellékelt lapon vagy a cikk, tanulmány végén tüntessék fel: teljes nevüket, rendfokozatukat, valamint irányítószámmal ellátott pontos munkahelyi és lakcímüket, esetleg telefonszámukat.

A cikkeket, tanulmányokat, véleményeket, javaslatokat, olvasói leveleket közvetlenül a *Hadtudomány szerkesztőbizottság* címére (1581 Budapest, Hungária krt. 9—11. Pf.: 15.) küldjék meg.

A *kézirat közlési ideje* — a cikk elfogadása esetén — 3—6 hónap, mivel a folyóirat negyedévenként jelenik meg.

A szerkesztőség fenntartja a jogot a beküldött munkák rövidítésére, a szükséges nyelvtani és formai javításokra. A szerzők szakmai véleményét hűen közöljük, mondanivalót nem csorbítjuk.

Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Pintér Sándor

Rendőrség, rendészet, közbiztonság*

Az elmúlt években mind többet foglalkoznak a rendőri munka elméleti kérdéseivel. Ez elsősorban arra vezethető vissza, hogy a politikai rendszerváltozással együtt a jogállamiság irányába meginduló fejlődés újrafogalmazta a rendőrség helyét, funkcióit, s ennek függvényében szükségessé vált a rendőri tevékenység alkotmányos, törvényes újraszabályozása.

A demokratikus fejlődés magas követelményeket támaszt a rendőri munka hatékonyságával és módszereivel szemben. Az ország gazdasági helyzetével, társadalmi állapotával szoros összefüggésben levő és jelenleg negatív tendenciákat mutató közbiztonsági, bűnözési állapot indokoltá teszi annak elemzését is, hogy ezen súlyos kriminalitási helyzethez mennyiben járultak hozzá az igazságszolgáltatási és a bűnüldözési tevékenység hibái.

Mindezt elősegíti, hogy lehetővé vált bekapcsolódásunk a nemzetközi rendőrségi együttműködési rendszerbe, melynek révén közvetlenebbül ismerhetjük meg a korszerű közbiztonság-védelmi tevékenység módszereit, a tudományos technikai fejlődés — elsősorban az elektronikus adatfeldolgozás —, a számítástechnika és a híradástechnika újabb vívmányait. Az anyagi-technikai lehetőségeink korlátai között megkezdtük ezek alkalmazását, illetve a tervek kidolgozását.

Az elméleti, tudományos érdeklődés megélénkülése szembetűnően mutatkozott meg a kodifikáció folyamatában lévő rendőrségi törvény megalkotásakor. Itt olyan problémák megoldása vár a jogszabály előkészítőire, mint például az állampolgári jogok garanciái és a rendőri intézkedések hatékonysága közötti arányok érvényesítése. Ennek lényege, hogy az egyén mikor és meddig korlátozható a köz érdekében. Ide tartozik a lokális, a regionális és az országos érdekek egyeztetése, a közbiztonsági, a bűnüldözési érdekek és a személyiségi jogokkal kapcsolatos adatvédelem valódi vagy látszólagos konfliktusa.

A magyar rendőrségi jog fejlődése

Az elméleti és gyakorlati problémák megoldásához jelentős segítséget ad, hogy sikerült beszerezni a hasonló tárgyú külföldi jogforrásokat. Ezekből megismerhettük,

* Elhangzott a Magyar Hadtudományi Társaság belügyi szakosztályának ülésén, Dobogókő, 1992. április 5.

hogy a külföldi jogállamok hosszú évtizedek óta érvényesülő törvényei hogyan szabályozzák a közrend- és közbiztonság-védelmi tevékenységet.

Nem csekélyebb jelentőségű, hogy megvizsgáltuk a több mint százéves múltra visszatekintő magyarországi szabályozást és ebből is kellő tapasztalatokat merítettünk.

Ez utóbbi körülmény felhívja a figyelmet a rendőri területen folyó intézmény-történeti vizsgálódások jelentőségére. A rendőrség helyzetének és a rendőri tevékenység alapvető kérdéseinek a már megtörtént és a még folyamatban levő szabályozása során kitűnt, hogy részben a magyarországi, különösen pedig a külföldi tudományrendszerekben viszonylag jól megkülönböztethető a rendőrségi vagy a rendőri jog, amely tárgyánál fogva szervesen kapcsolódik több jogághoz, így például az alkotmányjoghoz, az igazgatási joghoz vagy a szabálysértési joghoz. Ebben a tekintetben értékes információkat jelentettek számunkra a német és az osztrák jogtudósok és rendőrségi szakemberek munkái, mert ezekben az országokban a rendőrségi jog a leghosszabb történelmi korszakra tekinthet vissza. Meríthetünk a svéd rendőrségi törvény gyakorlatiasan tömör meghatározásaiból, de nem hagyhatjuk figyelmen kívül a decentralizált szokásjogi jegyeket mutató angolszász rendőrségi jogforrásokat sem. Miután azonban egész jogrendszerünk a porosz jogrendszerhez hasonlít leginkább, a német szövetségi törvényjavaslatot tekintettük mintának.

Köztudott, hogy Németországban (az egyes tartományoknak nem lehet külön-külön meghatározni, hogy milyen eljárásokat, törvénykezési gyakorlatot kövessenek) a jogtudósok rendőrségitörvény-tervezetet készítettek, amelyek alapul szolgálnak a gyakorlati szakembereknek. Ezt használtuk fel mi is, és úgy gondolom, hogy ezzel a mi rendőrségi törvényünk jól illeszkedik majd az európai normákhoz. Azokat a feltételeket is tartalmazza, amelyek szükségesek mind a „Schengeni egyezményhez”, mind más európai rendőri egyesülésekhez történő kapcsolódásunkhoz.

Pozitívan értékelhetem — és a probléma tudományos megközelítése eredményének tekinthetem — a rendőrségi szakirodalmunkban az elmúlt években újjászületett *rendészet* fogalmát.

Szamel professzor 1870-es joganyagokra hivatkozva utal a rendészet fogalmára, amely a múlt század végén szélesedett ki.* *A rendészeti fogalomnak két alappillére: a közrend és a közbiztonság*, melyről nagyon érdekes Szamel Lajos meghatározása. Én most nem vállalkozom arra, hogy ezt ismertessem, méltassam vagy újabbal helyesbítsem, mert a külföldi tanulmányok figyelemmel kísérése során is látható, hogy nem egyféle közrend- és közbiztonságfogalom létezik. Az objektív fogalmakon kívül megkülönböztetnek szubjektív közrend- és közbiztonságfogalmat is. *Nem mindegy, hogy egy adott társadalom milyen törvények, milyen jogrend alapján ítéli meg a közrendet és a közbiztonságot és az sem mindegy, hogy az adott társadalom állampolgárában ez hogyan tükröződik vissza, biztonságban érzi-e magát vagy sem.*

Helyesnek és fontosnak tartom a rendészet, a közrend és a közbiztonság fogalmával történő foglalkozást. Javaslom azonban annak figyelembevételét, hogy e fogalmak nem ismeretlenek a magyar rendőri jogban. Utalok itt a korábbiakon túl a Budapest Fővárosi Rendőrségről rendelkező 1881-es XXI. törvénycikkelyre, vagy a

* Dr. Szamel Lajos Jogállamiság és rendészet, Rendészeti Szemle 1992. márciusi szám, 3. old.

hatályos büntető törvénykönyvünkre, ahol szűkebb értelemben fejezetként, illetve címként szerepel. Emlékezhetünk a rendőrségről szóló törvényerejű rendeletre is.

Egy másik lényeges fogalom a *belső rend*. Ezt korábban az állambiztonsági szervek tevékenységére értettük, mert az állambiztonsági szerveknek volt a feladatuk, hogy az ún. belső rendet fenntartsák. Ez elkülönült a közrendtől és a közbiztonságtól, a pontos fogalmi meghatározása nem volt ismeretes.

Kapcsolódik e problémakörhöz a bűnmegelőzéssel foglalkozó kriminológiai szakirodalom, amely a közbiztonság és a közrend — mint alapvetően objektív kategóriák — mellett az elmúlt években *világszerte foglalkozott a rossz közbiztonság, a bűnözés növekedése folytán keletkezett félelemérzettel*, amely mint társadalmi, pszichológiai fogalom esetenként többé-kevésbé függetlenedett az objektív jellegű alapfogalmaktól.

Hadtudományi kapcsolatok

A hadtudomány és a rendvédelem viszonya témakörében legkézenfekvőbb annak elismerése, hogy a *rendőrség karhatalmi tevékenysége közel áll a hadtudományhoz*. Emlékezzünk csak vissza az elmúlt évek eseményeire! Az Öböl-háború idején az őrző-védő, megelőző feladatokat sokszor nem rendőri, hanem a hadtudomány által kidolgozott és jól kipróbált módszerekkel, eszközökkel teljesítettük. Idetartozik például egy-egy jelentős rendezvény biztosítása is. Emlékezzünk vissza a pápa magyarországi látogatására, melynek során egyszerre nagy egységeket, 5000—6000 főt mozgattunk, konkrét feladatokkal. Ezen egységek ellátását, felállítását, ellenőrzését és mozgását elsősorban a karhatalmi, hadtudományi ismeretek felhasználásával dolgoztuk ki. Ide sorolhatom még a terrorcselekmények és terrorveszély idején az ellenőrző-átengedő pontokat, valamint az ehhez kapcsolódó különböző rendőri tevékenységet. Ezek tulajdonképpen *területvédelmi feladatok, amelyeket a hadtudomány nagyon pontosan kidolgozott*. Jól példázza ezt pillanatnyilag a repülőtéri szolgálat, ahol lépcsős védelem eresztjük át a repülőteret megközelíteni szándékozó gépjárműveket és utasokat. Lépcsős védelem biztosítja a kiszűrést és azt a biztonságot, amely a hirtelen támadás ellen védelmet nyújt a repülőternek és az ott utazásra várakozóknak.

Megemlítem még a rendőri és a határőr-csapattevékenységeket, a csapatmozgatást is, amely a jugoszláv polgárháború miatt déli területeinken vált általánossá. A rendőrség tulajdonképpen rendőri feladatokat lát el, de az alegységek vezetését a hadtudományban leírt elvek alapján biztosítottuk.

Az elmúlt évtized néhány negatív tapasztalata alapján azonban felhívom a figyelmet a tudományosokodás veszélyeire. *Nem szabad a gyakorlati munka és a tudományos tevékenység közötti határokat irreális követelménytámasztással eltüntetni*. A közbiztonsági szolgálatot az utcán ellátó rendőr, vagy a rendőrtiszt, aki munkáját a városi kapitányságon, esetleg az Országos Rendőr-főkapitányságon látja el — gyakorlati tevékenységet végez, mert ismernie kell a szakmabeli szabályokat és az érintett terület sajátos helyzetét. Gyakorlati tevékenysége azonban csak akkor lehet eredményes, ha az új módszerek bevezetését nem spontánul, hanem a tudományos vívmányok figyelembevételével, valamint a tapasztalati igényeknek megfelelően tuda-

mányos felkészültséggel végzi. Szakemberek — mondhatjuk: tudósok — bevonásával, céltudatosan kell tudományos kutatásokat, tudományos igényű fejlesztéseket kezdeményezni. Szükségesnek és fontos dolgonak tartom a rendőri munkával és közelebbről a közbiztonsággal, a közrendvédelemmel kapcsolatos tudományos tevékenység diszciplináris meghatározását.

Ennek során hangsúlyozom, hogy az egyes tudományok és tudományrendszerek fogalmát objektív kategóriának tartom. Aligha lehet vitás, hogy az egészségvédelem például az orvostudomány, a gazdasági rend büntetőjogi védelme a büntetőjog területéhez sorolható. A tudományelméleti kutatások fényében az is kétségtelen, hogy a tudományfejlődési folyamatokban újabb és újabb tudományágak kialakulása, valamint egyidejűleg szétváló tudományágak közötti interdiszciplináris kapcsolatok erősödése figyelhető meg.

Ezt figyelembe véve fontosnak tartom a megfelelő tudomány-rendszerezést, noha nem gondolom, hogy ez lenne a rendőrségen dolgozó szakemberek pillanatnyilag legfontosabb feladata.

Áttekintés a közbiztonság helyzetéről

A közbiztonság helyzetével Magyarországon elégedetlenek vagyunk. A külföldi tapasztalatokat, az összehasonlító számadatokat figyelembe véve azonban úgy értékelem, hogy az európai átlaghoz képest Magyarországon még mindig alacsony szinten van a bűnözés.

A közbiztonság, a közrend lényegesen jobb, mint a környező országokban. Ebben kiemelkedik fővárosunk, amely relatíve Európa egyik legbiztonságosabb fővárosa. Állampolgáraink ennek ellenére jogosan elégedetlenek a jelenlegi helyzetünkkel, amelyen lehetne javítani. Az utóbbi években a bűnözés dinamikája negatívan változott, gyors emelkedést tapasztaltunk. Úgy látjuk, hogy a bűncselekmények számának dinamikus emelkedése megváltoztatta az állampolgárok szubjektív biztonságérzetét és fokozódott a fenyegetettségérzetük.

A bűnözés képe az 1990—1991-es években lényegesen megváltozott. 1991-ben 434 ezer bűncselekmény vált ismertté hazánk területén. Ennek jelentős részét — több mint 40 %-át — a fővárosban és közvetlen környezetében követték el. Budapestre az ismertté vált bűncselekmények több mint 30 %-a, Pest megyére pedig közel 10 %-a jutott. Figyelmet érdemel az is, hogy a fennmaradó 60 % nagyobb része szintén városokban vált ismertté, ott, ahol a lakosok egymást kevésbé ismerik és az emberi kapcsolatok lazábbak.

A bűnözés dinamikájára visszatérve megállapíthatjuk, hogy amíg 1990-ben az előző évhez viszonyítva országosan mintegy 50 %-kal emelkedett az ismertté vált bűncselekmények száma, addig 1991-ben ez a növekedés már csak 30 % körül volt.

A bűnözést továbbra is a „tömegügyek” túlsúlya jellemzi, de emelkedett a társadalomra nagyobb veszélyt jelentő, szervezeten, erőszakos módon elkövetett, a társadalmi, gazdasági átmenetet kihasználó bűncselekmények száma is.

A bűnözésen belül strukturális eltolódás is érzékelhető. A vagyon elleni bűncselekmények túlsúlya (81%) változatlan, de ezen belül növekedett az erőszakos,

durva jelleggel elkövetett bűncselekmények, a nagy értékű károkozások száma. Megjelent a „fehér galléros” bűnözés és tapasztaljuk a bűncselekmények elkövetésével foglalkozó szervezetek fellépését is. Ezek a jelenségek a rendőrség határozott, szakszerű fellépését követelik meg.

A bűnözés emelkedési ütemének csökkenése, reméljük, azt mutatja, hogy a bűnözési hullám megtört, és enyhébb íveléssel folytatódik.

Az ugrásszerű emelkedést vizsgálva, azt hiszem, hogy az okokat elsősorban azokban a társadalmi, gazdasági változásokban kell keresni, amelyek 1989–1991 között hazánkban végbementek.

A társadalom egyes tagjai a demokráciát összekeverték az anarchiával. Azt hitték, hogy az egyénnek mindenhez van joga, noha már a rómaiak is mondták: az ököl nem mehet tovább a másik ember orránál. Mi egymás orrát elég gyakran betörtük az elmúlt két esztendőben.

Önkritikusan el kell mondani, hogy mi is hozzájárultunk a bűncselekményszám-emelkedéshez, amelynek oka az állomány elbizonytalanodása volt. Emiatt a rendőrök az egyes helyzeteket nem tudták megfelelően kezelni. Nem azért, mert nem volt gyakorlatuk, vagy nem ismerték a hatályos jogszabályokat, hanem azért, mert nem volt biztonságérzetük. Úgy érzem, hogy 1991 végére, 1992 elejére ezek a problémák megszűntek, és az 1992-es év első negyedének statisztikai adatai már olyan tényeket mutatnak, amelyek ezt alá is támasztják.

A Team Consult társaság vizsgálta Európa különféle államainak közrendjét és közbiztonságát. Összehasonlította a magyarországi helyzetet a svédde, a hollanddal, a svájccal és az osztrákkal, Budapest közbiztonságát az európai fővárosokéval. A cég egyértelműen bebizonyította, hogy Magyarországon a rendőrségnek rossz a presztízse, de az ország közrendje és közbiztonsága, a rendőrség eredményessége kiállja a nemzetközi összehasonlítás próbáját!

Fontosnak tartom meghatározni, hogy a rendőrség stratégiája milyen prioritásokat követel. A Team Consult többek között azt mondta, hogy Magyarországnak többet kellene beruháznia a közbiztonság érdekében. Ebben maximálisan egyetértünk vele. Többet kellene beruháznunk, és a beruházás mellé a rendőri átlagfizetést legalább arra a szintre kell hozni, hogy a munkások átlagfizetését valamivel meghaladja. A rendőrségnek viszont nagyobb biztonságot kell produkálnia és érzékeltetnie. A nagyobb biztonság objektív kategória, az érzékeltetésében pedig az európai átlag alatt vagyunk. Sajnos olyan gyenge a magyar rendőrség propagandatevékenysége, amilyen gyenge sehol sincs a környező országokban.

Magyarországnak új típusú rendőrökre van szüksége. A rendőr szolgál, az állampolgár szolgálatában áll, ez már szlogené vált. Van több főkapitányságunk is, ahol a rendőrök a karjelvényükre is ezt írták.

Olyan új szervezetre van szükség, amely decentralizáltabb, a központi állomány létszámát lecsökkenti és igyekszik kiküszöbölni az ún. kézi vezérlést. Az adott decentralizálás azt jelenti, hogy nemcsak a technikai eszközöket, nemcsak a munkát, a döntési lehetőségeket, hanem a felelősséget is decentralizálja.

Amíg valamelyik parancsnok megfelelő módon végzi a feladatát, addig minden segítséget és minden támogatást meg kell neki adni ahhoz, hogy a jogszabályi kereteken belül jól dolgozzon. Abban az esetben, ha — akár személyiségében, akár

egyéb körülmények miatt — nem tudja a feladatát ellátni, gondoskodni kell inkább egy másik parancsnokról. Természetesen helytelen az a gyakorlat, hogy megtartjuk a parancsnokot, de elvonjuk tőle döntési jogosítványait, hatáskörét.

S végezetül új viszonyt kell kialakítani a lakosság és a rendőrség között.

Ezeket a prioritásokat mi felülbíráltuk. Felülbíráltuk, mert amíg Magyarországon egy rendőrré átlagosan mintegy 450—480 lakosnak a biztonsága jut, addig az európai átlag 280 körül van. Van olyan európai ország, ahol 240 lakosra jut egy rendőr, és a legkevésbé rendőrállamnak tekinthető országoknál is ez a szám 300—350 fő.

A parlamenti döntés szerint háromezer rendőrrel megemljük a rendőrség létszámát. Ez meghatározta azt is, hogy milyen prioritást kell adni a fejlesztéseknek. Ezt a 3000 embert ki kell képezni, mégpedig úgy, hogy az új feladatoknak megfeleljenek. A rendőr legyen képes arra, hogy megfelelő kapcsolatot teremtsen a lakossággal. *Ne a hatóság szemével nézze az állampolgárokat, hanem a társadalom szemével, keresse, hogyan tud minden helyzetben segíteni a bajba jutott állampolgárnak.* Olyan legyen ez a rendőrség, amely az új technikával bánni tud, amely érzékeltetni tudja, hogy ez a szolgálat az állampolgároknak az érdekét szolgálja.

A modernizálás lényegi oldalához tartozik az is, hogy a militarizált szervezet és vezetési stílus leépítésével egy időben meg kell alkotni a megfelelő, a polgárbarát image-t. A polgármesterekkel együtt kell dolgoznia a rendőrségnek, és az adott területet közösen kell kézben tartaniuk.

Fontosnak tartom a rendőrség tevékenységének a jogállamiságból fakadó követelmények szerinti átalakítását, a nyitott, a társadalom által jobban támogatott szervezet létrehozását. *A rendőrségnek — teljes kiépülése után — az európai normáknak megfelelően lényegesen mozgékonyabbnak, rugalmasabbnak kell lennie, s gyorsítani kell a reagálóképességét.* Nagyon fontosnak tartom a jövőt illetően, hogy modern információs rendszerrel rendelkezünk.

Megtettük az első lépéseket, és ma már olyan mozgékonyság kezd kibontakozni ezen a területen, olyan modern technikával, hogy bármelyik európai fővárosban vagy nagyvárosban megállná helyét.

A közbiztonság mérése két részre bontható, az objektív és a szubjektív mérésre. A közbiztonság fogalmának bonyolultsága, többértelműsége a közbiztonság objektív mérhetőségét köztudottan nehezíti. Könnyű a közbiztonságot jónak vagy rossznak minősíteni, de annál nehezebb ezt mutatókkal alátámasztani. Objektív oldalról mutatók sora jellemezheti a közbiztonságot, figyelembe véve az adatok változásainak dinamikáját és tendenciáját. Értékelési minimumként javaslom figyelembe venni a bűnözés egészének alakulását, az egyéni vagy közösségi érdekeket közvetlenül érintő bűncselekmény-kategóriák változását és a csekélyebb súlyú jogsértéseket.

Tapasztalható, hogy erősödik az elméleti, tudományos érdeklődés a rendőrség iránt. Ez nemcsak az előkészítés alatt álló rendőrségi törvénnyel hozható kapcsolatba, de azzal is, hogy a rendőrség sokoldalú modernizációja elképzelhetetlen a külföldi tapasztalatok hasznosítása és megfelelő elméleti, kutatói háttér nélkül. Ez a tanulmány a hadtudomány és a rendőrség kapcsolódási pontját, a rendőrség prioritásait, az értékelés néhány szempontját mutatja be, a további kutatómunka elősegítése érdekében.

Czégény Julianna

A migráció hatása a közrendre és a közbiztonságra

A migráció — az emberek tömeges mozgása — a határok átjárhatóságával a következő évszázad egyik legégetőbb problémájává válhat. A Magyar Köztársaság az emberi jogok területén elsőként ratifikált számos nemzetközi okmányt, köztük a menekültek státusával foglalkozó 1951. évi genfi konvenciót; a kelet-közép-európai országok között elsőként fogadott be menekülteket. Hazánk az utóbbi időben tranzitországgá vált. Tapasztalati tények mutatják, hogy a hazájukat elhagyó emberek egyre nagyobb hányada a szó jogi értelmében nem tekinthető menekültnek. Ennek ellenére a menekültkérdés emberi sorsokat érintő kihívást jelent. Ebből következik az a szükségszerűség, hogy tudományos alapon fel kell tárni a migrációs folyamatok dinamikáját. A szerző ehhez kíván hozzájárulni. A tanulmány a migráció alapkérdéseit érinti: a tapasztalatok összegezésével a közrendre és a közbiztonságra gyakorolt hatásait vizsgálja.

Több mint négy évtizeddel a második világháború után, szükséges elemezni a humanitárius jog ötvenes években létrehozott eszközének, a genfi konvenciónak (1951), az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának létét és fenntartását.

A világ nemzetközi szervezetei még mindig joggal tarthatnak attól, hogy lesznek olyanok, akiknek vallási, nemzetiségi okokból, egy adott szociális csoporthoz tartozás vagy politikai nézeteik miatt üldözést kell elszenvedniük abban az országban, amelynek állampolgárai, és akik ezért keresnek menedéket az országaik határán kívül.

Sajnálatos módon vannak és lesznek olyan tömegek, amelyek a saját országukban kialakult gazdasági vagy polgárháborús okok miatt kényszerülnek hazájuk elhagyására. Továbbá olyanok, akik e két okból szorosan megkülönböztetendő egyetemes állampolgári jogaikkal élve keresnek új „hazát” tőkéjük befektetésére, esetleg más kultúrák megismerése után új kihívást, perspektívát látnak saját maguk és családjuk számára.

A vázolt kérdéskör azért tarthat érdeklődésre számot, mert Magyarország és vele együtt a „szocialista birodalom”, több mint 40 évig hermetikusan zárt világot alkotott, amely felépítette magának az igen sajátos intézményrendszerét, mintegy kirekesztve az emberek gondolkodásából az egyetemes kultúrát, az alapvető emberi jogokat. Falakat és bástyákat emelt, és azok áttörését csak abban az irányban engedte, ahonnan nem fenyegette veszély a „birodalmat”. Mindemellet még a

rendszer filozófiájába tudatosan beolvadt az ázsiai, kelet-európai újkori rabszolgaság, vagy a harmadik világgal szembeni gentleman magatartás. Az előző következménye, hogy számos „vendégmunkás” alkalmazását engedélyezték a hazai munkásokénál jóval olcsóbb bérért, míg a másik módszer miatt a 70-es évek közepétől számosan tanulhattak a különböző ingyenes (mármint a magyarok számára ingyenes) közép- és felsőoktatási intézményeinkben. A tényleges valóság akkor rázta meg igazából Magyarországot, amikor a „birodalom” széteséssel fenyegetett, leomlott a két Németország közötti határ, bekövetkezett Magyarországon a csendes és vértelen rendszerváltás, amely új társadalmi és politikai értékrendjével példát mutatott a művelt Nyugat, az elmaradott helyzetben lévő Kelet számára.

Hazánk, ha mással nem is, a külföldiek Magyarországra történő ki- és beléptetésével, a bevándorlással, a kitoloncolással felkerült a „világ térképére”.

Magyarország az első „frontvonal”

Drámainak minősíthető jelenség volt a Romániában élő magyarok tömeges megjelenése. Ezekre a körülményekre az ország nem volt felkészülve sem a jogi szabályozás, sem a tetemes költségvetési, illetve gazdasági terhek tekintetében. Érdemes megemlíteni, hogy a parlament 1989-ben fogadott el törvényt (1989. évi XIX. törvény) a bevándorlásról. A Romániából menekülők jogállása azonban — az ott kialakult polgárháborús viszonyok miatt — e törvény alapján semmiképpen sem volt rendezhető. Magyarország ekkor csatlakozott a genfi konvencióhoz és létrehozta a BM Menekültügyi Hivatalát. A rendőri szervek ekkorra mintegy 30 000 románianak adtak tartózkodási engedélyt.

Körülöttünk jelenleg is növekednek a polgárháborús feszültségek, és ezáltal növekszik az ott élő polgárok veszélyeztetettsége is. *Magyarországnak ezért mint realitással, további migrációval kell számolnia.*

A témával összefüggésben nem kerülhető meg az a bonyolult jogi szabályozás és migrációs hatás, amely jelenleg az európai országokat, köztük Magyarországot is sújtja. Nevezetesen, hogy a *gazdaságilag elmaradt országokból nagyfokú gazdasági migráció indult el, melynek úti célja Nyugat-Európa.* A módszerekben és az eszközökben nem válogatnak. Felhasználják a Magyarországra történő legális beutazási lehetőségeket és a Magyarországgal szomszédos országon keresztül a tiltott módon történő határátlépéseket is. Ugyanakkor tömeges méreteket öltöttek a spekulációs, üzletelési célú utazások. Ezek következményeként elterjedtek olyan *bűncselekmények, amelyek hazánkban eddig szinte ismeretlenek voltak, vagy csak nagyon kis számban fordultak elő.* Például: az embercsempészet, kábítószer- és fegyverkereskedelem, a szervezeten elkövetett járműlopások és ide sorolható a török nagykövet elleni, a nemzetközi közvéleményben is negatív visszhangot kiváltó budapesti fegyveres akció, az Izraelbe kivándorló orosz emigránsok elleni robbantásos merénylet, vagy egy kis gyermek életét veszélyeztető debreceni terrorcselekmény.

A jogi szabályozás és a valóság

Magyarországon a bevándorlást törvény szabályozza. A külföldiek magyarországi tartózkodásáról az 1982. évi 19. tvr. és az annak végrehajtására kiadott 7/1982. (VIII.26.) BM rendelet rendelkezik.

Kétségtelen, ebben a jogszabályban már nem tükröződik vissza az ország jelenlegi politikai, társadalmi és gazdasági környezete. Nézetem szerint azonban ez a jogi szabályozás rendkívül szigorú korlátokat állít.

Nevezetesen a külföldi:

- * a Magyar Köztársaság államhatárát a személyazonosságát igazoló érvényes úti okmánnyal, az illetékes magyar hatóságok által kiadott vízummal lépheti át, kivéve ha a nemzetközi szerződés megengedi a vízum nélküli beutazást;
- * a Magyar Köztársaság területére az államhatáron a nemzetközileg megnyitott határátkelőhelyen léphet be, s a magyarországi tartózkodása során megfelelő anyagi fedezettel kell rendelkeznie.

Amennyiben a külföldi az ország területén jogsértést (szabálysértést vagy bűncselekményt) követ el, tartózkodási engedélyét meg lehet vonni, vagy az ország területéről ki lehet utasítani. Azt a külföldit, akinek a kiutasítását elrendelték, a kiutasítás végrehajtásának biztosítása érdekében — vagy ha a kiutasítást valamilyen módon akadályozza — őrizetbe lehet venni, amely kétszer 72 óráig, azaz összesen 6 napig tarthat.

Az a külföldi, akinek a tartózkodásra jogosító engedélyét visszavonták, köteles a Magyar Köztársaság területét 48 órán belül elhagyni és oda egy évig nem térhet vissza.

Amint már arra több helyen rámutattam, 1989-ben és a 90-es évek elején óriási mértékben növekedett azon külföldiek száma, akik egyéni turistaként utaztak be Magyarország területére, vagy illegálisan lépték át Magyarország határát. Ezek többségükben Európán kívüli országokból érkeztek azzal a céllal, hogy illegálisan nyugat-európai országokba távozzanak. Tudni kell azt is, hogy miközben a keleti határ „fellazult”, a nyugati határszakaszt — éppen a nemkívánatos „gazdasági bevándorlók” miatt — szorosan lezárták, és ennek mintegy térszerű következményeként, a Nyugatot célnak tekintők tömegesen a Magyar Köztársaság területén maradtak, számuk egyre gyarapodott.

1990 végén már tragikus és elviselhetetlen volt a közbiztonság helyzete. A lakosság erőteljesen tiltakozott, a rendőrségnek kérte és részben azóta is kéri számon azokat a negatív jelenségeket, amelyek nagy nyugtalanságot váltottak ki. A külföldiek Budapesten ellepték a piacokat, a bevásárlóközpontokat, az aluljárókat. Az ország határ menti városaiban és településein szinte állandósultak a köznyugalmat zavaró cselekmények. A rendőrségnek fel kellett mérni a kockázati tényezőket és a jogszerűség talaján meg kellett találni azokat az intézkedési formákat, amelyek a kialakult helyzetet megszüntetik és helyreállítják a köznyugalmat.

Ezért több olyan látványos intézkedésre került sor, amelyek nem ütköznek jogi szabályozásba és nem is térnek el a nemzetközi jogban alkalmazott normáktól, de vitára okot adhatnak.

Ezek a következők:

- a külföldiek beutazása során a tartózkodásukhoz szükséges anyagi fedezet megvizsgálása;
- a vízumkötelezett országok állampolgárainál a vízumkiadási gyakorlat szigorítása;
- a tiltott határátlépést elkövető külföldiek feltartóztatása, „elfogása” és visszaadása saját hazájába vagy a szomszédos országba;
- a jogsértő külföldiek részére olyan hely kijelölése, ahol gondoskodnak róluk, megfelelő körülmények között szállást, étkezést biztosítanak hazájukba történő kiutazásukig. Ez a hely 1990. október 8-a óta Kerepestarcsa.

Való igaz, arra nem találom kifejezett jogi szabályt, hogy a jogellenesen itt-tartózkodó külföldiek részére a kiutasítás végrehajtásáig „tábort” kell létrehozni.

Ez esetben feltehető a kérdés: sérelmet szenvednek-e az állampolgári jogok; megsértjük-e az alkotmányt?

Ezzel kapcsolatos véleményem a következő.

- (1) A nemzetközi jogban az állami szuverenitás eszméje uralkodik, a külföldieknek nincs alanyi joga a beutazásra.
- (2) A Magyar Köztársaság alkotmánya [58. § (1) bekezdés] szerint: „Mindenkít, aki törvényesen tartózkodik Magyarország területén — a törvényben meghatározott esetek kivételével — megillet a szabad mozgás és a tartózkodási hely szabad megválasztásának joga, beleértve a lakóhely vagy az ország elhagyásához való jogot is.”
- (3) Az egyes európai vagy Európán kívüli országok gyakorlata, jogi szabályozottsága sem egységes a bevándorlás kérelmezőivel és a külföldiek tartózkodását illetően (lásd. az olaszországi albán menekültek példáját vagy az USA bevándorlási politikáját).

Számszerű tények tükrében a következőket kell kijelentenem. A rendőrhatalóságok 1990. október 8-ától 19 584 külföldi tartózkodási engedélyét vonták meg és 3097 főt utasítottak ki az országból. Kerepestarcára 7744 főt helyeztek el, közülük 7522 főt szállítottak vissza saját hazájába, amelynek költségei közel 200 millió forintot tettek ki.

A kerepestarcasai szálláson elhelyezett külföldiek többsége a zöldhatáron át jutott Magyarország területére, vagy olyan személyek, akiknek megvonták a tartózkodási engedélyét, kiutasították; az itt-tartózkodáshoz nem rendelkeztek anyagi fedezettel; úti okmányait saját maguk eldobták, megsemmisítették, vagy az embercsempészek elvették a pénzükkel együtt. Így nem törvényes módon tartózkodnak az ország területén. Ezért nem sérti az alkotmány idézett cikkelyét ez az intézkedés.

A Kerepestarcán eddig elhelyezettek nemzetiségi megoszlása

Afgán 25; albán 330; algíri 24; angol 4; angolai 15; bahamai 10; bahreini 1; bangladesi 136; barbadosi 2; benini 2; bissau-guineai 2; bolgár 147; cseh és szlovák 16; dél-afrikai 10; dzsibuti 1; egyiptomi 38; etióp 12; francia 2; fülöp-szigeteki 184; gambiai 7; ghanei 156; görög 3; guineai 13; hontalan 11; indiai 261; iraki 73; iráni 102; izraeli 4; jamaicai 9; jemeni 1; jordán 8; jugoszláv 35; kanadai 1; kenyai 2; kínai 296; kolumbiai 1; lengyel 100; leshotói 3; libanoni 12; libériai 53; madagaszkári 1; mali 16;

marokkói 17; mauritániai 6; mongol 16; mozambiki 2; malajziai 2; nassauai 2; német 12; nigeri 1; nigériai 143; namíbiai 1; olasz 1; pakisztáni 650; palesztin 8; román 3785; Srí-lanka-i 61; szenegáli 7; szíriai 52; szomáliai 10; szovjet 207; szudáni 21; togói 2; török 561; tunéziai 7; vietnami 28; zimbabwei 13. Összesen: 7745.

A befogadottak részére biztosítjuk a szállást, étkezést, a táboron belüli szabad mozgást, a telefonálási lehetőséget, a látogatók fogadását. A tábor lakói nem kényserülhetnek arra, hogy bűncselekmények elkövetéséből tartsák fenn magukat.

A szállás működtetése természetesen nem zavartalan, hiszen a megnyitását nem előzte meg a hosszabb távra való felkészülés. Mindenki arra gondolt, hogy mindez csupán rövid ideig tart. Az önkormányzat és a BM között jogviták is folytak az épületet illetően. Az oda látogató parlamenti bizottságoktól elfogadtunk több javaslatot, minek alapján kiadtunk egy szállásrendet és biztosítjuk a nagyobb kontrollt jelentő nyilvánosságot.

Úgy gondolom, helyes megoldás volt az átmeneti szálláshely kijelölése, mivel a jelen helyzetben aligha lehetne humánusabb megoldást találni. *Nem sértettünk nemzetközi jogi normát, nincs tudomásunk arról, hogy a kitoloncoltak közül bárkinek is saját hazájában megaláztatásban vagy embertelen bánásmódban lett volna része.*

Mikor lehet nyugodt a kormánytisztviselő, a törvényt végrehajtó?

Az idealista képzelődés, hogy minden részletkérdésre jogszabályokat lehet alkotni. A jogalkalmazó számára azonban biztos törvényi keretet kell adni és ahhoz megfelelő mozgásszabadságot teremteni. Ha figyelembe veszem a Kelet-Közép-Európában, de az egész világban végbement változásokat, akkor bizton állíthatom, hogy Magyarországnak is új kihívásokkal kell szembenéznie. Nem kerülhetők meg azok a nemzetközi ajánlások, amelyek elsősorban a menedékjog problémakörének jogi, politikai és társadalmi vetületeit alkotják. Mindenütt előtérbe kerül a menedékjog és a bevándorlás együttes problémaköre, amelyeket a politika jelenleg általában különválaszt.

Magyarországon ki kell dolgozni egy nemzetközi normán alapuló bevándorlási törvényt. A törvény kidolgozásakor szerintem figyelemmel kell lenni: az ország szociális érzékenysége; a gazdasági struktúrára; a jelenlegi önkormányzatok felelősségi rendszerére és saját érdekszférájuk, önállóságuk tiszteletben tartására. A jogalkotó nem hagyhatja figyelmen kívül a települések területi jogát, nevezetesen azt, hogy az adott településen hogyan akarják és egyáltalán akarják-e az „idegen kultúrát” elfogadni és meg tudják-e teremteni a legsürgetőbb szociális és foglalkoztatási gondoskodást. Vitatható az, hogy milyen szervezeti struktúrában intéződjének az ügyek, fennmaradjon-e a militáris intézmény, vagy az új körülményekhez új szervezet kiépítése szükséges. Én ezen utóbbi álláspontot képviselem.

Nézetem szerint ettől a témától teljesen elkülönül a külföldiek beutazása és magyarországi tartózkodása. A téma alapelveinél is fontos az intézményi rendszer, de még fontosabb, hogy a külföldi Magyarországon való tartózkodását, beutazásának korlátját, a vele szemben alkalmazható szankciók körét törvényi szabályozással kell biztosítani. Az sem kerülhető el, hogy a külföldivel való foglalkozás a teljes nyilvánosság előtt történjen. Nevezetesen: a külföldi ismerje a jogait és köteles-

ségeit, saját anyagaiba betekinthessen. Az ország területén ért sérelem esetén a leg-alapvetőbb jogvédelemben részesüljön.

Szükségesnek vélem továbbá, hogy a jogsértő külföldiek részére — akiknek száma feltehetően növekedni fog — intézményesített keretek adjanak lehetőséget szálláshelyek kialakítására, a körletekben alkalmazható olyan jogok és kötelezettségek körére, amelyek egyaránt szolgálják a befogadottak és a befogadó személyek, a velük kapcsolatba kerülők jogbiztonságát.

Légvédelmi, repülő- és űrhajózási szakosztály

Pályázatot hirdet olyan dolgozatok (tanulmányok) megírására, amelyek az újjászülető magyar hadtudomány aktuális légvédelmi és repülő vonatkozású kérdéseivel foglalkoznak.

Védelemgazdasági szakosztály

Pályázatot hirdet olyan dolgozatok (tanulmányok) megírására, amelyek a költségszámítás alkalmazásának lehetőségeivel és módszereivel foglalkoznak a Magyar Honvédségben. Ezen belül a költségszámítás teljes, illetve részleges bevezetésének előkészítésével a magyar honvédség egészében vagy annak egyes gazdálkodó szerveinél.

Hadtudományi pályázati kiírások

Az elnökség az első pályázat tapasztalatainak és a tagság javaslatainak figyelembevételével központi pályázatot 1992-ben nem írt ki. A pályázatok tartalmának megfogalmazását — beleértve a pályázatok témáinak meghatározását is —, meghirdetését, elbírálását és a díjak odaítélését a szakosztályok hatáskörébe utalta.

A küldöttgyűlés (1992. február 29.) az elnökség javaslata alapján, tekintettel a korlátozott anyagi lehetőségekre, 1992. évre:

- a hadművészeti;
- a hadtörténelmi;
- a légvédelmi-repülő és űrhajózási;
- a műszaki;
- a társadalomtudományi-biztonságpolitikai és
- a védelemgazdasági szakosztályok pályázati témaköreit hagyta jóvá.

Az elnökség a pályázók esélyegyenlőségének biztosítása és a pályamunkák egységes formátumának kialakítása céljából az alábbi elvi állásfoglalást hozta.

1) A pályázaton csak a Magyar Hadtudományi Társaság tagjai vehetnek részt.

2) Csak eredeti, nyomtatásban meg nem jelent és kifejezetten a pályázat céljára készített tanulmányok fogadhatók el.

3) A pályamunka indokokkal és érvekkel alátámasztott elképzeléseket tartalmazzon, az adott kérdésben megalapozott megoldásokra törekedjék. Feleljen meg a szakosztály által meghirdetett pályázat témáinak és követelményeinek. Tartalmazza a felhasznált irodalom jegyzékét. Tegye lehetővé a nyílt szakajtóban való közlést.

4) Egy-egy tanulmány terjedelme legfeljebb 40—50 gépelt oldal lehet.

5) A tanulmányokat pályázat megjelöléssel, jeligével kell beküldeni. A pályázó (pályázók) nevét, munkahelyének, illetve lakásának címét, telefonszámát, külön a jeligével és a szakosztály megjelölésével ellátott zárt borítékban kell a pályázathoz mellékelni. A névvel ellátott vagy a szerző (szerzők) kilétét felfedő tanulmány a pályázaton nem vehet részt.

6) A pályázatot meghirdető szakosztály, a beérkezett pályamunkák elbírálására és a díjak odaítélésére bírálóbizottságot hoz létre.

7) A Honvédelmi Alapítvány kuratóriuma által biztosított összegből a pályamunkák díjazására szakosztályonként 100 000 Ft áll rendelkezésre. Kioszttható díjak:

- egy első díj: 30 000 Ft (összesen hat);
- két második díj: 20 000—20 000 Ft (összesen tizenkettő);
- két harmadik díj: 15 000—15 000 Ft (összesen tizenkettő).

8) A pályamunkák értékelésére és a díjak átadására az év végi szakosztálygyűléseken kerül sor.

9) A díjat nyert pályamunkák kizárólagos közlési (publikálási) jogát a társaság fenntartja.

A PÁLYAMUNKÁK BEKÜLDÉSI HATÁRIDEJE: 1992. október 1.

CÍM: Magyar Hadtudományi Társaság
1181 Budapest, Hungária krt. 9—11.
I. épület, I. em. 53.sz.

Levélcím: 1581 Budapest, Pf. 15.

Telefon: 134-07-40/13-59 mellék

OLVASÓI LEVELEK

Javaslat TANÁRKY-DÍJ alapítására

Tisztelt Elnökség!

Az 1992. február 29-i küldöttgyűlés elfogadta azt a kezdeményezésemet, hogy az MHTT egy magyar tudós katonáról elnevezett, évente kiosztásra kerülő díjat alapítson a hadtudomány magyar művelői számára.

A díj elnevezésének, elnyerési feltételeinek eldöntése előtt a közvéleményben, a tudományos életben és nem utolsósorban a Magyar Tudományos Akadémiában a hadtudomány elismertsége erősítése és a tervezett díj tekintélye érdekében a következőket szeretném még nagy tisztelettel ajánlani.

1) A magyar tudományos és szakmai társaságokhoz hasonlóan a tervezett díjat a tudománytörténet és az MTA által is elismert, maradandó értéket alkotó magyar katonatudós-ról nevezzék el.

2) A hadtudományi kutatók számára ne csak a díj anyagi értéke legyen ösztönző, hanem hasson rájuk a neve is, a katonatudós személyisége, életének és tudományos munkásságának példája.

E két körülmény és még több, kifejthető történeti, tudományos stb. indok alapján javaslolok, hogy a tervezett díjat:

TANÁRKY SÁNDOR őrnagyról,

a Magyar Tudományos Akadémia első hadtudományi rendes tagjáról nevezzék el.

A TANÁRKY-DÍJAT évente, szeptember 8-án, az első hadtudományi rendes tag 1838. szeptember 8-i megválasztásának napján lenne célszerű ünnepélyes külsőségek között átadni a díjazottaknak.

A kiemelkedő katonatudósról legutóbb a Hadtudomány 1991. évi 1. számában írtam, de mellékelem rövid életrajzát abban a reményben, hogy az elnökség elfogadja javaslatomat. A Tanárky-ügyben magamat az elnökségnek ajánlva, megkülönböztetett tisztelettel maradok Budapest, 1992. március

az MHTT egyszerű szolgáló tagja:

Dr. Ács Tibor

A HADTUDOMÁNY következő számában, szeptemberben bemutatjuk Tanárky Sándor őrnagy életútját, tudományos munkásságát és közreadjuk az akadémiai székfoglalóját. — szerk.)

Részletek dr. Gosztonyi Péternek a társaság elnökéhez címzett leveléből:

Köszönöm a HADTUDOMÁNY I. évf. 2. számának megküldését. Kézbevenni is szép, informatív tartalmú folyóirat lett. Csak így tovább! Most meg kell ismertetni ezt a német nyelvterületű szakvilággal. Szerény eszközeim segítségével megteszem.

Roppant érdekes a Csabai—Móricz tanulmány. Sok új dolgot tudtam meg, mást hiányolok. Pl. a tábornokok peréről megint csak kevés új adat van. Tudjatok egyáltalán, hogy a perek során hány főtiszt végezte bitón az életét? Én 29 főről tudok. A hadtestparancsnokokról is írni kellene

(A továbbiakban beszámol közeli és távolabbi kutatási céljairól.)

Bern, 1992. március 1.

Dr. Gosztonyi Péter

A szerző helyesbítési kérésének eleget téve. Beosztása helyesen: dr. Gosztonyi Péter tartalékos alezredes, a Svájci Kelet-európai Könyvtár és Dokumentum-Központ igazgatója. A téves közlésért ezúttal is elnézést kér a szerkesztő.

RENDEZVÉNYEK

Biztonságpolitikai szakosztály (1992. február 19.)

A szakosztály munkatervének megfelelően tartotta meg az 1992. évi első értekezletét, amelyen a szakosztály tagsága, dr. Fülöp Imre titkár előterjesztésében megvitatta és elfogadta az 1992. évi munkaprogramot. Ezt követően Mórocz Lajos vezetésével került sor a nagy érdeklődéssel várt, Biztonság és a biztonságpolitika alapfogalmai elnevezésű vitafórumra. Dr. Bognár Károly nagy irodalmi jártasságot bizonyító és szakszerű előadását követően élénk vita alakult ki a Magyar Köztársaság biztonsága és biztonságpolitikája fogalmának formai és tartalmi értelmezéséről.

A fórum a sokféle, esetenként eltérő értelmezések miatt az egységes fogalmi meghatározások kialakítására nem vállalkozott és nem is vállalkozhatott. Az alábbiakban a vitaindító és a vitát követően írásban benyújtott fogalmi meghatározásokat adjuk közre.

Dr. Bognár Károly értelemzésében

A BIZTONSÁG

A Magyar Köztársaságban a *nemzeti biztonság* komplex fogalom, olyan helyzet és állapot, amely magában foglalja: az ország lakosságának, területének, állami érdekeinek, nemzeti értékeinek megóvását és védelmét minden olyan külső és belső potenciális veszélyektől, fenyegetésektől, amelyek az emberi és nemzeti létet, az önmegvalósítást, a progresszív fejlődést akadályozzák.

Ezen veszélyek és fenyegetések bekövetkezése esetén pedig lehetővé teszi az ellenük való eredményes védekezést, a személyi és az anyagi károk, ártalmak, veszteségek elviselhető szinten tartását a társadalmi és a gazdasági élet valamennyi fontos szférájában, valamint az állam működőképességének megőrzését.

A BIZTONSÁGPOLITIKA

A Magyar Köztársaság *biztonságpolitikája* az általános politika része, az ország törvényhozása által meghatározott célok és elvek, az állami végrehajtó intézmények és szervek részéről foganatosított rendszabályok, tevékenységek s a lakosság cselekvő hozzájárulásának összessége, amelyek *egyrészt*: a béke megőrzésére, az ország lakosságának, területének, az állam érdekeinek és nemzeti értékeinek mindennemű külső és belső veszélyekkel, fenyegetésekkel szembeni megóvására, védelmére, a személyi és nemzeti önmegvalósítás lehetőségeire, a progresszív fejlődés szavatolására; *másrészt*: a veszélyek és fenyegetések bekövetkezése esetén az eredményes védekezéshez, a károk, veszteségek elviselhető csökkentéséhez, az állam működőképességéhez szükségesek, s ezen belül a megfelelő minőségű és mennyiségű fegyveres erő fenntartására, a lakosságnak és a gazdaságnak a várható megpróbáltatásokra, végső soron a háborúra való felkészítésére irányulnak.

Ebben a meghatározásban — eltérően a külföldi forrásokból származó egyes idézetektől — nem a biztonságpolitika célját, hanem lényegi tartalmát igyekeztem körvonalazni.

Véleményem szerint amíg a biztonság az ország viszonylag békés a veszélyekkel és a fenyegetéssel szemben eredményes fellépést garantáló helyzete, állapota, addig a biztonságpolitika az arra irányuló célok, elvek érvényesülése, az arra hivatott szervek rendszeres tevékenysége, a lakosság cselekvő hozzájárulásaival.

A biztonságpolitika elemei, területei: *átfogó értelemben*: a politikai, a gazdasági, a katonai, a szociális, a humanitárius, a környezetvédelmi dimenziók. *Szűkebb értelemben*: a politikai és a katonai dimenziók.

Dr. Pirityi Sándor értelmezésében

A BIZTONSÁG

Az állam — a Magyar Köztársaság — biztonsága olyan helyzet, állapot, viszonyrendszer, tudat és érzés, amelyet *egyfelől* jellemez,

hogyan az adott időpontban és a belátható jövőben nincs veszélyeztetve az emberi és a nemzeti lét, az önrendelkezés és az önmegvalósítás, a progresszív fejlődés, *másfelől* hogy adva vannak a lehetőségek és a képességek, az erők és az eszközök, valamint a politikai eltökéltség a veszélyeztetettség, a fenyegetettség felszámolására, az ország lakosságának, területének, nemzeti értékeinek, helyesen értelmezett érdekeinek védelmére és megóvására a külső és a belső, a tényleges és a potenciális veszélyekkel, fenyegetésekkel szemben.

A biztonság lehet maximális, optimális (elégséges) és elégtelen, a biztonsági szükségleteket ésszerűen, az állam lehetőségeit reálisan tekintetbe vevő vagy ésszerűtlenül, irreálisan felmérő. A biztonság lehet statikus és funkcionális (dinamikus). Az utóbbi jelenti a biztonság megbomlása esetén az adott államban — a Magyar Köztársaságban — az eredményes védekezést, a személyi és az anyagi károk, ártalmak, veszteségek elviselhető szinten tartását a társadalom és a gazdaság valamennyi létfontosságú szférájában, az állam működőképességének megőrzését.

A biztonság lehet egy állam biztonsága („nemzetbiztonság”), két állam biztonsága („kölcsönös biztonság”), egy katonapolitikai csoportosulás biztonsága („koalíciós biztonság”) vagy egy térség biztonsága („kollektív biztonság”). A kollektív biztonsági rendszerben szervezhető a veszélyforrások kiküszöbölése, a konfliktusok megelőzése, visszafejlesztése, kiszélesítésének és eskalációjának megakadályozása érdekében.

A BIZTONSÁGPOLITIKA

Az állam — a Magyar Köztársaság — *biztonságpolitikája* a belső és a külső biztonság fenntartására, szavatolására irányuló elgondolások, akarat, törekvés és cselekvés, intézkedések és okmányok, állásfoglalások összessége. A biztonságpolitika az általános politika része, amelynek céljait és elveit a törvényhozás határozza meg, gyakorlatát az állami végrehajtó intézmények és szervek által foganatosított rendszabályok és tevé-

kenységek alkotják, s amely a lakosság cselekvő hozzájárulásával valósul meg.

A biztonságpolitika a béke megőrzésére, a biztonságot fenyegető veszélyek felszámolására, az ország lakosságának, területének, nemzeti értékeinek, helyesen értelmezett érdekeinek védelmére és megóvására irányul a külső és a belső, a tényleges és a potenciális veszélyekkel, fenyegetésekkel szemben. Szavatolni hivatott az egyén és a nemzet létbiztonságát, az önrendelkezés és az önmegvalósítás lehetőségét, a progresszív fejlődéshez szükséges feltételeket.

Tényleges fenyegetettség és veszélyeztetettség körülményei között a biztonságpolitika az ezek elhárításához, az eredményes védekezéshez, a személyi és az anyagi károk, ártalmak, veszteségek elvisel-

hető szinten tartásához, az állam működőképességének megőrzéséhez szükséges feltételek megteremtését célozza. Ennek keretében a biztonságpolitika hivatott gondoskodni a megfelelő minőségű és mennyiségű fegyveres erők és testületek fenntartásáról, a lakosság és a gazdaság, lényegében az egész állam várható megpróbáltatásokra, végső soron a háborúra való felkészítéséről.

Az állam biztonságpolitikája elsősorban a politikai-diplomáciai, a külgazdasági és a katonai területet érinti, de kapcsolódik általános társadalmi, gazdasági, szociális, humanitárius és környezetvédelmi megfontolásokhoz és tennivalókhoz is.

(A két szerző fogalmi meghatározását egy-egy változatnak, további vitaalapnak tekintjük. — A szerk.)

Molnár István

A légvédelmi és repülőszakosztály (1992. febr. 21., márc. 20.)

1) A légvédelmi és repülőszakosztály 1992. február 21-én vitafórumot tartott a légvédelem és a katonai repülés helyzetéről és lehetséges fejlesztési irányairól.

Balogh Béla vezérőrnagy, légvédelmi és repülő főszemlélő, az MH parancsnokának helyettese, a szakosztály tagja bevezető előadásában kitért a haderőreform eddigi tapasztalataira, a kialakított szervezeti struktúra előnyeire és problémáira, a csapatok helyzetére és felkészítésük nehézségeire, a nemzetközi kapcsolatok fejlődésére és ennek várható pozitív hatásaira, végül vázolta a vezetési fejlesztések lehetséges irányait.

A vitában — főleg a jelenlegi helyzet, a fejlesztés lehetőségeinek és területeinek megítélésében — igen sokféle vélemény ütközött. A vita középpontjában a jelenlegi szervezeti struktúrával, a repülőcsapatok helyzetével és szervezésével, a légvédelem vezetési infrastruktúráján belül a rádiólokációs információk feldolgozásával és továbbításával, a vezetési rendszerek kompatibilitásával, a felkészítés hatékonyságával és a fejlesztés lehetséges területeivel kapcsolatos kérdések álltak. Az ezekben a kérdésekben vallott nézetek közelítése további tisztázó viták útján látszik lehetségesnek.

2) A március 20-án tartott vitafórum témája a repülőcsapatok harcászati szabályzatának lehetséges felépítése és alapvető tartalmi követelményrendszere volt.

Dr. Kormos László ny. ezredes bevezető előadásában ismertette azt a koncepciót, amelyet a múlt évben az MH Repülőfőnökség megbízásából készített. A koncepció szerint a repülőcsapatok részére harcászati szabályzat készülne, ami a csapatok vezetésének kérdései mellett valamennyi repülőnem harcászati elveit tartalmazná.

A vitában eltérő nézetek ütköztek, főleg abban a kérdésben, hogy mennyiben vannak meg a feltételek egy ilyen felépítésű szabályzat kidolgozásához akkor, amikor a repülőcsapatok két haderőnemhez tartoznak, feladataik a repülőnemek jellege és lehetőségei miatt eltérőek és — egységes vezetőszerkezeten híján — irányításuk nincs megoldva. A többség a jelenlegi realitásokból kiindulva amellelt foglalt állást, hogy mivel a repülőcsapatok a szárazföldi és a légvédelmi haderőnemnél is fegyvernemet képeznek, így a készíthető szabályzatok is a fegyvernemi harcászati szabályzatok csoportjába tartoznak, a feladatok tehát elkülönülnek, amit a

szabályozásnak is tükrözni kell. A másik vitatott kérdés a légi támogatást végrehajtó csapatok irányításának módja volt. Az irányítás módja elméletileg kidolgozott ugyan, de a szárazföldi csapatok jelenlegi szervezeti

struktúrájában a végrehajtás szervezeti és eszközrendszere hiányzik, ezért a valós feltételekre alapozott szabályzatírás is igen elmentmondásosan oldható meg.

Zimits Rezső

Határrendészeti szakosztály (1992. március 28.)

A Bolyai János Katonai Műszaki Főiskolán — Változó határőrség címmel — első ízben rendezett országos tudományos konferenciát a BM Határőrség tudományos bizottsága és a Magyar Hadtudományi Társaság múlt esztendőben megalakult határrendészeti szakosztálya.

Az egynapos program nem kevesebbet vállalt fel, mint azt, hogy áttekintse a határőrség munkájában az elmúlt két esztendőben végbement dinamikus változásokat, bemutassa a határőrizeti-szolgálati feladatok sokszínűségét; azt az összetett munkát, melyet a BM Határőrség a rendőrséggel, az államhatár őrzésével, védelmével, a menekültügygel, a határforgalom ellenőrzésével és még sok más feladatot végző állami szervvel, szervezettel együtt tud csak ellátni. A résztvevők, érdeklődők — közel 300 fő — nagy száma bizonyította azt is, hogy a határőrségnél az elmúlt év elején megújított és a tudományos munka szervezésével államilag megbízott tudományos bizottság igen harmonikusan és sikeresen tud együttműködni az önszerveződéssel alakult társadalmi-tudományos szervezettel, a határrendészeti szakosztállyal és az együttműködő szervekkel.

A tanácskozás betekintési lehetőséget nyújtott arra is, hogy a határőrségnél — a sokszor és esetenként rendkívüli szolgálati leterheltség mellett — milyen sokan foglalkoznak és érdeklődnek a mindennapokat és a jövőt érintő kérdések tudományos igényű megválaszolásával, a mélyebb összefüggések keresésével.

A konferencia — melynek fővédnöke dr. Boross Péter belügyminiszter; védnökei dr. Korinek László, a BM Rendészeti Hivatal elnöke és Nováky Balázs vezérőrnagy, a BM Határőrség országos parancsnoka voltak — témáit tekintve felölelt minden olyan kérdést,

amely a határőrségnél szolgálatot teljesítők körében napjainkban és a közeli jövőt tekintve a legaktuálisabb.

Dr. Bakondi György ezredes, a konferencia levezető elnöke, aki egyben a BM Határőrség tudományos bizottságának elnöke is, a megjelenteket üdvözlő, köszöntő szavaiban két körülmény miatt ítélte jelentősnek az eseményt. Egyrészt napjainkra érkezünk el oda, hogy a rendszerváltást követően nagyléptékű, minőségi változások mentek végbe a határőrség szervezetében, tevékenységében és feladataiban; másrészt a határőrségnél folyó tudományos munka aktivizálódott, kialakult a határőrségi szükséglet a tevékenység egészét átfogó, tudományos igényű egzakt vizsgálódásra, és megvannak a feltételek a kutatási eredmények gyors, gyakorlati adaptációjára.

Nováky Balázs vezérőrnagy — országos parancsnok — megnyitójában azokról a történelmi változásokról beszélt, melyek az elektromos jelzőrendszer ledöntéséhez hasonlóan lehetővé tették a tudományos munka előtti eddigi korlátok megszűnését, biztosították az alkotó gondolkodás szabadságát.

A tanácskozás alaphangvételét Kiss Kálmán vezérőrnagy, a határőrség törzsfőnöke adta meg vitaindító előadásában, melyben visszautalt arra a folyamatra, korszerűsítési törekvésre, amely a 80-as évek végén beindult a Belügyminisztériumban és szerveinél. Beszélt azokról a változásokról, melyek a szolgálati feladatok során, a határőrzetben, a határforgalom ellenőrzésében és a határrend fenntartásában bekövetkeztek, amelyek parancsoló módon követelték az Európához csatlakozás lépéseinek megtételét. A bevezető előadás felvázolta mindazokat a törekvéseket, melyeket a határőrség a kormány és a Belügyminisztérium vezetésé-

nek támogatásával, a bonyolult külső környezeti feltételek mellett is meg kíván teremteni.

Ez nem más, mint egy egységes határrendészeti és határvédelmi feladatokat végrehajtó, szakmailag felkészült, erkölcsileg megerősödött és a feladatainak ellátásához szükséges jogosítványokkal rendelkező határőrség kialakítása, amely képes az integrált európai igényeknek is megfelelni.

A határőrség munkájának jogi keretéről, a fejlesztés koncepciójáról dr. Bakondi György ezredes, a BM Határőrség törzsfőnökhelyettese szólt. A változó — vagyis a korszerűsödő — határőrséget a történelmi közelmúlt eseményeinek tükrében mutatta be. A rendszerváltozás határőrségi hatásait, jellemzőit alapul véve, felsorolta azokat a követelményeket, amelyeknek figyelembevételével az új határőrség megszervezése, kialakítása során elengedhetetlenül szükséges.

Szöke István őrnagy a határőrizeti rendszerek összehasonlító vizsgálata és európai integrációs tendenciáiról beszélt, majd ezt követte Karacs Károly ezredes, aki a határőrizeti rendszer kialakításának feltételeiről, a jelenlegi rendszerről és a hosszú távú fejlesztési lehetőségekről szólt.

Az előadó tényszerűen mutatta be az 1974—1988 közötti időszak fő jellemzőit; a határőrizeti rendszerre és működésére ható valamennyi tényezőt. Szemléletes példákkal alátámasztva foglalkozott a jelenlegi és az 1995. december 31-ig tartó átszervezési folyamat határőrizeti rendszerre gyakorolt hatásaival, működésének feltételeivel.

A 15 előadás és 4 hozzászólás közül — a közlési lehetőségek szabta korlátok miatt — dr. Korinek László, a BM Rendészeti Hivatal elnökének közérdeklődést kiváltó előadásából utalunk néhány gondolatra.

A betegsége miatt távollévő dr. Korinek László előadását Nováky Balázs vezérőrnagy tolmácsolta a hallgatóságnak. A Rendészeti Hivatal elnöke a Magyar Köztársaság rendvédelmi szervezeteinek helyzetével, fejlesztésük célkitűzéseivel és feladataival foglalkozott. Rámutatott arra, hogy a rendvédelem egészének átalakulásában a változások két alapvető vonást hordoznak: a modernizációs folyamatot és a legitimitáció, a jogrend helyreállítását. Sokszínűen ecsetelte a kutatások, a kutatómunka sajátosságait az olyan teljesítményorientált szervezeteknél, mint amilyenek a rendvédelmi szervezetek, ahol a különböző titkossági fokozatok esetleg gátjává is válhatnak a közéleti demokráciát szomjazó tudománynak. *A határőrzést a nemzet belső békéjének oltalmazásához feltétlenül szükséges védelmi, biztonsági feladatnak ítélte.* A hivatásos határőrizetre való áttérés ebben az értelemben nem más — mondotta —, mint a védelmi-rendészeti-biztonsági feladatok professzionista színvonalú végrehajtása. *A honvédelem részeként képességet jelent a komoly csapatfelleépésre, a határ azonnali lezárására, a fegyveres támadások visszaverésére.*

A jövőt tekintve a szervezeti és technikai korszerűsítés több évet igénybe vevő időszákról beszélt. Hangsúlyozta, hogy *Magyarországnak többet kell költenie a biztonságára, új szellemiségű szakemberekre, nemzeti rendvédelemre van szüksége az országnak. Elsődleges feladat a magyar társadalom szolgálata, a polgárbarátság, a bűn megelőzése.*

A konferencia részvevőinek egyöntetű véleménye szerint a határőrség első tudományos konferenciája sikeresen eleget tett annak a Zrínyi idézetnek, melyet mottójául választott: *„Tegyük régi helyére és méltóságára a hadi tudományokat...”*

Tóth Béla

Belügyi szakosztály (1992. április 05.)

A Magyar Hadtudományi Társaság belügyi szakosztálya 1992. április 5-én, a BM dobozókői üdülőszállójának tanácstermében, mintegy 120 tag részvételével jól sikerült plenáris ülést tartott.

Az ülés elnökségében foglalt helyet többek közt dr. Móricz Lajos ny. ezredes, az MHTT elnöke és dr. Kopácsi Sándor ny.r. vezérőrnagy, az Országos Polgárőr Szövetség elnöke, aki a jól sikerült konferencia során

írásban kérte felvételét a szakosztályba. Az értekezletre a különböző belügyi vezetőkön kívül számos katonai és polgári szerv vezetője is meghívást kapott. Így többek közt jelen voltak a HM Védelmi Kutatóintézet, a Biztonságpolitikai és Honvédelmi Kutató Intézet, továbbá a Magyar Vöröskereszt Menekült Szolgálatának, a honvédségi, a belügyi, valamint az országos sajtó képviselői is.

Az ülést *dr. Kercs László* r. ezredes, a szakosztály alelnöke nyitotta meg és vezette le. A tudományos témák tárgyalását *dr. Párdi Mátás* ny. r. alezredes, a szakosztály elnökének előadása vezette be, aki tájékoztatta a tagságot az MHTT legutóbbi küldött-értekezletéről, a vezetőség két ülés között végzett munkájáról, és bejelentette a rövidesen meghirdetésre kerülő tudományos pályázaton való részvétel lehetőségét.

Az egész napos rendezvény napirendjén két nagy téma szerepelt.

1) *A hadtudomány és a rendvédelem viszonya, különös tekintettel a közrend, a közbiztonság alakulására* című témakörben *dr. Kovács Attila*, az MHTT főtitkára a védelmi ágazatok rendszerszemléletű megközelítéséről; *dr. Pintér Sándor* r. vezérőrnagy, országos rendőrfőkapitány a közrend, a közbiztonság elméleti és gyakorlati kérdéseiről; *dr. Opál Sándor* r. alezredes, az MHTT elnökségi tagja pedig a rendvédelem néhány tudományelméleti és fogalmi kérdéséről tartott előadást.

2) *A migráció hatása a közbiztonságra, különös tekintettel a határok átjárhatóságára és a rendészeti feladatokra* volt a másik nagy témakör címe. Ennek keretében *dr. Márkus István*, a BM Menekültügyi Hivatal vezetője a magyar menekültügyi politikáról, a befogadott menekültek helyzetéről; *dr. Kiss Kálmán* határőr vezérőrnagy, a BM Határőrség országos parancsnokának helyettese a témakörbe tartozó határőrizeti, határrendé-

szeti tapasztalatokról; *dr. Czégény Julianna* r. ezredes, az ORFK igazgatásrendészeti főosztályának vezetője pedig a migrációnak a közrendre, közbiztonságra gyakorolt hatásáról tartott előadást.

A tudományos előadások során több előadó is hangsúlyozta, hogy a tárgyalt témák mind elméleti, mind gyakorlati szempontból rendkívül fontosak és időszerűek. *Dr. Kovács Attila* kiemelte, hogy a résztvevők ezen az ülésen is tanulhatnak a védelmi ágazatokhoz szorosan kapcsolódó új tudományágazat, a rendvédelem tudománya megszületésének.

A migráció és a menekültügy témakörében felszólalt *Kovács András*, a Magyar Vöröskereszt Menekült Szolgálatának vezetője is, aki a problémakör és az azzal összefüggő humanitárius feladatok bonyolultságát hangsúlyozta.

A plenáris ülés végén felszólalt *dr. Móricz Lajos*, az MHTT elnöke, aki elismerését fejezte ki a rendvédelem tudományának ki-fejlesztésén fáradozó kutatóknak és a rendezvény szervezőinek.

*

A tanácskozás helyszínén a szakosztályt szponzoráló Megamicro RT., a Budapesti Finommechanikai Vállalat, a Comtec Kft., a File Kft., a KFKI-hoz tartozó ITEA Kft. és az ORION Rádió- és Elektronikai Gyár képviselői a korszerű számítástechnikai, híradás-technikai, biztonságtechnikai és iroda-technikai eszközökből igen színvonalas árubemutatót tartottak.

A rendezvény sikerére jellemző, hogy a meghívottak közül a helyszínen 21-en írásban kérték felvételüket a szakosztályba.

Az eseményről a belügyi és honvédségi sajtón kívül a Magyar Nemzet másnapi száma is beszámolt.

Dr. Opál Sándor

HOZZÁSZÓLÁSOK

Simon Sándor

A Magyar Hadtudományi Társaság első országos tudományos konferenciáján elhangzott megnyitó előadáshoz*

A társaság elnökének, dr. Móricz Lajos megnyitó beszédét hallgatva és az előadás sorainak elolvasásakor (ami a hivatkozott folyóiratban szó szerint megjelent) arra gondoltam, hogy valamit félreértettem. Elhangzott egy nagyon elgondolkodtató (vagy inkább meghökkentő?!) mondat. Idézem: „Az elmúlt évtizedek tapasztalatai alapján állítható, hogy a hadtudomány hazai művelése korlátozott lehetőségeinek közismert voltán kívül a *hadművészet elnevezés is gátolta tudományunk szélesebb társadalmi elismerését*”. Másként fogalmazva a hadművészet, amelyet eddig a hadtudomány legfontosabb területeként kezeltünk, azaz a három alkotó elem a harcászat, a hadműveleti művészet és a hadászat elméletét és gyakorlatát magába foglaló definíciót egyik napról a másikra törölni szeretnénk fogalmaink közül. Vagyis a *hadművészet*, amely függően a társadalmi, gazdasági és katonai fejlődéstől — ha nem is mindig egyértelmű tartalommal — évezredek óta elősegíti a katonai elmélet fejlődését, az elmúlt évtizedekben a hadtudomány társadalmi elismerésének vált gátjává?!

Véleményem szerint ezt az állítást így nem lehet elfogadni. Ellenérveimet — egy sor klasszikus segítségével — rövid felsorolásban az alábbiakban teszem meg.

Az a fogalom, hogy hadművészet, már az ókortól kezdődően különböző formában beépült a katonai elmélet fogalomrendszerébe. Ennek igazolására minden hozzáfűzés nélkül álljon itt néhány gondolat:

1. A hadművészet, mint *tudatos és rendszerezett fogalom* már az i. e. 4. században bizonyíthatóan megtalálható a korabeli szakirodalomban „*polemike tekhné*”, a *háború művészete* néven. (Bár az itt használt *tekhné* szó fordítható mesterségnek, tudománynak és művészetnek — az ó- és a középkor szakírói általában a művészet értelmezést használták).

2. *Xenophón* (i. e. 430—355) így ír Szókratészről című munkájában: „Hogyne kellene megbüntetni az olyan embert, aki a *hadművészetet* megtanulni nem akarja, és mégis arra törekszik, hogy vezérnek válasszák.”

3. *Polübiosz* (i. e. kb. 200—120) A hadvezetés művészete című munkájából: „Mellőzni fogom az olyan eseményeket, amelyeknek okát megállapítani nem lehet, s *amelyből a hadművészetre* vonatkozóan semmilyen szabályt nem lehet levonni.”

4. *Tacitus* (kb. i. sz. 100) egyértelműen a „*germánok hadművészetéről*” beszél, vagy *Ammianus Marcellinus* (i. sz. kb. 400), aki a „*Hunok hadművészetéről*” elmélkedett.

* Megjelent a Hadtudomány 1991. évi 2. számában

5. *Publius Flavius Vegetius Renatus* (Vegetius i. sz. kb. 5. század eleje) „A hadtudomány foglalatja” című munkájában az alábbiakat olvashatjuk: „Míg az athéniaknál nemcsak a hadi mesterség, hanem más különféle tudományok művelése is virágzott, addig a spártaiak fő gondja a háborúskodás volt... Tudjuk tehát, hogy elsőként írták meg a *csaták művészetét*... Magasztaljuk legnagyobb csodálattal ezeket a férfiakat, akik mindenekelőtt ezt a művészetet akarták megtanulni, amely nélkül a többi művészet nem létezhetne; vagy: „Minden művészet a naponkénti alkalmazásban és szüntelen gyakorlásban tökéletesedik... ki vonhatná kétségbe, hogy a *hadművészet* minden másnál jelentősebb, hiszen rajta keresztül tartjuk fenn szabadságunkat.”

6. *Pszepudo Maurikiosz* (539—602) „*Sztrategikon*” című munkájában az általános hadtudományi elvek ismertetésén túlmenően foglalkozik a környező országok és népek katonai és társadalmi szervezetének és *hadművészetének* leírásával is. A mű bevezetőjében ezt írja: „Így azoknak, akik magasabbra törekcsenek, a *hadművészet* régi szabályainak leíránál haladva, könnyebb lesz feljutni.”

7. (Bölcs) *Leo* (886—912) már konkrét kísérletet tesz a *hadművészet* és a *hadtudomány* fogalmának tisztázására.

Meghatározásai természetesen az adott kort tükrözték. Ennek megfelelően a *hadtudományt* a *stratégiával*, a *hadművészetet* a *taktikával* azonosította. Ennek keretében behatóan foglalkozik mind a régi, mind az új hadtudományi és hadművészeti módszerekkel. (Érdekelhető, hogy az eddigi felsorolás nem a *hadművészetet* mint fogalmat kérdőjelezi meg, hanem minden esetben csak annak aktualizálásáról esik szó.)

Ezek után kicsit részletesebben tekintsük át az *elnöki megnyitóban* elhangzó *clausewitz-i* hivatkozást, ami egyébként semmit nem igazol és semmit nem is cáfol a témával kapcsolatosan.

Egyetlen pillanatig nem vitatva Clausewitz zseniális felismeréseit a háborúval kapcsolatosan, azt azonban meg kell jegyezni, hogy a háborúról szóló művében (A *hadművészet* beosztása című fejezetben) mindvégig maga is „kínlódik” e fogalmak értelmezésével — mint: *hadtudomány*, *hadművészet*, *hadvezetés*.

Az általa leírtak (éppen a bizonytalansága következtében) egyébként alkalmassak lehetnek mind a *hadművészet* ellen, mind a mellette kardoskodóknak.

Azt mindenképpen meg lehet azonban említeni, hogy a *hadművészetet*, mint fogalmat nem tagadja, mindössze teszi azt, amit sok elődje: keresi a *hadművészet* helyét, szerepét a háborúk előkészítésében és végrehajtásában.

E munkája keretében azonban ő elsősorban így teszi fel a kérdést: *hadművészet* vagy *hadtudomány*?

Művéből mindössze az alábbiakat tartom fontosnak most megemlíteni: „A *hadművészet* tehát lényegében nem más, mint az adott eszközök harcban való alkalmazásának művészete és erre nem találtunk jobb megjelölést, mint a *hadvezetés* nevet.” (A *hadművészet* kifejezés ellenzői itt akár is állhatnának. De a szerző folytatja.) „A *tágabb értelemben vett hadművészet* keretébe sorolható azonban: a harc érdekeit szolgáló minden tevékenység, tehát a *haderő* egész megszervezése, a felfegyverzés, a kiképzés stb.” (Ki tagadná, hogy mi — napjainkban — a *hadművészet* ilyen kérdéseivel is foglalkozni akarunk?)

A következő oldalon viszont már azt olvashatjuk: „Szorosan véve azonban az erők (fegyveres erők) *fenntartására irányuló minden tevékenységet* a harcra való előkészületnek kell tekintenünk; természetesen a végrehajtáshoz közel álló olyan tevékenység ez, amely mintegy átvonul a hadműveleteken és a haderő alkalmazásával váltakozik. Minden jogunk megvan rá, hogy a többi előkészítő tevékenységgel együtt kizárjuk a *szűkebb értelemben vett hadművészet*, vagyis a tulajdonképpeni hadvezetés köréből.

Ugyan ki akarná az élelmezési és közigazgatási szolgálat sok-sok ágát a tulajdonképpeni hadvezetéshez sorolni? Majd más helyen: „A hadvezetés tehát nem más, mint a harcra vonatkozó intézkedés és a harc vezetése.” (Clausewitz: A háborúról 1. kötet. Bp. 1961., 112—114 old.)

Tehát: Clausewitz mindössze a *hadművészet* tágabb vagy *szűkebb* értelmezéséről beszél. Úgy gondolom, hogy mi egyértelműen a hadművészetéről akartunk és akarunk beszélni, most és a jövőben is, mégpedig a „tágabb” értelemben.

Ami pedig a *hadművészeti* elnevezés elhagyását, illetve a „*hadvezetés*” elnevezéssel való helyettesítését alátámasztó Werth Henrik tábornok véleményére vonatkozik, így fogalmazható meg (az 1943-ban kiadott magyar Hadtudományi Enciklopédia segítségével): „*Hadtudományok* a nemzetvédelemre, a hadseregszervezésre, a katonapolitikára, a katonai földrajzra a hadseregvezetésre és általában a *hadművészet*re vonatkozó tudomány stb.”

Más helyen: „A *hadvezetés művészete*... A *hadvezetés tulajdonképpen két részből áll: a harci cselekmény megindításából és vezetéséből*. A hadvezetés tudománya, illetve művészete a történelem folyamán különböző módszereken, változásokon és fejlődésen ment keresztül.” stb.

(A fentiekhez észrevételeket tenni itt nem tartom fontosnak)

*

A hozzászólás terjedelme részletes vitát nem tesz lehetővé, de a részletes — érvekkel alátámasztott — szóbeli vita bizonyára sokat segíthetne a fogalmak értelmezésében.

A hadtudományi (elméleti és gyakorlati) kutatómunkában a *hadművészet* fogalmának helyettesítése a „*hadvezetés*” elnevezéssel *nagyon elhamarkodott* ajánlásnak tűnik. (Ne essünk bele a gyermeket a fürdővízzel kiöntők hibájába!)

Balogh Gyula

Néhány észrevétel és kiegészítés a
„Tények és adatok az 1945 és 1955 közötti évek
magyar hadtörténetéhez” című tanulmányhoz (I.)

Igen nagy érdeklődéssel olvastam a Hadtudomány című folyóirat 1991. évi 2. számában Csabai Károly és Móricz Lajos szerzőpáros tanulmányát. Az írás rendkívül adatgazdag, és új szemlélettel értékeli a magyar hadsereg 1945 és 1955 közötti tör-

ténetét. Talán a tények és adatok sokasága volt az oka annak, hogy a gondos munka ellenére nem egy esetben téves a közölt adat, időpont és esemény. Írásomban a legjelentősebbnek tartott, olykor nyilvánvaló hibákat, tévedéseket szeretném kijavítani, s ha ez szükséges, jogi szempontból kiegészíteni a tanulmányt.

1) Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormányával kötött *fegyverszüneti megállapodás* hivatalos megnevezése: *egyezmény*. A tanulmány ezzel szemben a szerződés kifejezést használja.¹

A nemzetközi jog tudománya és irodalma szerződés elnevezéssel az államok rendszerint legjelentősebb politikai megegyezéseit jelöli (pl. békeszerződés). Az egyezmények bizonyos szakkérdéseket rendeznek. Egyezménynek nevezték az olasz, a román, a finn és a bolgár fegyverszüneti megállapodásokat is (59.o.).

2) „1945 novemberében lemondott Vörös János vezérezredes”². Ez így nem egészen pontos. Az 1945. november 4-i nemzetgyűlési választásokat követően az alkotmányos szokásoknak megfelelően az *egész Ideiglenes Nemzeti Kormány lemondott, a minisztereket pedig az államfői feladatokat ellátó Nemzeti Főtanács tisztségük alól felmentette* (61.o.).

3) Magyarország Párizsban, 1947. február 10-én a Szövetséges és Társult Hatalmakkal kötött békeszerződést, s nem a „volt Szövetséges Társult Hatalmakkal”.³

A magyar békeszerződés *Szövetséges Hatalmakkal* nevezte azokat az államokat, amelyek Magyarországgal háborúban álltak és az európai ellenséges államok ellen jelentős katonai erőkkel háborút folytattak. Az ide tartozó 12 államot a békeszerződés bevezető része sorolja fel. *Társult Hatalmakkal* azok az államok minősültek, amelyek Magyarországgal hadiállapotban voltak, de a háborúban jelentős katonai erőkkel nem vettek részt. A békeszerződés 41. cikke értelmében ezek az államok csatlakozhattak a szerződéshez és ebben az esetben a békeszerződés szempontjából *Társult Hatalomnak* minősültek. Ez a rendelkezés Nicaraguára, Haitire, Luxemburgra és Bolíviára vonatkozott. Így tehát Magyarország 1947. február 10-én a még létező és nem a „volt” Szövetséges és Társult Hatalmakkal kötött békeszerződést. Ennyiben pontatlan a tanulmány 62. oldala ötödik bekezdésének szövege.

4) Veres Péter „civil” honvédelmi miniszter⁴ nem 1947. április 1-jével lépett hivatalba, hanem 1947. szeptember 24-én (63.o.).

5) A Honvéd Kossuth Akadémián a tanévnyitás 1947. augusztus 1-jén történt,⁵ s nem szeptemberben (63.o.).

6) A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt egyesülési kongresszusa — nem 1949 júniusában, hanem egy évvel korábban — 1948. június 12–14-én történt.⁶ A két párt Magyar Dolgozók Pártja néven egyesült. (63.o.)

7) Veres Péter honvédelmi miniszter katonai szakértője, a tragikus sorsú Kuthy László 1948. február 13-án „katonai szakértői minőségben politikai államtitkár” tisztségbe történt kinevezésekor már nem altábornagy,⁷ hanem 1947. december 1-jétől *vezérezredes* volt (63.o.).

8) Alkotmányos rendelkezések alapján nem igazolható az a szerzői megállapítás, miszerint Farkas Mihály a honvédség parancsnoka volt (64.o.).

9) A Petőfi Politikai Akadémia mint intézménynév pontatlan.⁸ A Nevelő Tiszti Tanfolyam 1948. október 1-jétől Honvéd Petőfi Nevelőtisztképző Akadémia, majd 1949. március 16-ától Honvéd Petőfi Akadémia néven működött; feladata a politi-

kai tisztek képzése. 1949. október 1-jétől az intézet felvette a Honvéd Petőfi Politikai Tisztképző Intézet nevet (65.o.).

10) Pálffy György altbgy. a honvédség *felügyelője*, s nem — mint azt a tanulmány említi — főfelügyelője volt.⁹ Ezt a tisztséget 1948. február 15-étől a köztársasági elnök megbízása, majd ez év december 4-étől kinevezése alapján látta el (66.o.).

11) A Honvédelmi Minisztériumban nem 1949. február 1-jétől működött jogi csoportfőnökség, hanem 1945. május 30-ától.¹⁰ Vezetője miniszteri osztályfőnök volt, aki 1945. augusztus 4-étől adminisztratív államtitkári rangot kapott (66.o.).

12) A *határőrséget* a 4.353/1949.(XII.28.)MT rendelet és a végrehajtásra kiadott 55.372/1949. számú HM parancs 1950. január 1-jei *hatállyal* vonta ki a honvédség szervezetéből s az Államvédelmi Hatóság alárendeltségébe helyezte. Pontatlan ezért a tanulmányban említett „1949 decemberében” időpont. (67.o.)

13) „Velük szemben súlyos ítéleteket hoztak.” Sólyom László altbgy., Beleznay István vör. gy., Révay Kálmán vör. gy., Pórfy György vör. gy., Illy Gusztáv altbgy., dr. Merényi Gusztáv o.vör. gy. és Lőrincz Sándor vk.ezds. esetében 1950. augusztus 9-én titkos, koncepció perben a Katonai Felsőbíróóság „nem súlyos”, hanem a legsúlyosabb, az élet kioltását követelő halálos ítéletet hozott.¹¹ Az ítéleteket 1950. augusztus 19-én végre is is hajtották (67.o.). Sajnos, ez az igazság!

14) Pálffy György altábornagyot, a Honvédség felügyelőjét és 1948. december 3-ától a honvédelmi miniszter „állandó helyettesét” *nem a Rajk-per* másodrendű vádlottjaként ítélték halálra.¹² Ugyanis bűnügyében a Budapesti Népbíróóság hatáskörének hiányát állapította meg, és az ügyet az illetékes katonai bírósághoz tette át. A koncepció büntetőperben első fokon a Budapesti Katonai Törvényszék hozott 1949. október 10-én halálbüntetést kiszabó ítéletet, amelyet másodfokon a Katonai Főtörvényszék 1949. október 21-én helybenhagyott. Október 24-én Pálffy Györgyöt és három társát (Korondy Bélát, Horváth Ottót és Németh Dezsőt) kivégezték (66.o.).

15) 1952-ben a „katonai ügyészségeket és törvényszékeket a kerületi parancsnokságoktól a HM igazságügyi osztályának rendelték alá” (70.o.). A honvéd (1949-től katonai) ügyészségek és törvényszékek a honvéd kerületi parancsnokságok székhelyén kezdték meg működésüket, de nem tartoztak azok alárendeltségébe. Felügyeleti szervük a HM igazságügyi osztálya volt.¹³

16) A kormány 1953 júniusában felmentette miniszteri tiszte alól *Farkas Mihály* hadseregtábornokot, és Bata István altábornagyot választotta meg honvédelmi miniszterré. Ez pontatlan. Ugyanis az alkotmányról szóló 1949. évi XX. tv. szerint, az Országgyűlés hatáskörébe tartozik a minisztertanács (pl. az államminiszter, miniszter stb.) tagjainak megválasztása és felmentése. Ha azonban nem ülésezik az Országgyűlés, jogkörét a Népköztársaság Elnöki Tanácsa gyakorolta.¹⁴ A kormány tehát *nem rendelkezett* a tanulmányban említett hatáskörrel. 1953. július 2-án a kormány lemondott, s a május 7-én megválasztott Országgyűlés Bata Istvánt választotta honvédelmi miniszterré, azt követően, hogy az Elnöki Tanács vezérkari főnöki beosztásából felmentette. (70.o.)

17) Az „Országos Légierő- és Légvédelmi Parancsnokság” helyes megnevezése: Országos Légvédelmi és Légierő Parancsnokság, rövid.: OLLEP (70. o.).

Jegyzetek

- 1) 1945. évi V. törvény a Moszkvában 1945. évi január 20. napján kötött fegyverszüneti egyezmény becikkelyezéséről; Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye (HJGY) 1945—1977., 6. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1979. 9. o.
- 2) A Nemzeti Főtanács elhatározása, 173/1945. E.; Magyar Közlöny Hivatalos lap 1945/178.sz. nov. 17. (szombat)
- 3) 1947. évi XVIII. törvény a Párizsban 1947. évi február hó 10. napján kelt békeszerződés becikkelyezése tárgyában; HJGY 16. o.
- 4) Bölöny József: Magyarország kormányai 1848—1987; Akadémiai Kiadó, Budapest 1987. 108. o.
- 5) Magyarország történeti kronológiája, IV. 1944—1970; Akadémiai Kiadó, Budapest 1982. (a tov.: Kronológia) 1038. o.
- 6) Kronológia: 1043. o.
- 7) Személyi anyaggyűjtő; Balogh Margit: Soporonkőhidai hűtlenek; Hadtörténelmi Közlemények 1989. évi 3. sz. 436. o.
- 8) A Magyar Állam szervei lexikon 1944—1950; A—M, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1985. (a tov.: Lexikon) 251. o.
- 9) Honvédségi Közlöny 1948. évi 8. sz. 6.133/el.n.szü-1948. febr. 21., és a 34. sz.
- 10) Lexikon: 24.130/1945-el.n.; Magyar Közlöny Hivatalos Lap 1945. évi 94. sz. 5.783/1945.ME r.
- 11) Rehabilitáltak Sólyom Lászlót és mártírtársait, Népszabadság 1990. október 1.; A magyar antifasiszta ellenállás és partizánmozgalom Kislexikon, Kossuth Könyvkiadó 1987. 291. o.
- 12) Rajk-per, Ötlet 1989. 177—181. o.
- 13) Lexikon: 246, 252.o.
- 14) A Magyar Népköztársaság alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény; Törvények és Rendeletek Hivatalos Gyűjteménye I, 1949. Budapest 1950. 3—9. o. 10.§ (3) bek. e) pont, 20.§. (4) bek.

„Az 1956-os esztendő” (II.)

A szerzőkkel együtt állítható, hogy a Magyar Néphadsereg történetében is a legeseménydúsabb esztendő az 1956-os év. Történelmének feldolgozása, az események, történések számbavétele és értékelése, valamint írásba foglalása ezért alapos felkészültséget igényel. A szerzők sikerrel vállalkoztak a történelmi hónapok és napok áttekintésére, az események értékelésére és tanulmányba foglalására. Hozzáfűzéseim írásukhoz nem katonai tárgyúak, inkább jogi jellegűek. Ezzel törekszem az események valósághibb megismerését elősegíteni.

Csak a teljességre törekvés kedvéért jegyzem meg, hogy *Zsukov marsall* teljes (családi) neve: Georgij Konsztantyinovics Zsukov (72.o.).

Igaz, hogy Magyarországnak a második világháború során már volt 1-es, 2-es és 3-as hadrendi számú hadsereg-parancsnoksága (73.o.). Az is tény azonban, hogy 1942-ben és 1943-ban a 2. *vagy doni hadsereg* is részt vett a Szovjetunió elleni hadműveletekben.¹ Parancsnoka vitéz Jány Gusztáv vezds. volt.

Az MDP Központi Vezetősége nem 1956. július 17-én, hanem július 18—21. között ülésezett.² (73. old.)

A mártírtűbarnokok újratemetése a tanulmányban sajnos nem említett október 13-án és 15-én történt.³ Az előbbi napon: Sólyom László altbgy., Illy Gusztáv altbgy., Révay Kálmán vörgy., Pórfy György vörgy., Korondy Béla vezds. és Horváth Hónis-

berg Ottó r. ezds., október 15-én pedig dr. Merényi Gusztáv orvos vezérőrnagy mártírt temették el. Október 20-án Németh Dezső ezds. és Lőrincz Sándor vk. ezds. újratemetése történt meg katonai gyászszertartással (73.o.).

A tanulmánnyal ellentétben Szegeden 1956. október 16-án nem megalakult, hanem *újából megalakult a MEFESZ*, a Magyar Egyetemi és Főiskolai Egyesületek Szövetsége.⁴ (A szervezetet 8 évvel azelőtt beolvasztották a DISZ-be.)

„Október 22-én éjjel a Budapesti Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetemen elfogadtak egy 14 pontból álló programot...” (74.o.) Az egyetemek helyes megnevezése: Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem, illetve Budapesti Műszaki Egyetem. Az egyetemi ifjúság 14 pontja utóbb 16 *pontra növekedett*⁵, s ez vált országosan ismertté! Valószínűsíthető, hogy az MDP Katonai Bizottságának a különböző források egybevetése alapján *nem volt tagja* Bata István, Nógrádi Sándor és Piros László.⁶

A szerzők azt állítják, hogy „Az október 24-e óta hivatalban levő Nagy Imre miniszterelnök *javaslatára* október 26-án új nemzeti kormány alakult.” Ez nem egészen pontos. Ugyanis a kialakult (alkotmányos) szokásoknak megfelelően a kormány összetételére javaslatot a Magyar Dolgozók Pártjának Központi Vezetősége, valamint a Hazafias Népfront Országos Tanácsának elnöksége tett.⁷ A miniszterelnök véleményének kikérése sem maradhatott el (76.o.).

Az 1956. október 24-e óta Budapesten tartózkodó és tárgyaló Mikojan teljes neve: Anasztaz Ivanovics Mikojan, társa pedig Mihail Andrejevics Szuszlov volt. Mindketten tagjai az SZKP KB Elnökségének.

A Magyar Köztársaság Forradalmi Honvédelmi Bizottmánya Váradi Gyula — és nem Béla — vezérőrnagy elnöklete alatt alakult meg (77.o.). (Vas Zoltán a karhatalom legfelsőbb irányító szerve, a Forradalmi Karhatalmi Bizottság nevében változtatta karhatalmira a honvédelmi jelzőt.⁸)

Téves az a szerzői állítás, hogy október 30-án a kormány nevezte ki Király Bélát a Nemzetőrség főparancsnokává (77.o.). Király vezérőrnagyot erre a tisztségre a Forradalmi Karhatalmi Bizottság választotta meg a november 3-án tartott közgyűlésen.⁹

Nem felel meg a valóságnak, hogy Maléter ezredest a kormány szűkebb testülete, a kabinet bízta meg november 2-án a Honvédelmi Minisztérium vezetésével, s léptette elő vezérőrnagyi rendfokozatba.¹⁰ A minisztériumot a miniszter első helyetteseként az Elnöki Tanács kinevezése alapján vezette ezredesi rendfokozatban — Janza miniszter lemondását követően — október 31-étől november 2-áig. Honvédelmi miniszterré pedig a forradalmi napokban is működő Elnöki Tanács választotta meg, s léptette elő vezérőrnagyi rendfokozatba (78.o. második bek.).

A szovjet kormánydelegációt az október 23-áról 24-ére virradóra Budapestre érkezett Mihail Szergejevics Malinyin hadseregtábornok (s nem altábornagy!) vezette. Ő a szovjet hadsereg vezérkari főnökének első helyettese volt ebben az időben. A delegációnak tagja volt Mihail Grigorjevics Scselbanyin vezérőrnagy és Fjodor Fjodorovics Sztjepcsenko altábornagy is.

A szovjet csapatok Magyarország területéről történő kivonását előkészítő egyes bizottság vezetőjét és tagjait, a nemzetközi jog szabályainak semmibe vételével Ivan Alekszandrovics Szerov altábornagy,¹¹ a szovjet Állambiztonsági Hivatal (KGB) vezetője tartóztatta le (78.o. ötödik bek.).

Nem eléggé közzismert, hogy *Erdei Ferenc* november 2-án már nem volt miniszterelnök-helyettes, pontos megnevezéssel: a minisztertanács elnökhelyettese. Őt a Népköztársaság Elnöki Tanácsa, kérésére e tisztségéből október 31-ével felmentette.¹² Büntetőjogi felelősségre vonására — az általa vezetett bizottság katonai állományú tagjaival szemben — nem került sor (78. o. harmadik bek.)!

Említsük meg teljes nevükkel és beosztásukkal az 1956-os magyar szabadságharcot fegyverrel leverő szovjet tábornokokat.¹³ Dmitrij Danilovics Leljuscsenko vezérezredes, aki a kárpáti katonai körzet parancsnokának, Pavel Ivanovics Batov hadseregtábornoknak volt a helyettese; Ivan Sztjepanovics *Konyev* marsall, a Varsói Szerződés csapatainak főparancsnoka; Pjotr Nyikolajevics *Lascsenko* altábornagy, a székesfehérvári különleges hadtest parancsnoka; H. H. *Babadzsan* (örmény) vezérezredes, a 13. hds. parancsnoka; H. U. D. *Mamszurov* (oszét) altábornagy, a 38. hds. parancsnoka; Kuzma Jevdokimovics *Grebennyik* gárdavezérőrnagy, budapesti városparancsnok, hivatalos megnevezése: a budapesti szovjet katonai egységek városparancsnoka volt (78–79. o.).

A szerzők állításával ellentétben, *Uszta Gyula* vezérőrnagyot a kormány november 11-én nem nevezhette ki a miniszter első helyettesévé.¹⁴ Ez a hatáskör csak november 12-étől illette meg (79. o.).

Nem felel meg a valóságnak, hogy *Hegyi László* vezérőrnagyot vezérkari főnökké az MFMPK nevezte ki.¹⁵ A kormánynak erre nem volt hatásköre. A kinevezés a Népköztársaság Elnöki Tanácsának jogkörébe tartozott. (79. o.)

Jegyzetek

- 1) Ölvedi Ignác: Az 1. magyar hadsereg története 1944. január 6-ától október 17-éig; Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1989. Előszó
- 2) Magyarország történeti kronológiája IV. 1944–1970; Akadémiai Kiadó, Budapest (tov.: Kronológia) 1079.o.
- 3) Néphadsereg, a Honvédelmi Minisztérium központi lapja 1956. október 12., október 16. és 21. szám.
- 4) Kronológia: 1080.o.
- 5) „Felhívás az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem és a Budapesti Műszaki Egyetem hallgatóihoz!” Ómolnár Miklós: Tizenkét nap, amely... 1956. október 23 — november 4. Események, emlékek, dokumentumok; Szabad Tér Kiadó, 1989. 55–59.o.
- 6) Gosztonyi Péter: Föltámadott a tenger... 1956. A magyar október története; Népszava 118.o.; Ságvári Ágnes: Mert nem hallgathatok; Magyar Hírlap Könyvek 1989. 89.o., M.Kiss Sándor történész: A sztálinista rezsim válsága és az 1956-os forradalom; Hitel 1990. 6.sz. XVII.o., 1956 A forradalom kronológiája és bibliográfiája; Századvég Kiadó, Atlanti Kiadó, 1956-os Intézet, Budapest, 1990. 48.o.
- 7) Szabad Nép, 1956. október 27-i rendkívüli kiadás
- 8) Király Béla: Honvédségből Néphadsereg; Kiadja: Co-Nexus Prin-teR Kft. 251–252., 254–258.o. Dr. Berki Mihály: Hadsereg vezetés nélkül 1956. Magyar Média, Budapest, 1989. 126–128.o.
- 9) Népszabadság 1956. november 4-i száma
- 10) A miniszter első helyettesét 1956. november 12-éig a Népköztársaság Elnöki Tanácsa nevezte ki (1951. évi 6. tvr. 3. § a). Maléter kinevezéséről a Magyar Nemzet 1956. november 1-jei száma is tudósított. A tábornoki kinevezés is az Elnöki Tanács hatáskörébe tartozott az alkotmány 20. §-a (1) bekezdésének h) pontja alapján. A kinevezésről a Magyar Honvédség 1956. november 3-i számában olvashattunk. Malétert miniszterré a Népköztársaság Elnöki Tanácsa választotta, mert az Országgyűlés nem ülésezett (alkotmány 20. §-ának (4) bekezdése). Erről ír a Népszabadság 1956. november 4-i száma.
- 11) Gosztonyi: i.m. 162.o.
- 12) Bölöny József: Magyarország kormányai 1848–1987; Akadémiai Kiadó, Budapest 1987. 170.o. Erdei

Ferenc felmentését közli az Igazság című lap (a forradalmi magyar honvédség és ifjúság lapja) 1956. november 3-i (szombati) száma is

13) Gosztonyi Péter: Szovjet tábornokok Magyarországon, Népszabadság 1989. október 20., szombat. U.ö.: Szovjet csapatok Magyarországon II. rész (1956–1991). Hadtudomány II. évf. 1992/1. sz. 107–122.o.

14) Az 1956. évi 24. törvényerejű rendelet 1956. november 12-ével a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány hatáskörébe utalta a miniszterhelyettesek és első helyettesek kinevezését. E napig a kinevezésre a Népköztársaság Elnöki Tanácsa volt jogosult (1951. évi 6. tvr. 3. §

15) Az Elnöki Tanács kinevezési hatáskörét az alkotmány alapján a 17/1953.NET határozat állapította meg. Beosztásba történt kinevezését közli a Honvédségi Közlöny 1956. évi 9. száma.

HÍREINK

Megalakult a Magyar Polgári Védelmi Szövetség (MPVSZ)

Az első magyar polgári védelmi nap megünneplésével egyidejűleg 1992. február 27-én megalakult a Magyar Polgári Védelmi Szövetség. Alapszabályzata szerint a szövetség olyan, humanitárius tevékenységet folytató, az állami szervektől, politikai pártoktól független, önálló társadalmi szervezett amely helyi, területi és országos szinten összefogja a magyar társadalomban önkéntesen tevékenykedő polgári védelmi aktivistákat és érdeklődőket.

A szövetség feladatának tekinti, hogy a polgári védelmi feladatok önkéntes vállalásával közreműködjön a Magyar Köztársaság lakossága önvédelmének szervezésében és megvalósításában annak érdekében, hogy a lakosság képes legyen önmagát, életét, vagyontárgyait eredményesen oltalmazni, védeni és menteni elemi csapások, természeti és ipari katasztrófák, valamint háborús konfliktusok esetén.

Az alakuló közgyűlés elfogadta a szövetség programját, alapszabályzatát és megválasztotta az országos tisztségviselőket. Lapzártáig 11 megyében és a fővárosban alakultak meg az MPVSZ helyi szervezetei.

A Magyar Polgári Védelmi Szövetség országos elnökségének címe: Budapest XIII.ker., Országbíró u. 43. Telefonszáma: 140-13-05.

P. I.

A Magyar Hadtudományi Társaság és az elnökség nevében köszöntjük a szövetséget, sikereket kívánunk munkájukhoz!

Megalakult a légvédelmi és repülőszakosztály repülőorvosi szekciója

1992. március 20-án Kecskeméten, a Honvéd Repülőorvosi Vizsgáló és Kutató Intézetben 22 repülőorvos megalakította a Magyar Hadtudományi Társaság légvédelmi, repülő- és űrhajózási szakosztályának repülő- és űr-orvosi szekcióját.

A szakosztály repülőorvos tagjai azért döntöttek a szekció létrehozása mellett, mert így kutatási területüknek és érdeklődésüknek jobban megfelelő szervezeti keretben végezhetik munkájukat, a társaság lehetőségeit is felhasználva hatékonyabb lehet tudományos tevékenységük. Célul tűzték ki, hogy a szekció munkájába bevonják a repülőcsapatoknál, intézeteknél, továbbá a központi szerveknél és a kórházakban dolgozó, és a nyugállományban levő repülőorvosokat is, ezzel lehetőséget biztosítanak részükre a szakterület tudományos életébe való bekapcsolódásra és a szakmai kapcsolattartásra. A szekció havonta egy alkalommal rendez fórumot, amelyen többek között egy-egy kutatási téma eredményeit is megvitatják. A szekció megalakítása példaértékű, mivel a katonáorvosok közül eddig ez a szakmai orvoscsoport csatlakozott társaságunkhoz és vesz részt munkájában.

Az alakuló ülés résztvevői a szekció elnökének dr. Remes Pétert, titkárának dr. Pozsgai Attilát választották meg.

Z. R.

Megalakult a társaság 17. szakosztálya

A Magyar Hadtudományi Társaság térképész- és katonaföldrajzi szakosztálya 1992. április 3-án tartotta alakuló gyűlését. Az alakuló gyűlést az alkalmi szervezők, az MH Tóth Ágoston Térképészeti Intézetbe hívták össze. A csaknem 40 főt számláló érdeklődő szakmai közönséget először dr. Kovács Attila, a társaság főtitkára tájékoztatta az MHTT működéséről, céljairól, majd dr. Héjja István fogalmazta meg a szakosztály tudományos stratégiáját, főbb célkitűzéseit. Ezt követően került sor a szakosztály működési szabályzatának vitájára és elfogadására, majd a tisztségviselők megválasztására. A szakosztály elnöke, dr. Kozma Endre, alelnöke dr. Paskó József, titkára Balta Ferenc.

A szakosztályt azok alapították, akiknek tudományos érdeklődési területe a térképészet, a katonaföldrajz és a hadtudomány általános elmélete. A szakosztály tudományos igénnyel kívánja művelni a katonai térképészet és a katonaföldrajz mindazon témaköréit, amelyek nélkülözhetetlen feltételeket biztosítanak a Magyar Honvédség védelmi feladatainak ellátásához.

A szakosztály készségesen várja az érdeklődők és a további tagok jelentkezését.

B. F.

Bemutatjuk a Biztonságpolitikai és Honvédelmi Kutatások Központját (BHKK)

Az ERASMUS Alapítvány, az MTTA Béke- és Konfliktuskutató Központja és az Atlanti Kutató támogatásával 1990. november 1-jén megalakult a Biztonságpolitikai és Honvédelmi Kutatások Központja (angol neve: Center for Security and Defense Studies) mint független alapítvány.

Az alapítvány létrehozásának célja:

— kutatások kezdeményezése, szervezése és finanszírozása a biztonságpolitika és a honvédelem terén;

- tanfolyamok, szemináriumok megtartása, nemzetközi konferenciák szervezése;
- kiadványok megjelentetése;
- szakértői vélemények készítése a kormányzat vagy más intézmény felkérésére.

Az alapítvány tevékenységét kuratórium irányítja.

Tagjai:

dr. Deák Péter ny. ezredes, a hadtudomány doktora, címzetes egyetemi tanár, a központ igazgatója;

Völgyes Iván egyetemi tanár, Lincoln, Nebraska (USA), a kuratórium elnöke;

dr. Valki László egyetemi tanár, az Elte Jogtudományi Kar Nemzetközi Jogi Tanszék vezetője, a kuratórium társelnöke.

A BHKK, kutatást szervező központ lévén, nem dolgozik állandó kutatógárdával. Munkatársainak és szakértőinek egyik csoportja független személyekből, nyugdíjasokból, oktatókból, szakírókból, kutatókból áll. A másik csoporthoz a külső intézmények és tanszékek szakemberei tartoznak. Munkánkban gyakran az aktív politikusok, képviselők, újságírók is részt vesznek, ők alkotják a munkatársi gárda harmadik csoportját. A szakértők negyedik garnitúrája a kormányzati apparátusokból kerül ki.

A központ a nevében foglalt kérdéskörben programszerű kutatásokat, elemzéseket végez. Működése nyilvános, eredményei valamilyen formában publikálásra és bizonyos körben terjesztésre kerülnek.

Az elmúlt időszakban a következő alapvető munkaformák alakultak ki:

1. Kutatási projektek, amelyeknek egy része megrendelésre, más része saját kezdeményezésre kerül beindításra. Ezen elemző-kutatási programok eredményei viszonylag terjedelmes tanulmányokban realizálódnak.

2. Gyorselemzések. Elsősorban a nemzetközi életben és a hazai politikában gyorsan és váratlanul jelentkező események háttere és jövővariációi kerülnek megvizsgálásra szakmaközi megközelítésben.

3. Nemzetközi tudományos konferenciák. A központ ezeket általában más külföldi intézményekkel kooperációban, elsősorban a közép-európai kérdésekről szervezi.

4. A központ felkérésre szakértői tevékenységet végez és javaslatokat dolgoz ki a kormányzati szervek, intézmények, gazdasági vállalkozások részére.

5. A központ egyéb tevékenységi körébe tartozik a hírlevél-szolgáltatás, külföldi előadókkal nyári egyetem szervezése, sajtó-kommentátori tevékenység, találkozók szer-

vezése, valamint a minden hónap utolsó szerdáján működő politikai klub és az áprilisban újtára indítandó honvédelmi vitakör.

Az intézet teljesen nyitott, készségesen áll a különböző kutatók, a biztonságpolitika iránt érdeklődők rendelkezésére, elvi és gyakorlati segítséget nyújt munkájukhoz.

G. J.

Hadtörténelmi szakosztály

Pályázatot hirdet a magyar hadtörténelmi kutatás, írás és oktatás további fel-
lendítésére, új vonalainak feltárására, eddigi eredményeinek rendszerezésére,
metodikájának és megjelenítésének fejlesztésére, továbbá új feladatainak meg-
fogalmazására

KÖZLEMÉNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG ELNÖKSÉGE
az 1992. február 29-i küldöttértekezlet határozata alapján
úttára bocsátotta
a

HÍRLEVÉL

1. számát!

A HÍRLEVÉL KÖZREADÁSÁVAL ELÉRENDŐ CÉLOK

- (1) A társaság munkájának és a szakosztályok közötti együttműködés szervezettségének és összehangolásának javítása.
- (2) A tagság időbeni tájékoztatása az elnökség és a szakosztályok negyedéves programjáról és tervezett rendezvényeiről.
- (3) A közérdeklődésre számot tartó hírek és információk közreadása.

Kérjük a szakosztályok titkárait, hogy a szakosztályokat érintő programot, rendezvényterveket és a közérdekű közleményeiket
a vonatkozó negyedév kezdete előtti hónap
10. napjáig
az MHTT titkárságán adják le!

A HÍRLEVELET belső terjesztésben kiadja:
a Magyar Hadtudományi Társaság elnöksége.

Felelős kiadó: dr. Kovács Attila főtítkár

Szerkesztő: dr. Iván Dezső titkárságvezető

Telefon: 134-07-40

Levél cím: 1581 Budapest, Pf. 15.

TABLE OF CONTENTS

Col. R. Iván Dezső, Candidate of Military Science: The meeting of delegates of the Hungarian Society of Military Science

SECURITY POLICY

Lt-Col. György Csabai, Candidate of Military Science, Senior Research Fellow of the Defence Research Institute: The dimensions of the security and the new means of security policy.

In the new strategy of NATO the problems of hindering of the war, preventing and managing of conflict and crisis situations, as well as of arms reduction and disarmament, received a great part. The author offers a brief survey on the NATO security views by analyzing the problem on a basis of a large and prolonged, but not closed investigation. He illustrates the changed political, social, environmental and defence dimensions of NATO's security; the means of the security policy which are reinforcing and additioning each other, and in which in the preventing and managing of the crises are taking place the dialogue, cooperation and collective defence.

Col. R. Károly Bognár, Doctor of Military Science: Change of the role of the war. The major part of the theories concerning wars became anachronistic. In the period of the cold war confrontation both in the East and West theories were borne adjusted to the interests (views, ideology) of the one, or other side. The war activity conducted with the employment in great quantities of nuclear and other weapons of mass destruction and systems of arms is a clearly seen and recognized absurdity. With such means the political objectives to be realized by war never could have been achieved. The author, considering the new challenges of our days is searching to give an answer concerning the change of the role of the war.

Lt-Col. Imre Fülöp, Candidate of Military Science, Senior Research Fellow of the Defence Research Institute: On the security and the military policy of the independent Ukraine. The Ukraine — referring to its security interests — insists on the creation of a national armed force. It will leave completely the armed forces of the Community of Independent States by 1994. The creation of the Ukrainian national armed force will be finished until 1995. The Ukraine — if the agreements will functioning — will not be averse to integrating its national armed force —, as it is so in the NATO — into the allied armed forces of the Community of Independent States. The author, on the basis of available, but often contradictory informations is considering the security and military political situation and efforts of the Ukraine, and its influence on the security process of Eastern and Central Europe.

*** The second Seminar in Vienna on military doctrines, Part II. The study gives an overlook on the military doctrines of the neighbouring countries of Hungary, the Czech and Slovak Republic, the Austrian Republic, and the Romanian Republic, on the basis of the speeches of the heads of delegations.

MILITARY SCIENCE—MILITARY AFFAIRS

Lt-General R. Sándor Simon, Doctor of Military Science, University Professor: The change of the role of the war (Remarks about the article with the same title).

Lt-General R. Jenő Kovács, Candidate of Military Science: The creation of strategy. The study won a First Prize — divided — at a competition of the Hungarian Society of Military Science. In this number we make the reader acquainted with the first part of the prized work, in which the author demonstrates the way of thinking characteristic of the small states, which are not so familiar in creating of strategies, he emphasizes the importance of the geo-

political researches, refers to the new mechanism of the politics influencing the strategy and the factors affecting the new methods of the warfare.

Lt-Col. R. Attila Kovács, Candidate of Military Science, General Secretary of the Hungarian Society of Military Science: On the system/ic/ theoretical interpretation of the military science. The author makes an attempt to draw up the sense, the place and the role of the military science. In the process of historical development, in a system/ic/ theoretical approach, and in a specific form, he is searching an answer: on the relationship of the economy and the defence; on the development and the scope of duties of the branches of defence. He deals with: (1) analysing of the defence management and functioning; (2) the emergence of the defence branches and their more important elements.

Brig.-General Béla Biró, Head of Main Group of Military Operations of the General Staff of the Hungarian Army; Col. József Császár, Head of Department of the Main Group of Military Operations of the General Staff of the Hungarian Army: The territorial defence troops and the national defence. In the basic principles of the national defence and in the conception of the defence of the Hungarian Republic—beyond of the armed defence of the homeland — the troops of the territorial defence will receive a greater role as before. Beside of the classic territorial defence a new notion arised, the territorial defence on the frontiers. The authors make a survey of the system of the homeland defence established at the beginning of the years 1970, and the tasks of the troops of territorial defence. They illustrate the conception for the future of the territorial defence; the tasks of the classical territorial defence and of the territorial defence on the frontiers, and the organization of such troops; the methods of their employment; their training; and the conception for their command in peace and war.

Col. R. Károly Csabai, Doctor of the Military Science, Col. R. Lajos Móricz, Doctor of the Military Science, President of the Society: Facts and Figures on the Hungarian Military History of 1957—1990 (Part III).

DEFENCE OF ORDER

Brig. General of Police Dr. Sándor Pintér, Head of the Main Police Office of the Country: Police, supervision (by the police), public security. In the recent years one has dealing more and more with the theoretical problems of the police. This can be interpreted by the fact, that with the change of the political system the development toward a constitutional state puts in new light the place, functions, of the police, and in this connection emerged the need to a constitutional and rightful readjusting of the police activity. The study gives an answer to the new interpretation of the notion of the police, supervision (by the police) and of security.

Col. of Police Julianna Czégény, Chief of the Main Department for Administrative Supervision of the State Police Office: Effect of the migration on the public order and public security. The Hungarian Republic ratified as first several international documents on human rights, among these the Geneva Convention of the year 1951; and it was the first among the Eastern European countries in receiving refugees. Our country became recently a transit country for refugees. The refugee issue is a challenge for the human fates. From this emerges the need to explore the dynamics of the migration process on a scientific basis. The author will give a contribution to this. The study deals with the basic problems of the migration; with summerizing the experiences it examines the effects of the migration on the public order and public security.

FORUM—SOCIETY LIFE

- * Calling(s) for tenders on the military science

- * Letters from the readers

- * Observations:

- Sándor Simon: On the notion of military art and conduct of war

- Gyula Balogh: On facts and figures series, Part I—II.

- * Our news

INHALTSVERZEICHNIS

Iván Dezső, Oberst im Ruhestand, Kandidat der Militärwissenschaft: Über die Sitzung des 1992. Jahres der Delegierten der Ungarischen Gesellschaft für Militärwissenschaft

SICHERHEITSPOLITIK

György Csabai, Oberstleutnant, Kandidat der Militärwissenschaft, Hauptmitarbeiter des Forschungsinstituts für Verteidigung: Die Dimensionen der Sicherheit und die neuen Mittel der Sicherheitspolitik. In der neuen Strategie der NATO haben eine grundsätzliche Rolle bekommen: die Fragen der Verhinderung des Krieges, der Verhütung und Behandlung der Konflikt- und Krisensituationen, beziehungsweise der Waffenreduktion und der Abrüstung. Der Verfasser bietet einen kurzen Überblick der Ansichten der NATO über die Sicherheit, auf Grund einer umfangreichen und lange dauernden, nicht abgeschlossenen Untersuchung. Er stellt dar: die veränderten politischen, sozialen, umweltlichen und Verteidigungsdimensionen der NATO-Sicherheit, in welchen in der Verhütung und der Behandlung der Krise bekommen ihren Platz der Dialog, die Kooperation und die kollektive Verteidigung.

Károly Bognár, Oberst im Ruhestand, Doktor der Militärwissenschaft: Die Veränderung der Rolle des Krieges. Der grösste Teil der Ansichten der Kriegstheorien ist anachronistisch geworden. In der Periode der Konfrontation im Osten, und auch im Westen sind Theorien geboren die sich nach den Interessen (Ansichten, Ideologie) der einer Seite, oder der anderer Seite richteten. Die mit der massenweise Anwendung von nuklearen und anderen Waffen, oder Waffensystemen der massenhaften Vernichtung geführte militärische Aktionen sind heute schon eine gut gesehene und offenbare Absurdität geworden. Mit diesen Mitteln die durch einen Krieg gelösende politische Ziele hätten niemals erreicht werden können. Der Verfasser, die Vorderungen unserer Epoche in Beachtung genommen, sucht eine Antwort auf die Veränderung der Rolle des Krieges.

Imre Fülöp, Oberstleutnant, Kandidat der Militärwissenschaft, Hauptmitarbeiter des Forschungsinstituts für Verteidigung: Über die Sicherheits- und Militärpolitik der Unabhängigen Ukraine. Die Ukraine—auf ihre Sicherheitsinteressen Bezug nehmend—beharrt sich für die Aufstellung einer nationalen Armee. Sie zieht sich völlig der Streitkräften der Gemeinschaft der Unabhängigen Staaten bis zum 1994 aus. Die Aufstellung der ukrainischen nationalen Armee wird bis 1995 sich vollenden. Die Ukraine—falls die abgeschlossenen Abkommen der Gemeinschaft der Unabhängigen Staaten funktionieren werden—verschliesst sich nicht vor einer Integration seiner nationalen Armee — ähnlich wie in der NATO — in die alliierten Streitkräfte der GUS. Der Verfasser—auf Grund der verfügbaren, oft widersprechenden Informationen, durchschaut die sicherheits—und die militärpolitische Lage, und die Bestrebungen der Ukraine, und deren Einflüsse auf die ost- und mitteleuropäische sicherheitspolitische Prozesse.

*** Das zweite Seminar über die militärischen Doktrinen. (Teil II) Der Autor von den benachbarten Ländern Ungarns, darliegt die militärischen Doktrinen der Tschechischen und Slowakischen Republik, der Österreichischen Republik und der Rumänischen Republik auf Grund der Vorträge der Delegationsleiter.

MILITÄRWISSENSCHAFT—MILITÄRWESEN

Sándor Simon, General-Leutnant im Ruhestand, Doktor der Militärwissenschaft, Universitäts Professor: Die Veränderung der Rolle des Krieges (Ein Beitrag zum Artikel mit ähnlichem Titel).

Jenő Kovács, General-Leutnant im Ruhestand, Kandidat der Militärwissenschaft: Die Schaffung einer Strategie. Die Studie — hat in der Preisausschreibung der Ungarischen Gesellschaft für Militärwissenschaft einen — geteilten— ersten Preis gewonnen. In diesen Nummer wir machen den ersten Teil des Preisschriftes bekannt, in welchem der Verfasser veranschaulicht die Gesinnung charakteristisch für die Kleinstaaten die in der Schaffung einer Strategie weniger befahren sind; der Autor betont die Wichtigkeit der geopolitischen Forschungen, er verweist auf den neuartigen, die Strategie beeinflussenden Mechanismus der Politik, und auf die Faktoren die die zeitmässigen Methoden der Kriegsführung beeinflussen.

Attila Kovács, Oberstleutnant im Ruhestand, Kandidat der Militärwissenschaft, Generalsekretär der Ungarischen Gesellschaft für Militärwissenschaft: Über die system-theoretischen Interpretation der Militärwissenschaft. Der Verfasser macht den Versuch für eine Abfassung des Inhalts, der Stelle, und der Rolle der Militärwissenschaft. Im Prozess der historischen Entwicklung er sucht in einer system-theoretischen Annäherung, in einer spezifischen Form, eine Antwort: auf die Verbindung der Wirtschaft und der Verteidigung; auf die Entwicklung und die Aufgabenkreis der Verteidigungszweigen. Er beschäftigt sich: (1) mit der Analyse der Leitungsfunktion der nationalen Verteidigung; (2) mit der Herausbildung und der wichtigeren Elemente der Verteidigungszweigen.

Béla Biró, Generalmajor, Chef der Hauptgruppe Operation des Generalstabes der Ungarischen Armee; József Császár, Oberst, Abteilungsleiter der Hauptgruppe Operation des Generalstabes der Ungarischen Armee: Die Truppen der Territorialverteidigung und die nationale Verteidigung. In den Grundprinzipien der nationalen Verteidigung, in der Konzeption der Verteidigung der Ungarischen Republik — neben der bewaffneten Verteidigung des Rückenlandes — werden die Truppen der Territorialverteidigung eine grössere Rolle bekommen. Neben der traditionellen Territorialverteidigung ist ein neuer Begriff entstanden, die Territorialverteidigung in den Grenzorten. Die Verfasser überblicken die am Beginn der 1970-er Jahren zustande brachten System der Rückenlandverteidigung und die Aufgaben der Truppen der Territorialverteidigung. Sie legen die Konzeption für die Zukunft der Territorialverteidigung vor; die Aufgaben der traditionellen Territorialverteidigung und jene der Territorialverteidigung in den Grenzorten und deren Organisation; die Methoden ihrer Anwendung; ihre Bereitmachung, und die Konzeption bezüglich ihrer Leitung im Frieden und im Kriegsfall.

Károly Csabai, Oberst im Ruhestand, Doktor der Militärwissenschaft; Lajos Móricz, Oberst im Ruhestand, Doktor der Militärwissenschaft, Vorsitzende der Ungarischen Gesellschaft für Militärwissenschaft: Tatsachen und Angaben zur ungarischen Kriegsgeschichte der Jahre 1957—1990. (Teil III.)

ORDNUNGSSCHUTZ

Dr. Sándor Pintér, Generalmajor der Polizei, Landeshauptkapitän der Polizei: Polizei, Polizeiwesen, öffentliche Sicherheit. In den vergangenen Jahren hat man immer mehr mit den theoretischen Fragen der Arbeit der Polizei sich beschäftigt. Das ist zu aller erst darauf zurückzuführen, dass mit dem System-wechsel die Entwicklung in die Richtung des Rechtsstaates den Platz und die Funktionen der Polizei neuerlich abgefasst hat, und diesbezüglich sie machte es notwendig die Tätigkeit der Polizei verfassungsgemäss und gesetzmässig neu-zuregeln. Die Studie gibt eine Antwort auf die neubegriffliche Interpretation der Polizei, des Polizeiwesens, und der öffentliche Sicherheit.

Dr. Julianna Czégény, Oberst der Polizei, Leiterin der Hauptabteilung des Verwaltungswesens der Landeshauptmannschaft der Polizei: Der Einfluss der Migration auf die öffentliche Ordnung und auf die öffentliche Sicherheit. Die Ungarische Republik hat — im Gebiet der menschlichen Rechte — viele internationale Dokumente als erste ratifiziert, in denen die Genfer Konvention des Jahres 1951 die sich mit den Status der Flüchtlingen beschäftigt; und hat als erste unter den ost- und zentral-europäischen Staaten Flüchtlinge aufgenommen. Unser Land ist in der lätzeren Zeiten ein Transitland geworden. Die Flüchtlingsfrage ist eine Herausforderung für menschliche Schicksale. Davon folgt die Notwendigkeit die Dynamik des Prozesses der Migration wissenschaftlich aufzudenken. Der Verfasser will dazu beitragen. Die Studie berührt die Grundfragen der Migration; mit der Zusammenfassung der Erfahrungen sie untersucht die Einflüsse der Migration auf die öffentliche Ordnung und auf die öffentliche Sicherheit.

FORUM—GESELLSCHAFTSLEBEN

* Militärwissenschaftliche Preisausschreibungen

* Leserbriefe

* Diskussionsbeiträge

— Sándor Simon: Über den Begriff der Operation und der Heeresleitung

— Gyula Balogh: Zum I-II. Teil der Serie Tatsachen und Angaben...

* Unsere Nachrichten

СОДЕРЖАНИЕ

Полковник в отставке Дежё Иван, кандидат военных наук: Собрание за 1992 год делегатов Венгерского Общества Военных Наук.

ПОЛИТИКА БЕЗОПАСНОСТИ

Подполковник Дьёрдь Чабаи, кандидат военных наук, главный сотрудник Института Оборонных Исследований: Димензии безопасности и новые средства политики безопасности. Автор – опираясь на развёрнутое, веденное уже долгое время, но пока ещё не завершённое исследование – схематично рассматривает взгляды НАТО по безопасности. Он представляет изменённые политические, общественные, оборонные димензии и факторы окружающей среды с точки зрения безопасности НАТО; усиливающие и дополняющие друг друга средства политики безопасности, в которой в предотвращении или урегулировании кризиса по-равному получают место диалог, кооперация и коллективная оборона.

Полковник в отставке Карой Богнар, доктор военных наук: Изменение роли войны. Большинство теорий, связанных с войнами, стало анахроническим. В период противоборства холодной войны и на Востоке и на Западе рождались теории, приспособленные к интересам (взглядам, идеологиям) одной или другой стороны. Военная деятельность с массовым использованием ядерного и другого оружия массового уничтожения – как это сегодня уже ясно видно и признано – немыслима. Такими средствами никогда не были бы достигнуты политические цели, решаемые войной. Автор ищет ответ на вопрос изменения роли войны с учётом новых вызовов нашей эпохи.

Подполковник Имре Филёп, кандидат военных наук, главный сотрудник Института Оборонных Исследований: О политике безопасности и военной политике независимой Украины. Украина – ссылаясь на интересы своей безопасности – настаивает на создании национальной армии. К 1994-ому году Украина полностью выйдет из вооружённых сил СНГ. Образование украинской национальной армии и национальной гвардии закончится к 1995-ому году. Украина не исключает – при условии, что договорённости в рамках СНГ будут действовать, – что национальная армия, подобно как и в НАТО может быть интегрирована в союзные вооружённые силы СНГ. Автор – на базе доступных, часто противоречивых информации – рассматривает обстановку по политике безопасности и военной политике на Украине, стремления страны, а также её влияние на процессы безопасности Восточно-Средней Европы.

*** Второй семинар в Вене по военным доктринам (часть вторая). Статья знакомит с военными доктринами Чешской и Словацкой Республики, Австрии и Румынии из числа соседних с Венгерской Республикой стран на основе выступлений глав делегаций.

ВОЕННЫЕ НАУКИ – ВОЕННОЕ ДЕЛО

Генерал-лейтенант в отставке Шандор Шимон, доктор военных наук, профессор: Изменение роли войны (выступление по статье аналогичной темы).

Генерал-лейтенант в отставке Енё Ковач, кандидат военных наук: Создание стратегии. Очерк был удостоен разделённой первой премии на конкурсе Венгерского Общества Военных Наук. В настоящем номере мы излагаем первую часть конкурсной работы, в которой автор знакомит с методом мышления, характерным для маленьких государств, неопытных в образовании стратегий. Он подчёркивает важность геополитических исследований, ссылается и на новый механизм влияния политики на стратегию и на факторы, влияющие на современные способы ведения войны.

Подполковник в отставке Атила Ковач, кандидат военных наук, генеральный секретарь Венгерского Общества Военных Наук: Об истолковании военных наук по системной теории. Автор пытается сформулировать содержание, место и роль военных наук. Он ищет ответ в особой форме, в подходе системной теории, в процессе исторического развития на вопросы связи экономики и обороны, развития и задач отраслей обороны. Он анализирует функции управления обороной страны, образование и важнейшие элементы отраслей обороны.

Генерал-майор Бела Биро, начальник Главного Оперативного Управления ГШ Венгерских Оборонительных Сил; полковник Йозеф Часар, начальник отдела Главного Оперативного Управления: Войска территориальной обороны и оборона страны. Наряду с традиционной территориальной обороны возникло новое понятие: приграничная территориальная оборона. Авторы рассматривают систему обороны тыла страны, созданную в начале 70-х годов, а также задачи войск территориальной обороны. Они знакомят с представлением о будущем территориальной обороны; с задачами и структурой войск традиционной и приграничной территориальной обороны; со способами их использования; с подготовкой; с представлением об управлении войсками в мирное и военное время.

Полковник в отставке Карой Чабаи, доктор военных наук; полковник в отставке Лайош Мориц, доктор военных наук, председатель Венгерского Общества Военных Наук: Факты и данные венгерской военной истории 1957-1990 годов (часть третья).

ОХРАНА ПОРЯДКА

Генерал-майор милиции Шандор Пинтер, доктор, начальник Все-венгерского Управления милиции: Милиция, охрана, общественная безопасность. За прошедшие годы все больше обращалось внимание на теоретические вопросы милицейской работы. Это связано прежде всего с тем, что вместе с политическим изменением общественной системы развитие в направлении правовой государственности видоизменило место и функции милиции и при этом сделалось необходимым повторное, конституционное, законодательное регулирование (регламентирование) деятельности милиции. Очерк даёт ответ на новое истолкование понятий милиции, охраны и общественной безопасности.

Полковник милиции Юлианна Цегень, доктор, начальник Главного Административного Отдела Всевенгерского Управления милиции: Влияние миграции на общественный порядок и общественную безопасность. Венгрия первой и приняла беженцев, а в последнее время стала транзитной страной. Вопрос беженцев означает вызов, касающийся человеческих судеб. Отсюда и необходимость открывать на научной основе динамику миграционных процессов, чему хочет содействовать и автор. Очерк касается основных вопросов миграции; с помощью суммирования опытов исследует её влияние на общественный порядок и общественную безопасность.

ФОРУМ - СВЕТСКАЯ ЖИЗНЬ

* Объявление конкурсов по военным наукам

* Письма читателей

* Выступления, дополнения

- Шандор Шимон: О понятии военного искусства управления войсками

- Дьюла Балог: Факты и данные ... к первой и второй частям серии

* Новости.

F É N Y K É P E Z Ő G É P E K

**PROFIKNAK
ÉS
AMATŐRÖKNEK
JÓTÁLLÁSSAL**

Kisfilmes gépek: 1790—77 900 forintig

**Chinon
Wizen
Hanimex
Olympus
Praktica
Pentax
Nikon
Konica
Vivitar
Yashica**

A MAGYAR AUTÓKLUB az Ön partnere!

**Különleges szolgáltatásokkal
állunk rendelkezésére:**

- 4000 kilométeren országúti segélyszolgálat;
- 69 műszaki állomásunkon műszeres vizsgálatok.

***Különösen figyelmébe ajánljuk
a környezetvédelmi felülvizsgálatokat;***

- nemzetközi hitellevelek;
- az Autótours utazási irodánk egész Európában foglal hotel- és kempingszállást;
- éjjel-nappal hívható nemzetközi segélyszolgálatunk: 36-1-115-3620

